

ΧΡΥΣΑΛΛΙΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ,

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ,

ΠΟΙΚΙΛΑ.

ΤΟΜΟΣ Γ΄.

30 ΜΑΡΤΙΟΥ, 1865.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 54.

ΠΕΡΙ ΔΩΔΩΝΗΣ.

ΠΡΟΣ συμπλήρωσιν τῶν ὕσων ἐν τῇ περὶ Δωδώνης βιβλιογραφίᾳ (1) ἐγράψαμεν νομίζομεν ὅτι καὶ τὰ ἐξῆς συνοπτικῶς περὶ αὐτῆς ἐκτεθησόμενα ἀρκοῦσιν ἵνα δώσωσιν εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς Χρυσάλλιδος ἰδέαν τινὰ περὶ τοῦ Δωδωναίου ζήτηματος.

Ἡ πόλις Δωδώνη κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων ἀνήκεν εἰς τὴν Ἠπειρὸν μεταξὺ τῆς Θεσπρωτίας καὶ Μολοσσίας κειμένη, διὸ πολλάκις ὑπὸ τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων Θεσπρωτικῆ καὶ Μολοττικῆ, ἐνίοτε δὲ καὶ Χαονικῆ καλεῖται καθόσον συμπεριλαμβάνατο εἰς μίαν τῶν τριῶν τούτων χωρῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν κατὰ καιροῦς Ἡγεμόνων· ἔκειτο εἰς τὸ ἔσχατον τῆς Ἑλλοπίας χώρας, ἣτις ἔπειτα Δωδωναία ὠνομάσθη διὰ τὸ ἐν αὐτῇ δ' ἀρχαϊότατον τοῦ Διὸς μαντεῖον θεωρεῖται ἡ ἀρχαιοτάτη κατοικία τῶν Πελασγῶν, ὡς ἐκ τούτου καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους (Μετεωρ. I, 14) καλεῖται ἅπασα ἡ περὶ αὐτὴν χώρα μέχρι τοῦ Ἀγελώου Ἑλλάδος καὶ τῶν ὑποφητῶν τοῦ μαντείου ὄνομα Σελλοὶ Ἕλληνες δεικνύει τούτο.

Καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ κατὰ τὸν Ὅμηρον Ἕλλας πρότερον ἐκαλεῖτο τὸ Πελασγικὸν Ἄργος, ἡ πατρίς τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ Ἕλληνες οἱ περὶ αὐτὸν ἐν τῷ Τρωϊκῷ πολέμῳ· Ἐκ δὲ τοῦ τῆς Ἰλιάδος χωρίου (Π, 233) προήχθησαν ἤδη εἰς τοὺς ὑστέρους χρόνους ὁ γραμματικὸς Φιλόξενος ὁ τὴν Ὀδύσειαν ὑπομνηματίσας εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ Θετταλικῆ Δωδώνη ὑπῆρξεν, ἧς τὸν Δίαν ἐπικαλεῖται ὁ Ἀχιλλεύς· ἡ γνώμη τούτου μὴ σιτηζομένη εἰς μαρτυρίας ἱστορικὰς καὶ γεωγραφικὰς, οὐδ' εἰς παραδόσεις, καὶ ἐπινοηθεῖσα πρὸς λύσιν τῆς παρουσιαζομένης ἀπορίας διατὶ ὁ Ἀχιλλεύς ἐπικαλεῖται τὸν Δωδωναῖον Δία ἐγένετο ἀσπαστὴ κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὑπὸ τοῦ Σουίδα καὶ τοῦ Θετταλοῦ συγγραφέως Κινέα, οὗς ὁ Στράβων (VII, 7, 12) ἀνήρσεν εἰπὼν ὅτι προσεχαρίσθησαν τοῖς Θετταλοῖς, νῦν δὲ καὶ ὑπὸ τῶν πλείστων νεωτέρων μυθολόγων (F. G. Welcher, Griechische Götterlehre Göttingen 1857. σελ. 199 καὶ L. Preller, Griechische Mythologie. Berlin 1860. σελ. 96). Καὶ ὅτι ἡ γνώμη καὶ ἡ εἰκασία τοῦ Φιλοξένου καὶ τῶν τούτου ὁπαδῶν δὲν ἴνε ἀληθὴς αὐτὴ ἡ ἀρχὴ αὐτῆς ἀποδεικνύει καὶ ἡ θέσις τῆς Δωδώνης φανερά εἰς τὴν Θεσπρωτίαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ὁμήρου ἐν τῇ Ὀδύσειᾳ (Ξ, 327. I, 296), ἐνθα [ἴ]χι πλέον γενικῶς ὡς ἐν

(1) Χρυσά, φυλλάδ. ΜΘ. καὶ Ν.

Ἰλιάδι γίνεται περὶ Δωδώνης λόγος, ἀλλὰ συσχετιζόμενος μὲ τὴν εἰς Ἠπειρον τοῦ Ὀδυσσεύς ἔλευσιν Ἐκτὸς δὲ τῆς Ὀδυσσεύς καὶ ἄλλοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, εἰς οὗς μνεῖα γίνεται ταύτης, Ἠπειρωτικὴν μόνον Δωδώνην ἀναφέρουσι μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Φιλοζένου. Ὅτι ὅμως μεταξὺ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου καὶ ἄλλων τινῶν χωρῶν, ἐνθα κατόικουν Πελασγοί, ὑπῆρχε στενὴ σχέσις καὶ ὁμοιότης μεταξὺ τῶν θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν καὶ ἄλλων ἰδεῶν δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ ἀρνηθῶμεν, δὲν ἐπιτεταῖ ὅμως ἐκ τούτου ὅτι καὶ Δωδώνη Θετταλικὴ ὑπῆρξεν.

Ἐκτὸς τῆς ἀναφύσεως διπλῆς Δωδώνης ὁ Ἡρόδοτος (βιβλ. II, 53 κεξ.) κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐπιχρόνους καὶ ἄλλο εἰς τὸ μέσον ζήτημα ἔφερον ἀποφηνάμενος ὅτι τὸ ἐν Δωδώνῃ μαντεῖον ἔσχε τὴν ἀρχὴν του ἐκ τοῦ ἐν Θήβαις τῆς Αἰγύπτου ἱεροῦ τοῦ Διός· καὶ τότε μὲν δὲν ἦτο καθόλου ἀπορος καὶ ἀνεξήγητος ἡ γνώμη αὕτη, ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους, ὁπότε διὰ τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐκαστοῦ τῶν ἐθνῶν πρὸς πᾶν, ὅ,τι διανοητικὸν ἐρεύνης ἐλύθησαν πλείστα τοιαῦτα σκοτεινὰ ζήτῃματα καὶ ἀπεδόθησαν πᾶσι τὰ οἰκεία δὲν πιστεύομεν νὰ ὑπάρχη κανεὶς δυνάστητος τὴν ἀλήθειαν ταύτης (1) ἤδη ἰκανῶς ἀπεδείχθη ὁποῖοι οἱ Πελασγοὶ καὶ οἱ Ἕλληνας καὶ τίνα τὰ στοιχεῖα, ἅτινα μεθ' ἑαυτῶν ἔφερον ὡς κοινὸν γνώρισμα πάντων τῶν ὁμοφύλων ἐθνῶν, καὶ πότε καὶ κατὰ ποίους χρόνους μὲ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ ἄλλα ἔθνη ἀνεμίχθησαν, καὶ ὁποῖα ἡ φύσις τῶν θεῶν καὶ τῆς λατρείας αὐτῶν· τούτου δ' ἀποδειχθέντος καὶ τὸ ζήτημα τῆς Δωδώνης διευκρινήθη καὶ πλείστα ἄλλα τοιοῦτου εἶδους.

Ἄλλ' ὁποῖα ἦσαν τὰ μαντεῖα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι; Τὰ ἀρχαιότατα ὡς ἤδη εἶπομεν ἐν τῷ 50 φυλλαδίῳ τῆς Χρυσάλλιδος ἦσαν εἰς τόπους ἐνθα εὐρίσκειτο ἕκτακτόν τι καὶ ἰδιαιτέρον, ὁποῖα ἦσαν καὶ τὰ μαντεῖα τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐν οἷς εἰς χάσματα κατήρχετο ἡ ἱέρεια, ἢ ἐκάθετο ἐπὶ τρίποδος καὶ ἐκ τοῦ ἐξερχομένου κενου ἐκ τοῦ χάσματος ἐνεπνέετο καὶ προέλεγε διὰ φθόγγων ἀσυναρτήτων τὰ μέλλοντα· ἀλλὰ τὸ μαντεῖον τῆς Δωδώνης, καὶ μάλιστα ὅλα τὰ τοῦ Διὸς μαντεῖα διέφερον τῶν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ διὰ σημείων ἢ συμβόλων ἐχρησιμοδότησαν.

(1) Ἐνταῦθα δὲν συμπεριλάβομεν οὔτε τὸν F. Cordes οὔτε τὸν Creuzer κτλ. διότι οὗτοι ἔγραψαν πρὶν ἢ ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων ἐξετασθῆ ἀρκούντως.

τοῦ ἐντεῦθεν ὄρεος ἢ φηγός πλησίον τοῦ μαντείου ὑπῆρχε, καὶ πηγὴ κάτωθεν αὐτῆς, ἐν δὲ τοῖς ὑστέροις χρόνοις χαλκίον ἢ λέβητες ἢ τρίποδες, τὸ δὲ μετὰ ταῦτα καὶ κληροματεῖα. Καὶ κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαίους χρόνους εἰς ὅλα τὰ μαντεῖα ἄνδρες ἦσαν οἱ ἐρμηνεύοντες τὰ σύμβολα καὶ τοὺς χρησμούς, ὑστέρον δ' ἀδιαφόρως καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἰδίᾳ δ' εἰς τίνα ἐπεκράτησαν αἱ γυναῖκες, ἅτε καὶ εὐκολώτερον ἐμπνεόμεναι καὶ ἐπιτηδειότερον μαντεύουσαι· καὶ ἐν Δωδώνῃ ἄνδρες ἦσαν πρῶτον οἱ προφητεύοντες καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Στράβων (VII, 7, 12.) ὑστέρον δὲ γυναῖκες, ὧν τὰ ὀνόματα καὶ τὸν ἀριθμὸν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡροδότου αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος διέσωσεν ἡμῖν· καὶ τοιαύτη τοῦ μαντείου ἡ φύσις· καὶ κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαίους χρόνους μετὰ τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον τὰ μέγιστα ἐτιμᾶτο, κατὰ δὲ τὸ 220 Π. Χ. ὁ Δορύμαχος στρατηγὸς τῶν Αἰτωλῶν κατέσκαψε καὶ τὴν ἱερὰν οἰκίαν ἐμπρῆσας τὰς στοάς· τούτου δὲ μετὰ ταῦτα ἀνοικοδομηθὲν ἴσως κατεστράφη ὄχι ἐντελῶς κατὰ τὸ 166 Π. Χ. ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ὡς ὑπὸ τοῦ Στράβωνος λέγεται «ἐκλέλοιπέ πως καὶ τὸ μαντεῖον τὸ ἐν Δωδώνῃ... καὶ ἀπογόνους εἶναι τὰς νῦν προφήτιδας τῶν παλαιῶν» καὶ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ὅτι «ἔστιν ἱερὸν Διὸς ἐν Δωδώνῃ καὶ ἱερὰ φηγός» περὶ δὲ τὴν τρίτην ἢ τετάρτην ἑκατονταετηρίδα οὐδεμίαν περὶ αὐτοῦ μαρτυρία ἀπαντᾶται, καὶ κατὰ τὴν πέμπτην εὐρίσκομεν ἐν αὐτῇ τῇ Δωδώνῃ ἐπισκοπὴν. Τοιοῦτον ὑπῆρξε καὶ τὸ τέλος τούτου τοῦ μαντείου, ὡς ὅλων σχεδὸν τῶν Ἑλληνικῶν μαντείων καὶ ναῶν· ἀλλὰ καὶ ἡ πόλις Δωδώνη οὐκ ὀλίγας περιπετείας ὑπέστη, ὡς αἱ πλείστα Ἑλληνικαὶ πόλεις, μάλιστα δὲ αἱ Ἠπειρωτικαὶ, ὧν ἐβδομήκοντα ἀνεστράφησαν ὑπὸ τοῦ Αἰμυλίου Παύλου μετὰ τὴν Μακεδόνων καὶ Περσέως κατάλυσιν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Πολύβιος (ἴδε Στράβ. VII, 7, 3), ἐν αἷς καὶ ἡ Δωδώνη πιθανώτατα, οὐκ ὀλίγα δὲ εἴτε αἱ παλαιαὶ ἀνοικοδομηθεῖσαι, εἴτε νέα κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Γότθων καὶ Σλαβῶν.

Οὕτω δὲ τοῦ μαντείου καὶ τῆς Δωδώνης προμύματα καταστραφείσης καὶ ὀλιγίστων μαρτυριῶν περὶ αὐτῆς σωζομένων τίς ἐλπὶς ὑπολείπεται ἵνα μετὰ βεβαιότητος ἀποφανθῆ τίς ὅτι εἰς ὀρισμένον τίνα τόπον ἔκειτο ἡ Δωδώνη ἐντὸς τῆς ὁποίας ἢ περὶ τὴν ὁποίαν ὑπῆρχε τὸ Δωδωναῖον μαντεῖον; Ἦδη πρὸ πολλοῦ πολλοὶ ἐπεχειρήσαν γὰ εὐρωσι τὴν θέσιν τῆς πόλεως Δωδώνης, καὶ

τινὲς μὲν ἐκ παντελοῦς ἀγνοίας τῶν περὶ Δωδώνης μαρτυριῶν ἀπεμακρύνθησαν πολλὴ τῆς ἀληθοῦς θέσεως ἐν τε Μακεδονίᾳ καὶ Ἰλλυρίᾳ, περὶ τὰ μεθόρια τῆς Θεσσαλίας καὶ ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ ὀρίσαντες τὴν θέσιν αὐτῆς, ἄλλοι δὲ παρανοήσαντες τὰ χωρία τῶν συγγραφέων ἐν τῇ Χαονίᾳ καὶ πέραν τῆς Θεσπρωτίας καὶ Μολοσσίας ἔθεσαν αὐτὴν, ἐνῶ τὸ μόνον ὅπερ μᾶλλον πιθανῶς δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἔκειτο μετὰ τῆς Μολοσσίας καὶ Θεσπρωτίας εἰς τόπον εὐλείμωνα καὶ εἰς τὴν ὑπόρειαν τοῦ Τομάρου δὲν μᾶς ἀφίνει ἢ ἀπομακρυνθῶμεν πολλὴ τῆς κοιλάδος τῶν Ἰωαννίνων, διότι ἡ κοιλάς αὕτη ἔχει ὅλα τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου εἰς τὴν Ἑλλοπίαν ἀποδιδόμενα καὶ τὸ πλησίον ὄρος Μιτσκέλι τὰ ὑπὸ τοῦ Πλινίου περὶ Τομάρου λεγόμενα· ἀλλ' ἐκτὸς τούτου καὶ εἰς ἕτερον ὑπέπεσαν· μεγαλύτερον σφάλμα ἀναγκασθέντες ἴσως ἐκ τῆς φύσεως τῆς Καστρίτσας, ἐνθα θέτουσι τὸν Δωδώνην τινες, καὶ τῶν περὶ τὴν κοιλάδα τῶν Ἰωαννίνων ἐνιαχοῦ εὐρίσκομένων ἐρειπίων καὶ μαγευτικῶν τοποθεσιῶν ἢ ἀποχωρήσασιν καὶ τὸ μαντεῖον τῆς πόλεως Δωδώνης, ὅπερ ἐν Δωδώνῃ ἦτο καὶ Δωδωναῖον ἐκαλεῖτο, ὡς μανθάνομεν ἐξ ὅλων τῶν διασωθέντων μέχρις ὕμων μαρτυριῶν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς πόλεως Δωδώνης καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ μαντείου, ἐρχόμεθα δὲ τώρα καὶ εἰς ἄλλα τίνα ζήτῃματα συσχετιζόμενα μὲ τὴν Δωδώνην καὶ τὸ μαντεῖον καὶ συναποτελοῦντα τὸ Δωδωναῖον ζήτημα.

Ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἶπομεν ὅτι ἡ Δωδώνη ποτὲ μὲν ἀνήκεν εἰς Θεσπρωτίαν καὶ ἄλλοτε εἰς Μολοσσίαν, ἀλλ' ὁ Pouqueville (voyage d. I. Gr. Tom. A. κεφ. XI, σελ. 94) τὰ αὐτὰ λέγων περὶ Δωδώνης προσθέτει καὶ τι νεώτερον ὑπ' οὐδενὸς ἀρχαίου συγγραφῆως ἀναφερόμενον, ὅτι ἐνίστε ἀνήκεν εἰς ἀμφοτέρας τὰς χώρας· πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τούτου παρουσιάζει ἐν χωρίον τοῦ Αἰσχύλου (Προμ. 828)· τοῦτον καὶ ἄλλοι ἴσως ἠκολούθησαν, καὶ τίς ἡμέτερος θεωρήσας τούτο ὅτι συντείνει πρὸς πλείονα ὑποστήριξιν τῆς γνώμης του ἐτι πρὸς προέβη καὶ ἔθεσε τὴν μὲν πόλιν Δωδώνην εἰς Μολοσσίαν, τὸ δὲ μαντεῖον εἰς Θεσπρωτίαν (ὑπερπηδήσας, ὡς φαίνεται, μέγιστον περιφραγμα, ἕνα σύνδεσμον (1). Ἴν' ἀποδείξωμεν ὅτι δὲν ἔχουσι δίκαιον ἀναγκαζόμεθα τώρα νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ χωρίον· ἰδοὺ ἰδίαις λέξεσι τί λέγει

(1) Πραγμ. Δωδ. II. Ἀραβαντινοῦ σελ. 46, 6. «ἀμφὶ Δωδώνην... ἵνα μαντεῖα κτλ.»

ὁ Pouqueville, «et par-fois, comme il fait Eschyle, à ces deux peuples à la fois.» ἐν δὲ σημειώσει dans les vers suivants, on donne à la ville le nom de Molossique, et à Jupiter celui de Thesprotien :

ἐπεὶ γὰρ ἦλθες πρὸς Μολοσσὰ δάπεδα
τὴν αἰπύωντον τ' ἀμφὶ Δωδώνην, ἵνα
μαντεῖα, θάκος τ' ἐστὶ Θεσπρωτοῦ Διός.
quand vous serez arrivé (sic) dans la terre
Molossique de la haute Dodone (!) où il ya un
oracle et un temple de Jupiter Thesprotien.
ἵνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ἐνταῦθα γενικῶς πως ἀναφέρει ὁ Αἰσχύλος περὶ Δωδώνης ἀφοῦ πρῶτον λέγει Μολοσσὰ δάπεδα οὐχ' ἦτο ὅμως ἐκ τοῦ ἐν τῇ Δωδώνῃ Διὸς τοῦ καλουμένου Θεσπρωτοῦ καὶ ἐκ τῆς Θεσπρωτίας, ἥτις πλησίον τῆς Μολοσσίδος ἦτο πιστεύομεν ὅτι ἡ Δωδώνη καιμένη μεταξὺ τῶν δύο τούτων χωρῶν ἀνῆκε τότε εἰς τὴν Θεσπρωτίαν, καθότι καὶ ὁ Στράβων, ὅστις εἶχε τότε πλείω ἢ ἡμεῖς χωρία τῶν τραγικῶν ἐν οἷς ἀνεφέρετο ἡ Δωδώνη, μαρτυρεῖ (VII, 7, 14) ὅτι «ἡ Δωδώνη τὸ μὲν παλαιὸν ὑπὸ Θεσπρωτοῦ ἦν... καὶ οἱ Τραγικοὶ καὶ Πίνδαροι Θεσπρωτίδα εἰρήκασιν τὴν Δωδώνην» (πρὸβλ. Εὐριπ. Φοῖνισ. 989) ὑπὸ Μολοττοῦ δὲ κατὰ τοὺς ὑστέρον χρόνους ἐγένετο· καὶ οἱ ἀρχαῖοι σχολιασταὶ (ἴδε ἐκδοσ. Αἰσχ. Frid. Both καὶ Christ. God. Schütz) θέσαντες μετὰ τὰ δάπεδα κόμμα κάλλιστα ἠρμήνευσαν τὸ χωρίον, ἀποδώσαντες μὲ τούτο εἰς τὴν Θεσπρωτίαν τὴν πόλιν Δωδώνην, ἐνθα ἦτο τὸ Δωδωναῖον μαντεῖον· τούτο δὲ παραδεχόμενοι δὲν ἔχομεν ἀνάγκην τῆς τοῦ Pouqueville εἰκασίας ὅτι ἀνήκεν καὶ εἰς τὰς δύο χώρας ἐφάπαξ.

Μεταβαίνομεν τώρα εἰς ἐν ἄλλο ζήτημα τὸ τῆς Ἑλλάδος ἐξ οὗ καὶ νέα πόλις ἐν Ἠπειρῷ προέκυψε, καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ ἢ καὶ πλησίον αὐτῆς ἐτέθη τὸ Δωδωναῖον μαντεῖον· πρὸς τούτο δ' οὐκ ὀλίγον συνέτεινε καὶ τίς ἐν Ἠπειρῷ ἐπισκοπὴ (Βελλᾶς) φέρουσα ὄνομα κατὰ μὲν τὴν μορφήν μικρὸν τι διαφέρει καὶ εὐκόλως ἐξηγούμενον, (1) κατὰ δὲ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἀκριβεστέραν τοῦ ὀνόματος ἐρευνᾶν πάντη ἀλλοίον τῆς Ἑλλάδος ἢ νέα αὕτη εἰκασία προῆλθεν ἐκ τοῦ Ἡσυχίου, ὅστις ἀναφέρει ὅτι Ἑλλαν ἢ Ἑλλάν ἐκάλεον τὸ μαντεῖον τὸ ἐν Δωδώνῃ οἱ Λάκωνες (I, 1159 1180). Ἐκ τῆς λέξεως δὲ καθέδρα, ἥτις μετὰ τὴν Ἑλλάν ἐρχεται, ὁ Pouqueville ὑπετόπισεν ὅτι αὕτη ἦτο ἡ πρω-

(1) Δημ. Σμιτέλου Ἠπειρωτ. σελ. 57. σημ. 46.

τεύουσα τῶν Πελασγῶν. Ἴδου τί λέγει εἰς τὸν πρόλογον (préface) σελ. XV. τοῦ μνημονευθέντος συγγραμματος: «Je crus reconnaître dans l'acropole de Castritza, où l'on voit une architecture militaire en polygones, la capitale des Pélares, qui fut primitivement appelée Hella, Ἑλλά καθέδρα» τὰ αὐτὰ λέγει καὶ ἐν κερ. XI, σελ. 137 τοῦ αὐτοῦ τόμου, πρὸς μαρτυρίαν τῶν ὁποίων φέρει τὸν λεξικογράφον Β. Φαβωρίνον, ὅστις ἐν λέξει Ἑλλά σελ. 256 ἀπέγραψε τὰ τοῦ Ἡσυχίου· ἀλλ' ἡ λέξις καθέδρα μετὰ τὴν Ἑλλάν ἐρχομένη καὶ οὐδὲν ἄλλο σημαίνουσα ἢ τὸ ἔδρα, κάθισμα, καθὼς σημειοὶ καὶ ὁ σχολιστὴς Sella, καὶ καθὼς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ πράγματος συνάγεται διότι δὲν ἔχει τίνος καθέδρα, δὲν δύναται νὰ σημαίῃ τὸ νεώτερον πρωτεύουσα, καθέδρα βασιλείου τίνος ἢ ἐπαρχίας. Ἐπειτα καὶ ἡ λέξις καθέδρα καὶ ἀλλαχοῦ παρ' Ἡσυχίου ἀπαντώσα σημαίνει αὐτὸ τοῦτο καθέδρα· λόγου χάριν εἰς αὐτὸ τὸ γράμμα Β, ἵνα μὴ ἀνατρέξωμεν περισσώτερον, 1085 «ἔδρα» βάσις, καθέδρα ἢ συνέδρα» 1086 «ἔδραν» δίφρον, καθέδραν» καὶ ἀλλαχοῦ· οὕτω δ' ὁ Ἡσυχίος, ὅστις δὲν ἔχει μόνον τὰς εἰς ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς ἀπαντώσας λέξεις, ἀλλὰ καὶ τοπικὰς καὶ διαλεκτικὰς, ὅποια ἴνε καὶ ἡ Ἑλλά παρὰ Λάκωσι, τὴν μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης γράφει τὰς σημασίας τῶν λέξεων· καὶ ὁ Ἑρρ. Στέφανος εἰς τὸν ἠθναυρὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν σελ. 755 ἰδοῦ τί λέγει:

«Ἑλλά Hesychie teste, Laconibes est καθέδρα Sella et ἱερὸν ἐν Δωδώνῃ καὶ οἱ ἱερεῖς Ἑλλοί» ὅπου δ' ἀνατρέξαμεν εἰς τοὺς ἀρχαίους οὐδαμοῦ εἶδομεν σημειωμένην πόλιν Ἑλλάν ἐν Ἠπειρῷ· μόνον δ' ὁ Πολύβιος (XVI, 41, 5) καὶ Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἐν λεξ. Ἑλλά τοιοῦτω ὀνόματι ὀνομάζουσι χωρίον Ἀσίας, Ἀττάλου βασιλείᾳ ἐμπόριον.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἤδη φαίνεται ἐναργῶς πόσον ἡμεῖς πρέπει τὰ ὑπὸ τῶν ξένων λεγόμενα καὶ γραφόμενα νὰ δεχώμεθα μετὰ μεγίστης ἐπιφυλάξεως, ἂν θέλωμεν νὰ μὴ περιπίπτωμεν εἰς τοιαῦτα σφάλματα, καὶ νὰ τὰ βεβαιώσωμεν μετὰ προσοχῆς, ἐκ τοῦ βασιανισμοῦ δὲ τούτου πλείστα ζητήματα διευκρινιοῦνται· μάλιστα δὲ πάντων εἰς τὸν Pouqueville δὲν πρέπει νὰ δίδωμεν πολλὴν πίστιν, διότι καὶ τὸ ὑφ' αὐτοῦ Τομάρω κεῖται τὸ ἐν Δωδώνῃ ἱερὸν εἰς Sur Tomaros μετέφρασε, καὶ τὸν καὶν ἔθεσεν εἰς μίαν τῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων

καλουμένων κομῶν (Σκυλ. 32), ἧτις συμπεριλαμβάνετο πιθανώτατα εἰς τὰς ἐβδομήκοντα τοῦ Πολυβίου πόλεις, καίτοι τοὺς πρὸ αὐτοῦ περὶ Δωδώνης ἀποφηνάμενος μετὰ πολλῆς εἰρωνείας ἀποδοκιμάζει καὶ ἐπικρίνει. Καὶ ταῦτα περὶ τούτου, ἃς εἴπωμεν δ' ὀλίγα τινὰ τελευταίον καὶ περὶ Δωδώνης ποταμοῦ τοῦ ὑπὸ τινων κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἀκόμη χρόνους καὶ ἐτι καὶ νῦν Σελλήεντος καλουμένου.

Ὅτι ὁ Σελλήεις καὶ Δωδών ποταμὸς δὲν ἴνε οἱ αὐτοὶ τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (VII, 7, 10) μαρτυρεῖται· ἡ δὲ σύγχυσις προήλθεν ἐκ τοῦ ἐν Ἰλιάδι (6, 659) μνημονευομένου παρὰ τὴν Ἐφύραν Σελλήεντος καὶ τῶν περὶ τὴν Δωδώνην Σελλῶν προστίθεται ὁμοίως ὑπὸ τοῦ Σκηψίου ὅτι οὐδεὶς ποταμὸς ἐν Θεσπρωτοῖς οὐδ' ἐν Μολοττοῖς φέρει τὸ ὄνομα Σελλήεντος ἀλλ' ἐν τοῖς Ἠλείοις, ὅπερ ἴσως δὲν ἔχεται πολλῆς πιθανότητος· περὶ τοῦ ἐν Ἠπειρῷ Σελλήεντος, ὑποψία δὲ γενᾶται μὴ τὸ παρὰ Στράβωνι λεγόμενον ἀποδίδεται εἰς τὸν περὶ τὴν Δωδώνην ποταμὸν, ἂν ἀναφέρουσι μόνον ὀλίγοι τινες μεταγενέστεροι (πρβλ. τὴν τελευτ. ἐκδ. τοῦ Στεφ. Βυζ. Aug Meinekii ἐν σελ. 247 σημ.).

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 12 Μαρτίου 1865.

Γ. ΧΡ. ΧΑΣΙΩΤΗΣ.

ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΜΟΡΟΖΙΝΗΣ

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ.

(Συνέχεια ἀπὸ φυλλ. 53.)

Τὸ ὄνομα τῆς περιφανοῦς τῶν Ἀθηνῶν πόλεως ἐν τῷ μεσαιῶνι σχεδὸν ἐλησημονήθη, μέχρις οὐ ἡ πόλις τοῦ Θεσείως ἐγένετο ἔρμαιον τῶν διαμοιρασθέντων τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν σταυροφόρων, καὶ εἰς τὰ περιφανῆ αὐτῆς μνημεῖα ἀγερώχως προσετρίβοντο οἱ πτεριστῆρες τῶν λυμεζώνων ἱπποτῶν. Ἀφ' οὗτου δὲ ὁ Μωάμεθ Β' ἐπινξε τὸν τελευταῖον τῶν Ἀθηνῶν δοῦκα (1460), πέπλος λήθης ἐβρίβθη ἐπ' αὐτῆς, μέχρις οὐ ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μοροζίνῃ ἀνήγειρε κατὰ πρῶτον αὐτὸν, καὶ ἡ πόλις τῆς Παλλάδος ἐνεφανίσθη πεπτωκυῖα, αἱματοβαρῆς, διεφθαρμένη ὑπὸ τοῦ πυρός καὶ τοῦ σιδήρου καὶ πάντῃ ἠλλοιωμένη εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀρχαιολόγων ἐκπλαγέντων διότι ἤκουον εἰσέτι προσφερόμενον τὸ λησημονηθὲν ὄνομα τῆς.

Ἡ ἐν Ἀθήναις τουρκικὴ φρουρὰ, ἅμα ἐπληροπορήθη τὴν κατ' αὐτῆς μελετηθεῖσαν ἐκστρατείαν, προποιομάσθη πρὸς ζωπρὰν ἀντίστασιν. Προσπαθῆναι ἵνα ὀχυρώσῃ τὴν Ἀκρόπολιν· καὶ ἀναμφιβόλως τότε κατεστράφη ὁ ναὸς τῆς Ἀπτέρου νίκης, τοῦ ὁποῖου ἡ ὕλη ἐχρησίμευσε πρὸς κατασκευὴν τῶν ἐγεσθέντων νέων τειχῶν. Ἐπὶ τῆς θέσεώς του ἐστήθη κανονοστοιχία ἐπιβοθητικὴ τῆς πρὸ τῶν προπυλαίων. Ἐν τῇ Ἀκροπόλει συνεσωρεύθησαν τὰ ὄπλα, τὰ πυροβόλα, τὰ πολεμφοδία, καὶ ὁ Παρθενῶν μεταβλήθη εἰς ἀποθήκην ὄπλων καὶ πυρίτιδος.

Οἱ ἐν Ἀθήναις Ἕλληνες ἀπεφάσισαν ἵνα ὑποδεχθῶσι τοὺς Ἐνετούς. Προσβεία συγκειμένη ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν προύχοντων κατῆλθεν εἰς Πειραιᾶ ἵνα διαπραγματευθῇ μετὰ τῶν κατακτητῶν. Ὁ Μοροζίνῃς ἔστειλε τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν συγκειμένην ἐκ πεζῶν Σκλαβούνων καὶ Γερμανῶν διακουμένον ὑπὸ τοῦ συνταγματάρχου Ραουγράφου Δερφάλλ, ἧτις κατέλαβεν ἀμαχητὶ τὴν πόλιν. Ὁ στρατηγὸς Καινιζμάρκ ἐπὶ κεφαλῆς 10,000 ἀνδρῶν ἐπελθὼν ἐξηπάσατο τὴν παράδοσιν τῆς ἀκροπόλεως, καὶ, ἀρνηθέντων τῶν τούρκων, ἠτοιμάσθη πρὸς βομβαρδισμὸν αὐτῆς. Ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Μουσῶν οἱ μηχανικοὶ ἐτοποθέτησαν κανονοστοιχίαν ἐκ δεκαπέντε τηλεβόλων, σκοπεύουσαν τὰ Προπύλαια. Ἐπὶ τῆς Πνυκὸς ἠγέρθη δευτέρη κανονοστοιχία ἐξ ὀκτῶ τηλεβόλων. Τέσσαρες ὄλμοι 500 λιτρῶν ἐτέθησαν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀρείου Πάγου, πλησίον τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ, κεραυνοβολοῦντες τὴν ἀκρόπολιν. Τὴν 25 Σεπτεμβρίου βόμβα ἐπέσεν ἐπὶ τῆς ἐν Προπυλαίοις μικρᾶς πυριταποθήκης. Οἱ πυροβολισταὶ ἐσκόπευσαν ἰδίως κατὰ τοῦ Παρθενῶνος, ὅπου ἐγνώριζον ὅτι οἱ Τούρκοι εἶχον ἐναποταμιεύσει πάντα τὰ πολεμφοδία. Τὴν 26 Σεπτεμβρίου, περὶ τὸ ἑσπέρας, βόμβα ὀλεθρία βίβηται ὑπὸ Γερμανοῦ ἀξιωματικοῦ ἐκτύπησε τὸ θαυμάσιον ἐκεῖνο οἰκοδόμημα, καὶ ἠκρωτήρῃσε τὸ ἀριστούργημα τοῦ Φειδίου, ἄθικτον διατηρηθὲν ἐπὶ δύο χιλιάδας ἐτῶν. Ἡ βόμβα ἐκρηχθεῖσα ἐν μέσῳ τῆς πυριταποθήκης παρήγαγε τρομερώτατον πάταγον. Οἱ τοῖχοι τοῦ θυσιαστηρίου ἀνετράπησαν· ὅλοι αἱ στήλαι τοῦ προνάου, ἐκτὸς μίαν, ὀκτῶ κίονες τοῦ περιστυλίου πρὸς ἄρκτον καὶ ἐξ πρὸς μεσημβρίαν κατέπεσαν. Κατὰ τὴν καταστροφὴν ἐκείνην ἀπωλέσθησαν ὁ πρῶτος μετὰ τοῦ υἱοῦ του καὶ 300 ἄνδρες τῆς φρουρᾶς. Οἱ ἐπιζήσαντες δὲν ἐσκόπευσαν περὶ παραδόσεως, διότι θαρβύοντες εἰς τὴν ἐπι-

κουρίαν τοῦ ἀναμενομένου σερασκέρη, παρέτειναν τὴν ὑπεράσπισιν διπλασιάσαντες τὸ πῦρ τῶν κανονοστοιχιῶν. Μετ' ὀλίγον αἱ ἐμπροσθοφυλακαὶ ἀνήγειλαν τὴν ἔλευσιν τοῦ σερασκέρη. Ὁ Καινιζμάρκ ἐξῆλθεν ἀμέσως κατ' αὐτοῦ, ὅστις ὑπεχώρησεν ἀνευ μάχης. Οἱ πολιορκούμενοι πᾶσαν ἐλπίδα βοήθειας ἀποβαλόντες, ἔστησαν τὴν λευκὴν σημαίαν καὶ τὴν πρωῖαν τῆς 29, ἐγένετο ἡ παράδοσις τῆς ἀκροπόλεως.

Ὁ Καινιζμάρκ ἐχορήγησε τοῖς Τούρκοις τὴν ζῶν μετὰ τῆς ὑποχρέσεως ἵνα ἐξ ἰδίων ναυλώσαντες πλοῖα ἀπέλθωσι τῆς Ἑλλάδος φέροντες ἕκαστος ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ὅ,τι ἠδύνατο ἵνα μετακομίσῃ ἐπὶ τῶν ὤμων εἰς Πειραιᾶ. Ὁ Μοροζίνῃς μετὰ λύπης ἐπεκύρωσε τοὺς λίαν ἐλαφροὺς ἐκείνους ὄρους, οἵτινες ὁμοίως κατὰ γράμμα δὲν ἐτηρήθησαν. Ὅταν τὴν 4 ὀκτωβρίου ἐξῆλθον οἱ Τούρκοι ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως μετὰ τῶν οἰκογενειῶν, προσεβλήθησαν ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ Πειραιῶς ὑπὸ τῶν μισθωτῶν Ἐνετῶν, οἵτινες τοῖς ἀφήρσαν ὅ,τι πολύτιμον ἔφερον.

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, οἱ Ἐνετοὶ ἔλαβον κατοχὴν τῆς ἀκροπόλεως. Ὁ Μοροζίνῃς ἀνήγγειλεν ὡς ἐξῆς τὴν κατάκτησιν εἰς τὴν Γερουσίαν. «Δὲν ζητῶ ἵνα παραστήσω μεγάλας τὰς εὐτελεῖς μου ὑπηρεσίας. Μοὶ ἀρκεῖ, οἰκιδήποτε καὶ ἂν ὦσι, νὰ τὰς γνῶ· ἡ εὐχὴ ὁ κόσμος, καὶ ἐπινεύσῃ ἡ πατρίς μου. Αἱ Ἀθηναὶ ἐκυριεύθησαν· αἱ Ἀθηναῖ, ἡ τόσον περιφανῆ καὶ περιλάλητος πόλις εἰς ἣν ἀναφέρονται τὸσαι μεγάλα ἀναμνήσεις τῆς ἱστορίας καὶ τῆς σοφίας, ἐξουσιάζεται ὑφ' ἡμῶν.»

Ὅταν ὁ Πελοποννησιακὸς, ἐν μεγάλῃ πομπῇ, εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ἐφάνη, λέγει ὁ Laborde, ὅτι αἱ Ἀθηναῖ ἀνελάμβανον νέαν ζῶν καὶ ἡ τῆς λησημονημένη ἐκεῖνη πόλις ἐπανήρχετο εἰς τὸν πολιτισμὸν. Ἀναβάς ἀκολούθως εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἰδὼν τὴν μεγάλην καταστροφὴν τῶν ἀριστουργημάτων, κατενόγη συγκινητικώτατα· καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκείνοι οἵτινες διήθονον τὰς βολὰς τῶν καταστρεπτικῶν τηλεβόλων, προσηλώθησαν ἐκ θαυμασμοῦ πρὸς τὰ ἐναπολειφθέντα, καὶ αἱ χεῖρες, αἵτινες τὸσαῦτα κατέστρεψαν, συνέλεγον μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαθείας καὶ τὰ ἐλάχιστα συντρίμματα. Ὅλοι οἱ στρατιῶται ἐκείνοι, μέλανες ἐτι ἐκ τοῦ καπνοῦ τῆς μάχης, καθημέρωθησαν εἰς τὸ θέαμα τῶν ὑψηλῶν ἐκείνων ὠραιότητων. Ὁ Μοροζίνῃς πρῶτος διεκπερόθη ὑπὲρ τῆς ἀθωότητός του, διότι ἀπ' ἀρχῆς ἠγανάκτιθη εἰς τὴν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἐκστρατείαν.

Ὁ Καινιζμάρκ ἐβρίπτε πᾶσαν τὴν εὐθύνην τῆς καταστροφῆς τοῦ Παρθενῶνος ἐπὶ τοῦ Μοροζίνη, καὶ ἕκαστος προσεπάθει ἵνα μὴ φανῆ ἔνοχος τῆς γενομένης ἱεροσυλίας. Ἐνετὸς τις ἀξιωματικὸς διασχυρίσθη, ὅτι ἡ ἀδεξιότης τῶν Τούρκων ἐπέφερε τὴν καταστροφήν, καὶ ὅτι αἱ χριστιανικαὶ βόμβαι δὲν ἐβλάψαν τὸν Παρθενῶνα! Ἡ δὲ σύγχρονος Σουηδὴ Ἄννα Ἀκερχέλιμ ἐν τοῖς ἐξῆς συγκεφαλαιῶσά ἀπλούστατα καὶ συγκινητικώτατα τὴν γενικὴν τοῦ στρατοῦ ἰδέαν, πρὸ τῶν ἱερῶν ἐκείνων ἐρειπίων. «Οὐδέποτε εἰς τὸν Κόσμον ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς θέλει ἀντικατασταθῆ.»

Κύριος τῶν Ἀθηνῶν ὁ Μοροζίνης γενόμενος ἠσυχολήθη περὶ τὰ μέσα τῆς διατηρήσεως. Παραχρῆμα ἐπρότεινε τολμηρὰν κατὰ τῆς Εὐβοίας ἐκστρατείας. Τὸ σχέδιον τοῦ Πελοποννησιακοῦ ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ Καινιζμάρκ, καὶ τὸ πολεμικὸν συμβούλιον ἀπεφάσισε τὴν ἐν Ἀθήναις διαχειρίμασιν.

Πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς μετὰ τοῦ Πειραιῶς συγκοινωνίας κατεσκευάσαν τρεῖς προμαχώνας, καὶ ἐνίσχυσαν τὸν λιμένα. Ὁ Μοροζίνης κατανοῶν ἀκολούθως τὸ ἀνάρμοστον τῆς ἐν Ἀθήναις διαμονῆς εἰσήγαγεν εἰς τὸ πολεμικὸν συμβούλιον τὸ περὶ ἐγκαταλείψεως σχέδιόν του, ὑπερ καὶ ἐπεκυρώθη. Μὴ θέλων δὲ ἵνα ἐγκαταλίπη εἰς τὴν ἀγρίαν τῶν Τούρκων ἐκδίκησιν τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες τὸν ἀπεκάλεσαν ἐλευθερωτὴν, τοὺς προέτεινεν ἵνα μεταναστεύσωσιν εἰς Πελοπόννησον ὅπου ἤθελε τοῖς δωρήσει γαίαν κλπ. Οἱ Ἀθηναῖοι διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῆς ἀδίκου ἐκείνης ἐξορίας, ὑποσχεθέντες πᾶσαν θυσίαν πρὸς διατήρησιν ἐξ ἰδίων τῆς φρουρᾶς, καὶ πληρωμὴν μεγάλου φόρου. Τὸ πολεμικὸν συμβούλιον ἐκώφευσεν εἰς τὰς ἐκείνας καὶ τὰ δάκρυά των. Σποραδικὰ κρούσματα πανώλους φανερωθέντα μεταξὺ τῶν κατοίκων ἠνάγκασαν τὸν Μοροζίνην ἵνα ἐπισπεύσῃ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἀποφασισθεῖσαν ἀναχώρησιν. Ἐπρόταθι ὑπὸ τινῶν ἡ καταστροφή τῆς πόλεως καὶ τῶν τειχῶν τῆς Ἀκροπόλεως· ἡ θάρσχος ὅμως αὕτη πρότασις ἀποδοκιμασθεῖσα, ὡς ἀνωφελὴς, ἔσωσε τὰς Ἀθῆνας ἀπὸ παντελοῦς ὀλέθρου. Ὁ Μοροζίνης ἀναχωρῶν ἐξ Ἀθηνῶν ἠθέλησεν ἵνα παραλάβῃ καὶ τινὰ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαιότητος ἕνεκα δὲ τῆς ἀπροσεξίας τῶν ἐργασθέντων, κατεστράφησαν ἀρκετὰ τούτων ἰδοὺ ἡ περὶ τούτων ἐκθεσις τοῦ Μοροζίνη εἰς τὴν Ἐνετικὴν γερουσίαν. «Μέλλων ν' ἀναχωρήσω ἐξ Ἀθηνῶν ἀπεφάσισα ἵνα παραλάβω τινὰ τῶν ὠραιότερων κοσμημάτων τῆς

ἀρχαίας ἀότητος ἅτινα ἠδύνατο ἵνα περιποιηθῶσιν τιμὴν εἰς τὴν δημοκρατίαν. Προσεπάθησα ν' ἀποσπᾶσω ἐκ τῆς προμετωπίδος τοῦ Παρθενῶνος τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς (Ποσειδῶνος) καὶ τὰ ἀνάγλυφα δύο λαμπροτάτων ἵππων. Ἀλλὰ μόλις ἤρχισαν ἵνα ἐργάζωνται πρὸς ἀπίσπασίν των, καὶ τὸ πᾶν καταπεσὸν ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἐκείνου ὕψους, οὐδὲν δυστύχημα ἐπροξένησεν εὐτυχῶς εἰς τοὺς ἐργαζομένους... Ἀδυνατῶν ἵν' ἀνεγείρω παραπήγμακα μεταφέρω ἐκ Πειραιῶς τοὺς ἱστοὺς τῶν γαλερῶν, ἐγκατέλιπον τὴν δύσκολον καὶ κινδυνώδη τζύτην ἀπόπειραν, καὶ διότι, καταστραφέντος παντὸς ἀξίου λόγου, τὰ ἀναπολείφθεντα μοι ἐφάνησαν μικρὰς ἀξίας. Ἀπεφάσισα μόνον τοῦτο ἵνα παραλάβω μαρμάρινον λείπαιναν, καλῆς κατασκευῆς, ἀφ' ἧς ἔλειπεν ἡ κεφαλή, τὴν ὅποιαν ἐνόκως δυνάμεθα ἵν' ἀντικαταστήσωμεν δι' ὁμοίου μαρμάρου, ὑπερ ἔλαβον.»

Ἀφῆρσε πρὸς τούτοις ἐτέραν λείπαιναν, ἀρχαίας κατασκευῆς, ἕνα λέοντα κοιμώμενον καὶ ἱστάμενον ἐπὶ τῆς οδοῦ τῆς Ἀκαδημίας, καὶ τὸν ἐν τῷ λιμένι Πειραιῶς, ἐφ' οὗ ἐχαράχθη λατινιστὶ ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή. «Φραγκίσκος Μοροζίνης ὁ Πελοποννησιακὸς ἀλωθεισῶν τῶν Ἀθηνῶν, τὸν τοῦ Πειραιῶς μαρμάρινον λέοντα, διὰ θριαμβευτικῆς χειρὸς ἀποσπάσας, εἰς τὴν πατρίδα μετήνεγκε κ.λπ. Ἐπὶ δὲ τῆς λεαίνης τάδε. «Ἀθηναῖκα τοῦ ἐνετικῶς στόλου τρόπαια, κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐνετικῆς γερουσίας εἰς τὸν ναυσταθμὸν ἐτίθησαν.»

Ἄμα τὰ λάφυρα ταῦτα ἐπεβιβάσθησαν, ὁ Μοροζίνης διέταξε τὴν ἐκ Πειραιῶς ἀναχώρησιν (9 Ἀπριλίου 1688), καὶ διευθύνθη εἰς Πόρον. Ἐκεῖ ἐμελλεν ἵνα ὀργανισθῆ ἡ κατὰ τῆς Χαλκίδος ἐκστρατεία. Ἡ Ἐνετία ἀποφασίσασα νὰ καταφέρῃ μέγα κατὰ τῆς Τουρκίας κτύπημα ἐπέμφεν εἰς τὸν Πελοποννησιακὸν μεγάλαν ἐπικουρίαν, προβιβάσασα εἰς τὸ ἀξιωμα τοῦ δόγη. Ἡ Σουηδὴ Ἄννα ἐκτίθησιν οὕτω τὰς ὑπὸ τοῦ στόλου γενομένας τελετάς. «Ὁ ἀρχιστρατήγος ἡμῶν ὠνομάσθη δοῦξ τῆς Ἐνετίας. Ὅταν ἔλαβε τὴν εἰδησιν, εὐρίσκετο ἐπὶ τῆς γαλέρας του. Ὁ στρατηγὸς Καινιζμάρκ μετέβη παρ' αὐτῷ μετ' ἀκολούθιας ἵνα τὸν συγχαρῆ, ὅταν δὲ ὁ Γερμανὸς στρατηγὸς τῷ ἐξέφρασε τὴν χαρὰν ἦν ἠσθάνετο διὰ τὸν προβιβάσμον του, ὁ δὲ δόγη τῷ ἀπεκρίθη. «Ἐάν εὐχαριστήσθε διὰ τὰς ἀποδιδόμενάς μοι τιμὰς, ἔγω κάγω καθῆκον νὰ σᾶς εὐχαριστήσω, ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀφείλω τὴν φήμην ταύτην εἰς τὴν ἀνδρεία» σας.» Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας διήρκεσαν αἱ τελεταί,

ἅτινά δὲ τῶν κατασκευασθέντων πυροτεχνημάτων ἦσαν ὠραιότατα ἐν ἐκ τούτων παρίστα ἐπὶ τοῦ πύδατος φρούριον μετὰ τσαμίου ἐν μέσῳ. Δὲν ἠγωνίζω ἀν διὰ τούτου παρίστων τὸ φρούριον πῆς Χαλκίδος. Ὅλα τὰ ἐξάρτικα καὶ οἱ ἱστοὶ τῶν γαλιωτῶν ἦσαν πλήρη φανῶν, καὶ ἠδύνατό τις ἀπὸ τῶν φανῶν νὰ διακρίνῃ τὸ σχῆμα τοῦ πλοίου. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὅλος ὁ στρατὸς ἐπυροβόλει δις τῆς ἡμέρας τὴν δὲ τελευταίαν τρίς, ὡς καὶ ὁ στόλος ἀμφότεροι ἦσαν κατενθουσιῶντες.»

Στόλος καλῶς κατηρητισμένος, στρατὸς τριάκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν, στρατηγὸι ἱκανώτατοι πρὸς οὐς τῶς ἡ τύχη ἐφαίνετο μειδιῶσα, ἦσαν στοιχεῖα ἱκανὰ πρὸς ἀναμφισβήτητον ἐπιτυχίαν, εἰς ἐποχὴν μάλιστα καθ' ἣν ἐξ ἄρκτου ἰσχυρῶς ἐπληττον τὴν Τουρκίαν ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πολωνία. Ἄλλ' ὁ δόγης παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ἔσχε δύο ἀντιπάλους, προμερωτέρους τῶν Τούρκων τὴν πανώλη, καὶ τὴν ἀπειθειαν τῶν ὑπὸ τῶν διαταγᾶς του μισθοφόρων.

Τὰ ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ ἁγίου Μάρκου ὑπηρετοῦντα ἔθνη, ὡς ἀπεκαλοῦντο οἱ μισθοφόροι, ἀδιακόπως ἠτιῶντο τὴν γλισχρότητα τῆς Ἐνετικῆς κυβερνήσεως, τὰς πρὸς πληρωμὴν τοῦ μισθοῦ παρεμβαλλομένας βραδύτητας, τὸ ὑπέρογκον τῆς διατιμῆσεως καὶ τὴν κακὴν ποιότητα τῶν τροφίμων. Πρὸς τὰς μεμφιμοίρους αἰτιάσεις των ὁ Μοροζίνης ἀπήντα δι' αὐστηρῶν ἐπιπλήξεων. «Τὰ ἄνοθερικὰ στρατεύματα, λέγει τις αὐτόπτης, ἐστοιχίζον θησαυροὺς εἰς τὴν δημοκρατίαν, ἥτις οὐδεμίαν καλὴν ὑπηρεσίαν ἀπήλασεν ἢ προσεδόκα ἀπ' αὐτῶν, διότι ταῦτα οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον ζῆλον ἐξεδήλουν ὑπὲρ αὐτῆς, ἀμεριμνοῦντα ἄλλως τε περὶ τῆς αἰσίας ἐκβάσεως τοῦ πολέμου. Οὐδὲ ὅπως ἐσυλλογίζοντο ὅτι ὑπηρετοῦν τὴν δημοκρατίαν, ἥτις τόσον ἀδρῶς τὰ ἐμισθοδοτεῖ. Τοῦναντίον εἶχον τὴν ἀξίωσιν νὰ ζῶσιν οἱ Γερμανοὶ οὗτοι ἀνεξάρτητοι, νὰ κατοικῶσιν εἰς ἀνάκτορα, νὰ εὐχωῶσιν, νὰ μὴ συνεισφέρωσιν ἄνδρας εἰς τὰς ἡμερησίας φυλακάς, εἰς τρόπον ὅπως ὀλίγον δεῖν ὁ δόγης αὐτὸς νὰ φυλάττῃ ὡς σκεπὸς κλπ.» Ἡτιᾶτο πρὸς τούτοις τοὺς ἄλλους Γερμανοὺς ὡς ἀνάδρους, καὶ τοὺς ἐκ Φλωρεντίας μισθωτοὺς, οἵτινες εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἐχθροῦ ἄφρονι τὰ ἐγυρώματά των καὶ φεύγοντες ἐπέταν τὰς σημαίας των. Ὁ Μοροζίνης βλέπων τὴν κακὴν διαγωγὴν τοῦ στρατοῦ του, ὅστις ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἐλαττωμάτων εἶχε καὶ τὸ τῆς ἀπειθα-

ρίας, ἀπεφάσισεν ἵνα στρατολογήσῃ Ἑλληνας. Συνήθροισεν νεοσυλλέκτους ἐξ Ἠπείρου, καὶ ἐσχημάτισε πέντε πλήρεις λόχους. Ἐκ Πελοποννήσου δὲν ἠθέλησεν ἵνα στρατολογήσῃ, διότι τὴν Μορμυρικήν διετήρουν ἔτι οἱ Τούρκοι, καὶ ἀνάρμοστον ἔκρινον ἵν' ἀπεκδύσῃ τὴν χώραν ἐκείνην ἀπὸ τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς. Οἱ κάτοικοι τῆς Εὐβοίας, μόνον ἐξ ὅλων τῶν Ἑλλήνων, οὐδεμίαν ὑπὲρ τῶν Ἐνετῶν ἐξεδήλωσαν συμπάθειαν, καθ' ὅλην δὲ τὴν διάρκειαν τοῦ ἐπιγενομένου πολέμου ἔμειναν ἀπλοὶ θεαταὶ τῆς πάλης δύο ξενικῶν σημαῶν.

Ἡ κατὰ τῆς Εὐβοίας ἐκστρατεία εἶν' ἐν τῶν λυπηροτέρων ἐπεισοδίων τοῦ τοσοῦτον ἐνδόξως ἀρξαμένου καὶ ἀπροσδοκῆτος ἐπὶ τὰ χεῖρω τραπέντος πολέμου. Τὰ κατ' αὐτὴν θέλομεν ἀρυσθῆ ἐκ τοῦ ἡμερολογίου τῆς Σουηδῆς Ἄννης Ἀκερχέλιμ, παρακολουθούσης αὐτὴν, παρατιθέμενοι τὰ οἰκεία ἀποσπάσματα :

«Τὴν 28 Ἰουλίου (1688) ἦλθον εἰς Χαλκίδα μετὰ τοῦ στόλου. Ὁ ἐχθρὸς οὐδὲ ὅπως προσεπάθησε πρὸς ἀπόδασιν, διότι εὐρίσκειται εἰς τόσον ὠραίαν θέσιν ὅστε ἄφρων ἤθελε λογισθῆ ἐὰν τὴν ἄφινεν. Ἐχυρώθη πλεῖστον τῆς πόλεως ἐπὶ δύο γηλόφων ἐφ' ὧν κατεσκευάσε προμαχώνας ἔχοντας κανόνια μεγάλης ὀγκῆς καὶ ἀφ' ὧν δυσκόλως ἤθελεν ἀποδιωχθῆ. Ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ ὑπάρχει φρούριον καλούμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων Καραμπαρμπά. Αἱ κανονοστοιχεῖα ἐτελείωσαν τὴν 30. Ἀδιακόπως μᾶς κεραινοβολοῦσι διὰ δεκαοκτῶ κανονίων μεγάλης ὀγκῆς, καὶ ὀκτῶ ὄλων βριπτόνων βόμβας. Ὁ Θεὸς, ὁ τῆς νίκης χορηγὸς, θέλει ἐπινεύσει εἰς τὴν εὐλογίαν τῶν χριστιανικῶν ὄπλων διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰς πολλοὺς ἐφάνη τὸ σχέδιον τῆς προσβολῆς ἐλλειμματικόν ὁ στρατηγὸς Καινιζμάρκ τὸν τόπον ἐπιθεωρήσας, ἐγνωμοδότησεν ὅτι μόνον ὁ στόλος ἠδύνατο νὰ κωλύσῃ πᾶσαν ἐκ τῆς σερραῆς ἐπικουρίαν τοῦ φρουρίου ἂν καὶ ὁ ναύαρχος Βενιέρος ἠγκυροβόλησε μετὰ πολλῶν γαλερῶν ἐν τῷ πορθμῷ, ἀρκοῦσα ἐπικουρίαν εἰσῆλθε διὰ τοῦ Καραμπαρμπά. Τὸ χεῖριστον δὲ ὁ στρατὸς μαστίζεται ἀπὸ ἀσθενείας. Μεταξὺ τῶν ἵπποτῶν τῆς Μελίτης ἐξήκοντα ἠσθάνθησαν, ὡς καὶ ὁ στρατηγὸς των. Οἱ ἄλλοι στρατηγὸι ὁμοίως προσεβλήθησαν ἀπὸ ὀξείας πυρετοῦς, εἰς τρόπον ὅπως ἡ θέσις ἡμῶν οὐδὲν αἴσιον παριστᾷ. Ὁ στρατὸς ἀδιακόπως ἐργάζεται ἵνα προσεγγίσῃ τὴν πόλιν. Οἱ Τούρκοι ποιοῦσιν ἐξόδους πᾶσαν ἐσπέραν ἄνευ ἀποτελέσματος. Ὅ,τι συμβαίνει ἐν ταῦθα εἶνε τῶντι πρωτοφανές. Τούρκοι τινες νύ-

τορόλησαν πρὸς ἡμᾶς. Οἱ ἐσχάτως προσελθόντες μᾶς διηγούνται, ὅτι οἱ πολιορκούμενοι δὲν διάγουσιν ἐν ἀρμονίᾳ, ὅτι οἱ μισθοὶ των καθυστεροῦνται ἐπὶ μῆνας, καὶ ὅτι τὰ πυροβόλα μας προξενουσι μεγάλην φθορὰν εἰς τὸν ἐχθρὸν· οἱ αὐτοὶ βεβαιουσι ὅτι ὑπόνομοι δὲν κατεσκευάσθησαν, ἀλλὰ δὲν πρέπει τόσον πολὺ νὰ τοὺς πιστεύσωμεν· ὁ ζήσων ὄψεται.

«Ὁ στρατηγὸς Καϊνιζμάρκ ἐνδεκάκις κατελήθη ὑπὸ πυρετοῦ. . . Αἱ πολιορκητικαὶ ἐργασίαι ἐπροχώρησαν μέχρι τῶν χρακωμάτων τῶν Τούρκων· ἀπεφασίσθη ἡ προσβολὴ τοῦ προαστείου. Οἱ ἐπιφορτισθέντες τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς ἦλθον εἰς τὸν Καϊνιζμάρκ ἵν' ἀκούσωσι τὰς συμβουλάς του ἀπεφασίσθη ἵν' ἀναβληθῆ εἰς ἄλλοτε ἡ προσβολή, διότι ὁ ἐχθρὸς ἐξερχόμενος πᾶσαν νύκτα ἐπροξενεὶ μεγάλας ζημίας εἰς τοὺς Χριστιανούς. Μίαν νύκτα, οἱ Τούρκοι ἐξεληθόντες ἠνάγκασαν τοὺς Φλωρεντινοὺς ἵνα ἐγκαταλίπωσι τὰ ὀχυρώματά των· πλεῖστοι ἐφρονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν. Οἱ ἡμέτεροι ἐπελθόντες ἀπέκρουσαν τὸν ἐχθρὸν μέχρι τοῦ φρουρίου. Τὴν 20 Αὐγούστου, μίαν ὥραν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ἐμελλεν ἵνα γίνῃ ἡ κατὰ τοῦ προαστείου προσβολή. Οἱ Τούρκοι κατεῖχον τρεῖς λόφους ὠχυρωμένους διὰ πυροβόλων. Ὁ στρατηγὸς Καϊνιζμάρκ δὲν ἀνέβρωσε· διέταξε τὴν γαλέραν του ἵνα προσπελάσῃ ὅσον τὸ δυνατόν ἐγγυτέρω ἵνα ἴδῃ, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, τὴν κατάστασιν. Οἱ Τούρκοι διετήρησαν τρομερὸν τουφεκισμόν, εἰς ὃν οἱ ἡμέτεροι ἐξετέθησαν ἐπὶ μίαν ὀλόκληρον ὥραν. Ἀλλὰ, τῇ βοήθειᾳ τοῦ Θεοῦ, ἐκυριεύσαμεν τὸ προάστειον, ὅπου οἱ ἡμέτεροι διέπραξαν μεγάλην σφαγὴν. Ἐνῶ προσεβάλλετο τὸ προάστειον, οἱ διοικηταὶ τῶν πλοίων ἔλαβον διαταγὴν πρὸς ἐφοδὸν καθ' ἐνὸς ὄρου κειμένου ἐγγὺς τοῦ λιμένος, ἐφ' οὗ οἱ πολιορκούμενοι ἔστησαν μίαν κανονοσοιχίαν. Ἡ ἐφοδὸς, δόξα τῷ Θεῷ! ἐπέτυχε καὶ ὁ ἐχθρὸς ἐτράπη εἰς φυγὴν· πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐφρονεύθησαν, ἄλλοι δὲ ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν· πλέον τῶν χιλίων Τούρκων ἀπωλέσθησαν, χριστιανοὶ τριακόσιοι, πολυάριθμοι δ' ἐπληρώθησαν μεταξὺ τῶν τελευταίων καὶ ὁ πρίγκιψ Δαρκούρ πληρωθεὶς εἰς τὸν βραχίονα καὶ τὴν χεῖρα. Οἱ ἡμέτεροι ἐκυριεύσαν τριακόσιον ἐννέα κανόνια.

«Τὴν 22 Αὐγούστου οἱ Τούρκοι ἐποίησαν μεγάλην ἐξοδὸν· ἐπέτεθησαν κατὰ τῶν Φλωρεντινῶν, οἵτινες διὰ τὸ ὀλιγάριθμον, ἠναγκάσθησαν ἵνα ἐγκαταλίπωσι τὴν θέσιν των. Ὁ ἐχθρὸς πρὸ

ὀλίγον κατελάμβανε μίαν τῶν ἐπισημοτέρων θέσεων, ἀλλ' αἱ ἐπελθούσαι ἐπικουρίαι τὸν ἔτρεψαν εἰς φυγὴν. Ὅταν ὁ κόμης Καϊνιζμάρκ ἔμαθε τὴν κινδυνώδη θέσιν τῶν στρατευμάτων, δὲν ἠθέλησεν ἵνα μείνῃ ἐπὶ τοῦ πλοίου, καίτοι λίαν ἐξησθενημένος. Ἀπέβη εἰς τὴν ξηράν. Ὅταν ὁ στρατὸς τὸν εἶδε, μεγάλη χαρὰ ἐξεδηλώθη. Περιήλθεν ὅλας τὰς κανονοσοιχίας, ἐπιθεωρήσας καὶ πάσας τὰς ἀκροσφαλεῖς θέσεις. Μαθὼν τὴν 24, ὅτι ἐμελετᾶτο ἐξοδὸς, ἵππευσε καὶ ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῶν στρατευμάτων, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐγένετο γνωστὸν ὅτι ἦτο μάταιος φόβος. Μετὰ τοῦτο ὁ πυρετὸς πάλιν τὸν προστέβαλλε, καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν σκηνὴν του ὅλως ἐξησθενημένος· ἔπεσε εἰς τὴν κλίνην, καὶ ὁ πυρετὸς ἐξηκολούθησεν ἐφ' ὅλας τὰς ἡμέρας. Ὁ δόγης τὸν ὑπεχρέωσεν ἵνα ἐπιβιβάσθῃ εἰς τὸ πλοῖόν του· ἔπραξε δὲ τοῦτο τὴν 28 ἐξασθενήσας παντελῶς.

«Τὴν 25 Αὐγούστου, τὸ πῦρ μετεδόθη εἰς τὴν πόλιν τῆς Χαλικίδος. Ὁ Βενιέρος ἀναχωρεῖ σήμερον ἵνα παρεμποδίσῃ τὰς πρὸς βοήθειαν τῶν Τούρκων ἐρχόμενας βοήθειαι, αἵτινες, ὡς λέγεται, συμποσούνται εἰς δεκατρεῖς γαλέρας. Τὴν 26 Τούρκοι ἀποπειρῶνται ἵνα φύγωσιν ἐκ τῆς πόλεως. Στίφος καταβαίνων ἀπὸ τοῦ Καραμπασπᾶ, καὶ ἐπὶ τῆς γεφύρας ἀπαντήσαν τοὺς προσβάλλει. Ἐνεκα τῆς συσσωρεύσεως τοῦ πλήθους τούτου ἡ γέφυρα συντρίβεται, καὶ πολλοὶ ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν· τριακόσιον ἐξ' αὐτῶν ἐπνίγησαν, οἱ δ' ἕτεροι κολυμβῶντες ἐξέρχονται εἰς τὴν πόλιν· ἀκολούθως ἐτουφεκίσθησαν. Οἱ κατοικοῦντες τὸν Καραμπασπᾶ ἔχουσι τὰς ἰδιοκτησίας εἰς τὴν πεδιάδα, καὶ διὰ τοῦτο θέλουσιν ἵν' ἀναγκάσωσι τοὺς ἐν τῇ πόλει πρὸς ὑπεράσπισιν. Ἡ πυρκαϊὰ ἐξακολουθεῖ νυχθημερόν. Τὴν 27, οἱ Τούρκοι ἔλαβον ἐπικουρίαν 1,500 ἀνδρῶν. Τὴν 6 Σεπτεμβρίου, πειραθέντες νέαν ἐξοδὸν ἀπεκρούσθησαν παραχρῆμα.

«Τὴν 8 Σεπτεμβρίου, κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ δόγης, οἱ ἡμέτεροι ὀφείλουσιν ἵνα δι' ἐφόδου κυριεύσωσιν ἕνα πύργον τῆς πόλεως. Πρὸς τοῦτο, τεσσαράκοντα ἄνδρες ἐξελέχθησαν ἐξ ἑκάστου τάγματος. Ὁ κόμης Βάλδεκ διωρίσθη ἀρχηγὸς των.

«Τὸ κατ' ἀρχὰς ἡ ἐφοδὸς ἐπέτυχε· οἱ Βυρτεμβέργιοι ἐπῆξαν τὴν σημαίαν των ἐπὶ τοῦ τείχους· ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἐν σώματι ὀρμήσαντες τοὺς ἠνάγκασαν ἵνα ὀπισθοχωρήσωσιν. Ἀπωλέσθησαν ἐκ τῶν ἡμετέρων περὶ τοὺς 400 ἄνδρας· ὁ στρατὸς ἔδειλκε διὰ τὴν ἀποτυχίαν. Οἱ Τούρκοι ἀπ' ἐναντίας τόσον ἐλύσσαζαν, ὥστε περιφρόνου»

καὶ σφαιρας καὶ βόμβας. Εἰς τὸ Γερμανικὸν στρατόπεδον ἐψιθυρίζετο. «Ἐὰν ὁ πατὴρ (1) ἦτο ἐνταῦθα, τὸ πρᾶγμα δὲν εἶχεν οὕτω»

«Ἡ Αὐτοῦ ἐξοχότης (ὁ Καϊνιζμάρκ) οὐδὲ λέξιν εἶπε δὲν ἀκούει οὐδὲν, ὁ Θεὸς νὰ τὸν βοηθήσῃ. . . Ἡ εὐγενὴς κόμησσα τὸν ἐπεριποιήθη τόσον καλῶς νυχθημερόν κατὰ τὴν ἀσθενείαν του, ὅσον οὐδέποτε σύζυγος ἠδύνατο νὰ πράξῃ. Μῆτε ἐκοιμήθη, μῆτε ἔφαγε· τὰ δάκρυα, οἱ στεναγμοὶ, αἱ πρὸς τὸν Θεὸν ἱκεσίαι, εἰσὶν ὁ ἐπιούσιος ἄρτος αὐτῆς. Ἐπικρατοῦσι πολλὰ ἀσθένεια παρὰ τοῖς ἡμετέροις, ὥστε περισσότεροι ἀπέθανον ἐξ αὐτῶν ἢ ἀπὸ κτυπήματα τοῦ ἐχθροῦ.

«Ἡ 15 Σεπτεμβρίου ὑπῆρξεν ἡ ἀποφράς ἡμέρα ἢν δι' ἡμᾶς ἐπεφύλαξεν ὁ Θεός· ἡμέρα ἐν ἣ ἡ Αὐτοῦ ἐξοχότης ὁ κόμης ἐγκατέλιπεν ἡμῖν πᾶσι τὸν κόσμον τοῦτον, ἀποδοὺς τὴν εὐγενῆ ψυχὴν του πρὸς τὸν Θεόν, τὴν τετάρτην ὥραν μετὰ μεσημβρίας. Ἀπόδος, ὕψιστε Θεέ, εἰς τὸν αἰετοεπὶ τῇ πίστει τοῦ Σωτῆρος βιώσαντα ἀνάστασιν μακαρίαν ἐν τῇ τελευταίᾳ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ. Παρηγόρησον τὴν πριγκηπέσσαν, καὶ δώρησον αὐτῇ τὴν χάριν ἵνα ἐγκαρτερῆσῃ ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ συμφορᾷ.

«Τὴν 4 Ὀκτωβρίου, οἱ Τούρκοι ἐπυροδοτήσαν μίαν ὑπόνομον ἐγγὺς τοῦ τείχους, ὅπου οἱ ἡμέτεροι στρατιῶται εὐρίσκοντο· ἐπειδὴ δ' αὕτη οὐδὲν δυστύχημα ἐπέφερεν, οἱ Τούρκοι ἔβριψαν μεταξὺ αὐτῶν σάκκους πυρίτιδος, ἐξεληθόντες ταυταχρόνως. Οἱ ἡμέτεροι ὑπεχώρησαν· ἀλλ' ὁ τοποτηρητὴς Γυλλεγκράτζ μείνας μόνος ἀντέστη εἰς τὴν ἐξοδὸν· οἱ Τούρκοι ἀπέκοψαν τὴν κεφαλὴν του. Τὴν 12 οἱ ἡμέτεροι τρεῖς πειραθέντες τὴν ἐφοδὸν, τρεῖς ἀπεκρούσθησαν· πολλοὶ ἐπληρώθησαν καὶ μεταξὺ τούτων ὁ πρίγκιψ τοῦ Δαρμσταδ.

«Ὁ δόγης ἐπεθύμει ἵνα τὰ στρατεύματα διαχειμάσωσιν ἐνταῦθα, καὶ ὀχυρώσωσι τὸ στρατόπεδον· ἀλλ' οἱ πρίγκιπες δὲν συνήνεσαν, ἰδίως δὲ ὁ τοῦ Δαρμσταδ, διοικῶν τέσσαρα ἢ πέντε τάγματα, ἰσχυρίζετο, ὅτι κατὰ τὰς ὀδηγίας τοῦ δουκὸς ὀφείλειεν ἵνα ὀδηγῆ τὰ στρατεύματα εἰς ἀσφαλῆ χειμάδια· ἐπομένως ὁ δόγης ἠναγκάσθη ἵν' ἀναχωρήσῃ. Τὴν 17 ἤρχισεν ἡ ἐπιβίβασις τῶν πυροβόλων καὶ τῶν ἀσθενῶν. Τὴν πρῶταν τῆς 21 ὅλα τὰ στρατεύματα εἶχον ἐπιβιβάσθη, καὶ ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου ἐγκατέλιπον τὴν ἀκτὴν. Οἱ Ἕλληνας ἐγκαταλείφθησαν εἰς τὴν

(1) Ὁ στρατηγὸς Καϊνιζμάρκ.

ξηράν· οἱ ἔχοντες πλοῖα, ἢ οἱ προφθάσαντες νὰ ἐπιβιβάσθωσι μᾶς ἠκολούθησαν. Εἶδομεν Τούρκους τινὰς ἐπίπλους καλπάζοντας· οἱ Ἕλληνας τοὺς ἠνάγκασαν ἵνα ἐπαναστρέψωσιν εἰς τὴν πόλιν. Ἠκούσαμεν πυροβολισμοὺς εἰς Χαλικίδα· ἀναμφιβόλως ἦτον ἐκδήλωσις τῆς χαρᾶς τῶν Τούρκων. (1)»

Οὕτως ἐπεραιώθη ἡ κατὰ τῆς Εὐβοίας ἐκστρατεία ἐπιληφθεῖσα μετὰ τοσαύτης πεποιθήσεως καὶ ὑπὸ τόσον αἰσίους οἰωνούς· τὸ κατ' ἀρχὰς ἔορται πομπῶδεις, πυροτεχνήματα κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν, ἴστοι φανοστόλιστοι σιθόμενοι ὑπὸ τοῦ κράτους τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐκπυροσκορηθέντων· μετὰ δὲ τρεῖς μῆνας ὁ ἀγέρωχος τῆς Ἑνετίας στόλος ἐπαναστρέφει φέρων τὸ πτώμα τοῦ Καϊνιζμάρκ καὶ τὰ λείψανα στρατοῦ ἀρνούμενου τὴν μάχην, χαϊρετώμενος κατὰ τὴν ἀναχώρησιν εἰρωνικῶς δι' ἐκπυροσκορηθέντων ἀπὸ τῶν προμαχόνων, αἵτινες ἐμηδένισαν τὰς προσπάθειαις τοῦ Μοροζίνη, καὶ ἠμαύρωσαν τὰς δάφνας τοῦ Πελοποννησιακοῦ Μέρους τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ ἀνεχώρησε διὰ Γερμανίαν· τὰ δὲ ὑπόλοιπα διέμειναν εἰς Ναύπλιον, Μεθώνην καὶ Πύλον. Ὁ γηραιὸς δόγης πολιορκῶν τὴν Μανευθασίαν ἠσθένησε, καὶ ἐπανεστρέφεν εἰς Βενετίαν, ὅπου οὐδεμία ὑποδοχὴ ἐγένετο διὰ τὸν ὑπερασπιστὴν τῆς Κρήτης, καὶ τὸν κατακτητὴν τῆς Πελοποννήσου. Ὁ λαὸς τὸ παρελθὸν λησμονήσας, μόνον τὸ παρὸν εἶχεν ὑπ' ὄψιν· περὶ τῆς ἐκστρατείας τῆς Εὐβοίας οἱ πάντες ὠμίλου, οὐδεὶς δὲ περὶ τῶν προηγηθέντων ἀνδραγαθημάτων τοῦ Μοροζίνη.

Ἐν ἔτει 1690 ὁ Πελοποννησιακὸς διοικῶν νέαν στόλον καὶ στρατὸν ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Μανευθασίας, ἥτις μετὰ μακρὸν ἀποκλεισμόν ὑπετάγη. Μετὰ μικρὰ δὲ ἄλλα κατορθώματα ὁ Μοροζίνης καταβεβλημένος ὑπὸ τῆς ἡλικίας καὶ τῶν κόπων ἀπεβίωσεν εἰς Ναύπλιον. Ὁ θάνατος τοῦ Φραγκίσκου ὑπῆρξεν ἡ παρακμὴ τῆς Ἑνετίας, διότι,

1 Ἦσαν ἄρα διαδήλωσι· χαρᾶς οἱ πυροβολισμοὶ ἐκεῖνοι, ἡ αἵματηρὰ τις μάχη τῶν ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν αἰσχροῦς ἐγκαταλειφθέντων Ἑλλήνων ἐπὶ γῆς ἀφ' ἧς κατασχυμένοι αἱ σημαῖαι τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ αἱ μυριάδες τῶν μισθοφόρων τῆς Ἑνετίας ἀνεχώρουν; Ὅταν συνταχθῇ τὸ μαρτυρολόγιον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, θέλει ἀποδειχθῇ ἐναεγέστατα ὅτι οἱ ἐπὶ βρεβαρισμῷ κατηγορούμενοι Τούρκοι ὑπῆρξαν φιλανθρωπότεροι τῶν πεπολιτισμένων Εὐρωπαίων, ἐκ τῆς κακεντρεχίας τῶν ὁποίων ἡ Ἑλλὰς τοσαῦτα ὑπέστη μαρτύρια. Ποσάκις οἱ φιλέλληνας Φράγκοι, ἐκμεταλλεύμενοι τὰ φιλελεύθερα αἰσθήματα τοῦ πολυτλήμονος Ἑλληνικοῦ λαοῦ δὲν τὸν διήγειραν κατὰ τῶν δεσποτῶν του, καὶ αἰσχροῦς ἐγκατέλιπον αὐτὸν εἰς τὴν ἀγρίαν μάχαιραν τοῦ ἐξηγριωθέντος Μουσταφᾶ μάνου;

ώς λέγει ο *Dagu*, ὁ *Μοροζίνης* ἦσαν ὁ τελευταῖος τῶν *Ένετών*.

Στερηθεῖσα ἡ δημοκρατία τοῦ ἐμπείρου καὶ γενναίου στρατηγοῦ τῆς δὲν ἠδυνήθη ἵνα διατηρήσῃ ἐπὶ πολὺ τὰς κατακτήσεις τῆς. Ὁ μέγας βεζύρης *Κιουπρουλή-Μουσταφάς*, ὃν οἱ *Τούρκοι* ἐπωνομάζον *Φαζὺλ* (ἐνάρετος) ἐκήρυξε τὴν ἐλευθερίαν τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, ἐπιτρέψας τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων ἐπροστάτευσεν τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῶν τῶς διαπραττομένων ὑπὸ τῶν ὀμοθρήσκων του φορολογιῶν καὶ ἀδικημάτων διὸ δικαίως ἐπωνομάσθη ὑπ' αὐτῶν πατὴρ τῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ πρωτοφανὴς αὕτη διαγωγή ἐνὸς *Μουσουλμάνου* ἀντίκειτο πρὸς τὸν φανατισμὸν τῶν *Ένετών*, οἵτινες μάλιστα ἐν *Πελοποννήσῳ* ἀποκατασταθέντες, διήγειραν καθ' ἑαυτῶν ἄσπονδον θρησκευτικὸν μίσος, μεταχειριζόμενοι τοὺς *Πελοποννησίους* ὡς ἀνδράποδα, εἰς ἀπροσεπάθου ἵνα ἐπιβάλωσι τὴν θρησκείαν των. Ὁ προβλεπτικὸς *Κιουπρουλής*, ἵνα ἐπιφέρῃ σπουδαῖον περισπασμὸν ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τὰ κατεργαῖνα πειρατὴν διαβόητον, ἐκ *Μάνης* καταγόμενον, τὸν *Λιθέριον Γερακάρην*, τὸν ὁποῖον ἀπέστειλεν εἰς *Πελοπόννησον* μὲ τίτλον *πρίγκηπος τῆς Μάνης*. Ὁ διαβόητος τυχοδιώκτης τῆς *Αφρικῆς Μετσομόρτος* ἐκυρίευσεν τὴν ὑπὸ τῶν *Ένετών* κατεχομένην *Χίον*. Ὁ *Γερακάρης* ἐκυρίευσεν πολλὰ μέρη τῆς *Πελοποννήσου*, περιορίσας τοὺς *Ένετοὺς* εἰς τὰ φρούρια. Ἡ δημοκρατία φοβηθεῖσα αὐτὸν, διὰ πολλῶν δωρεῶν καὶ ἀξιοματίων τὸν ἔλαθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς, ἀποστείλασα εἰς *Στερεάν Ἑλλάδα*, ὅπου μετὰ τῶν ἀρματωλῶν διωργάνισεν γενικὴν ἐπανάστασιν. Γενομένης ὅμως τῆς ἐν *Καρλοβίτση* εἰρήνης, οἱ *Ένετοὶ* διέταξαν τὸν *Γερακάρην* ἵνα ἐγκαταλείψῃ τὴν *Στερεάν*, ὅπου οἱ *Τούρκοι* τοσαύτως διέπραξαν ὀμότητος καὶ οἱ ἀρματωλοὶ τοσαῦτα ἔρησαν τρώπια. Μίσος ἄσπονδον οἱ Ἕλληνες τῆς *Στερεᾶς* τρέφοντες κατὰ τῶν *Ένετών* διὰ τὴν προδοσίαν, ἐκαρδοῦν τὴν ὥραν πρὸς πικραδειγματικὴν ἐκδίκησιν. Ἐν ἔτει 1715 κήρυχθέντος τοῦ μεταξὺ *Τουρκίας* καὶ δημοκρατίας πολέμου, οἱ ἀρματωλοὶ τῆς *Στερεᾶς* ὑπὸ τὸν περιβόητον *Τοπάλ Ὀσμάνην* τὸν *Λακισσαῖον* εἰσήλασαν εἰς τὴν *Πελοπόννησον*, καὶ ἐντὸς βραχείου διαστήματος ἀπεδίωξαν παντελῶς τοὺς *Ένετοὺς* ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος.

Κ. ΣΑΘΑΣ.

ΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΩΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΑΙ.

(Συνέχεια ἀπὸ φυλλοδ. 53)

ΤΑ προνόμια ταῦτα ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς ζωηράς συζητήσεις μεταξὺ τῶν δημοσιολόγων τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος. Ὁ *Μόζερ*, ὁ ἀληθὴς ἰδρυτὴς τῆς ἐπιστήμης τοῦ διεθνούς δικαίου (καθότι ὁ *Γρότιος* ἠντλησε τὰ στοιχεῖά του εἰς τὰ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων καὶ *Ῥωμαίων* μᾶλλον ἢ εἰς τὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν του γινόμενα), ὁ *Μόζερ*, λέγομεν, ἐδημοσίευσεν ἀξιολογὸν τι σύγγραμμ., ἐπιγραφόμενον ἢ *Πρεσβεύτρια καὶ τὰ δικαιώματά της*. Ἐτεροι τινὲς συγγραφεῖς ἐπίσης ἀφιέρωσαν τὰς μελέτας των εἰς τὰς κυρίας τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, ἀλλ' οἱ συγγραφεῖς τῆς ἐπομένης ἑκατονταετηρίδος ἐφάνησαν ἤττον φιλοφρονητικοί, καθότι μάλιστα ἀπαντῶμεν ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν μνεῖαν τινὰ περὶ τῶν εἰς τὴν σύζυγον τοῦ πρεσβευτοῦ χορηγουμένων προνομίων. Ἡ ἀμέλεια αὕτη ἀποδοτέα ἐν μέρει εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῆς σπουδαιότητος ἦν ὑπέστησαν αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις. Ἄλλοτε, μέχρι τῆς ἐν *Αἴξλα* σαπέλλη συνόδου, αἱ μεγάλαὶ δυνάμεις, ἐξαιρουμένης τῆς *Ῥωσσίας*, ἀπέστελλον ἀμοιβαδὸν πρῶτου βαθμοῦ πρεσβευτάς, ὅθεν αἱ γυναῖκες τῶν ἐξόχων τούτων πολιτικῶν εἶχον μόναι δικαιώματα ἐπὶ ἐξόχων τιμῶν καὶ προνομίων. Ἄλλ' ἀπὸ τῆς συνόδου μέχρι τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς, τὰ εὐρωπαϊκὰ ὑπουργεῖα ἔλαβον τὴν ἐξὶν νὰ μὴ μεταχειρίζονται εἰμὴ πρέσβεις τοῦ δευτέρου βαθμοῦ, ὧν αἱ γυναῖκες δὲν ἔχουσι νὰ παρουσιάσασιν πολὺ μεγάλους τίτλους. Ὁ σημερινὸς τῶν *Γάλλων* *Αὐτοκράτωρ* πρῶτος ἠθέλησε νὰ ἀνασυστήσῃ τὰς πρῶτας βαθμοῦ πρεσβείας καὶ τὸ παράδειγμα του ἠκολούθησαν καὶ αἱ λοιπαὶ δυνάμεις, ἐξαιρουμένης τῆς *Ἰσπανίας* καὶ τῆς *Ὀθωμανικῆς Πύλης*. Ἀπὸ τῆς μεταβολῆς ταύτης, τὰ δικαιώματα τῶν συζύγων τῶν πρεσβευτῶν ἐτέθησαν καὶ πάλιν ὑπὸ συζήτησιν· καὶ μάλιστα πρὸ τινων μνηῶν αἱ Ῥωσικαὶ ἐφημερίδες ἐδημοσίευσαν ἡμερησίαν τινὰ διαταγὴν τοῦ τῆς *Αὐστρίας* ὑπουργοῦ τοῦ πολέμου, παραγγέλλουσαν πᾶσι τοῖς στρατιώταις, τοῖς ἐν τῇ πρωτεύουσῃ καὶ ταῖς ἐπαρχίαις, ὅπως παρουσιάσωσι τὰ ὄπλα εἰς τιμὴν τῶν συζύγων τῶν ξένων πρεσβευτῶν, ὅταν αὐταὶ μεταβαίνωσιν εἰς τὴν *Αὐλὴν* τῆς *Αὐστρίας*. Λέγεται δὲ, ὅτι ἡ διαταγὴ αὕτη ἐδόθη κατ' αἴτησιν τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς *Γαλλίας* *Λουκῆ* δὲ *Γραμμὸντ*, ἐφ' ἧς ἤδη οἱ *Παρίσιοι* εἶχον λάβει τὴν πρωτοβουλίαν.

Προτοῦ καθιερωθῶσιν αἱ μόνιμοι πρεσβεῖαι, ὁδεμίαν εἶχον ἀξίαν αἱ σύζυγοι τῶν πρεσβευτῶν. Ἡ μονιμότης αὕτη ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ ὑπαρξιν κατὰ τὴν δεκάτην ἕκτην ἑκατονταετηρίδα, ταυτοχρόνως μετὰ τοῦ συστήματος τῆς πολιτικῆς ἰσορροπίας, δι' οὗ προσήγγισαν ἀλλήλους οἱ ἡγεμόνες καὶ τὰ κράτη τῆς *Εὐρώπης*. Αἱ μεγάλαὶ ἀνακλύψεις τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἢ εἰς τὸ ἐμπόριον δοθεῖσα ὤθησις, καὶ διάφοροι ἄλλαι περιστάσεις, συνεισέφερον ὅπως θεμελιωθῇ τὸ σύστημα τοῦτο, ὅπερ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῇ ἄλλως ἢ διὰ τῆς ἰδρύσεως μόνιμων πρεσβειῶν. Τότε μόνον οἱ διπλωματικοὶ ἀπεσταλμένοι ἤρχισαν νὰ λαμβάνωσι μετ' ἑαυτῶν τὰς γυναῖκάς των ἐν ταῖς αὐλαῖς παρ' αἷς ἦσαν διακεπιστευμένοι. Οὐδὲν τοιοῦτον ἀπαντᾶται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐκτάκτων πρεσβειῶν. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, καθόσον ἀναφέρει ὁ *Τάκιος* ἐν τοῖς *Χρονικοῖς* αὐτοῦ, ἐθεωροῦντο δυσπρόστοι οἱ ὑπὸ τῶν γυναικῶν των συνοδευόμενοι πρεσβευταί. Καὶ κατ' αὐτὸ δὲ τὸ 1638 ἔτος, ἡ συνήθεια αὕτη πολὺ ἀπέχετο τοῦ νὰ ἦναι γενικὴ καθότι ἀναγκινώσκομεν ὅτι ὁ ὑπουργὸς τῆς *Γαλλίας*, εὐρισκόμενος ἐν *Haye*, καὶ ἰδὼν τὸν πρεσβευτὴν τῆς *Ἰσπανίας* ἀφικόμενον μετὰ τῆς συζύγου τοῦ ἰδοῦ ἐφώναξε γελῶν, μία ἱερμαφοδίτος πρεσβεῖα. Ἐν τούτοις τὸ πρᾶγμα φέρει πολὺ ἀρχαιότεραν χρονολογίαν, καὶ ἔχει βᾶσιν τὸν κατὰ τινὰ ἡμέραν χορηγηθέντα ἐπίσημον χαρακτῆρα εἰς σύζυγον πρεσβευτοῦ τινός, δι' ὃν ἡ ἀναγκινώσις αὕτη ὑπῆρξε πηγὴ ἑτέρων πολυτίμων προνομίων. Τοῦτο συνέβη ἐν *Ῥώμῃ*, ἐπὶ τῆς ἀρχιερωσύνης *Σίξτου* τοῦ *Πέμπτου*.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πρεσβευτῆς τῆς *Ἰσπανίας* ἐν *Ῥώμῃ* ἦν ὁ κόμης *Ὀλιβέρης*. Ἡ γυνὴ αὐτοῦ, ἧτις συνόδευεν αὐτὸν, κατ' ἀρχὰς ἔζη ἐν πλήρει ἀπομονώσει, μέχρις οὗ ἐγένετο μήτηρ. Τότε ὁ πρεσβευτὴς παρεκάλεσε τὸν *Πάπαν* νὰ χορηγήσῃ τῇ κομίσῃ τὴν εὐλογίαν του καὶ τὴν χάριν τοῦ ν' ἀξιωθῇ νὰ ἀσπασθῇ τὸν πόδα του (ἀποκλειστικὸν προνόμιον ἐπιφυλαττόμενον διὰ τὰς ἐξ ἡγεμόνων καταγομένης κυρίας, κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ καθαρισμοῦ των). *Σίξτος* ὁ πέμπτος συγκατένευσεν εἰς τοῦτο κατ' ἐξίχρισιν, θέλων νὰ ὑποχρεώσῃ τὸν πρεσβευτὴν τῆς *Ἰσπανίας*, ὅθεν, κατὰ τὴν ἐπίσημον ἀπόκρισιν καθ' ἣν ἐγένετο δεκτὴ ἡ κόμισσα, ἐκάλεσεν αὐτὴν μὲ τὸ ὄνομα «*Signora Ambassadorice*» (κυρία πρεσβεύτρια). Τὸ συμβῆν τοῦτο πρῶτην φορὰν ἠκούετο ἤδη, διὸ κατεπαράχθη ἄπασα ἡ ἀριστοκρατικὴ κοινωνία

τῆς *Ῥώμης*. Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε στιγμιαῖον, καὶ ἡ κόμισσα ἀπανταχοῦ ἐχαιρετάτο διὰ τοῦ νέου αὐτῆς τίτλου. Παραυτίκα τὸ ἔθιμον ἐγενικεύθη, καὶ τὸντεῦθεν ἐπεκράτησε νὰ δίδηται εἰς τὰς γυναῖκας τῶν πρεσβευτῶν πασῶν τῶν *Εὐρωπαϊκῶν* αὐλῶν ὁ ἐπίσημος τῆς πρεσβεύτριας τίτλος. Τὸν τίτλον περακολοῦθει ὁ ἐπίσημος χαρακτῆρ' διότι, ἐπειδὴ αἱ πρεσβευταὶ τοῦ πρῶτου βαθμοῦ ἐκπροσωποῦσι τὸ πρόσωπον τοῦ κυριάρχου των, οἱ δημοσιολόγοι παρεδέχθησαν ὅτι αἱ πρεσβεύτριαι ἔχουσι δικαίωμα εἰς τὴν συμμετοχὴν τοῦ ἐκπροσωπευτικοῦ τούτου χαρακτῆρος. Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ ἐπέκτασις τῶν μεγάλων προνομίων τῶν χορηγουμένων ταῖς γυναῖξιν τῶν πρέσβων, ἐνῶ αἱ γυναῖκες τῶν ἀπεσταλμένων δευτέρου, τρίτου καὶ τετάρτου βαθμοῦ (οἵτινες δὲν ἐκπροσωποῦσι τὸ ἄτομον, ἀλλ' ἂ μόνον τὰ συμφέροντα τοῦ ἡγεμόνος) θεωροῦνται ὡς ἀποτελοῦσαι μέρος τῆς οἰκογενείας τοῦ ἀνδρός των, καὶ δὲν ἀπολαύουσι, τοιαῦται οὔσαι, εἰμὴ τῶν προνομίων τῶν χορηγουμένων εἰς πάντα τὰ ἄτομα τῆς οἰκίας ταύτης, εἰς τὰ τέκνα, δηλαδή, τοὺς γραμματεῖς, τοὺς ἀκολουθοῦντας καὶ εἰς τὸν ἱερέα τῆς πρεσβείας.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ τῆς ἐθιμοταξίας ζήτημα, ἐν τῇ αὐλῇ τῆς *Γαλλίας*, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ *Ιδ' Λουδοβίκου*, αἱ πρεσβεύτριαι εἶδον τὰ προνόμια των λαμβάνοντα τὴν μεγαλειτέραν ἐπέκτασιν, ἐνῶ, ἀπαναντίας, ἐν τῇ αὐλῇ τῆς *Γερμανίας* μάλιστα ἀνεγνωρίζετο ὁ ἐπίσημος αὐτῶν χαρακτῆρ. Κυρίως, ὑπῆρχαν μεγάλαὶ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων τῆς *Εὐρώπης* ὑπουργείων ὡς πρὸς τὰς ὀφειλομένας αὐταῖς περιποιήσεις. Ἐν τούτοις, ἐν καὶ μόνον ἦτο σαφῶς κανονισμένον, ὅτι δηλαδή ἡ πρεσβεύτρια, κατὰ τὴν ἀφίξιν καὶ ἀναχώρησιν τῆς, εἶχεν, ὡς ὁ ἀνὴρ τῆς, δικαίωμα εἰς μίαν ἐπίσημον καὶ πομπικὴν ἀπόκρισιν. Δι' ἄσχετον ἦσαν οἱ περὶ τῶν ὀ λόγος κυρία εἶχον τὴν ἀδειαν νὰ κάθηνται ἐν τῷ κύκλῳ τῶν αυτοκρατόρων καὶ βασιλισσῶν ἀλλ' ἡ διαβεβῆσις αὕτη δὲν εἶναι ἀκριβής, καθότι τὸ προνόμιον τοῦτο διεφίλονεικηθῆν ἀντικρὺς ὑπὸ τε τοῦ *Αὐτοκράτορος* τῆς *Αὐστρίας* καὶ τῆς βασιλείσσης τῆς *Ἀγγλίας*. Ὁ *Μόζερ* δίδει ἡμῖν νὰ γνωρίσωμεν λεπτομερῶς τὴν παραδεδεγμένην ἐθιμοταξίαν ἐν ταῖς διαφόροις αὐλαῖς τῆς *Εὐρώπης*. Ἐν τῇ αὐλῇ τῆς *Γαλλίας*, ἡ πρεσβεύτρια ὠδηγεῖτο ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ τῶν πρεσβευτῶν, καὶ ἐπὶ βασιλικῆς ἀμάξης ἐφέρετο εἰς συνέταξιν τῆς

βασιλείας, όπου εύρισκε και τον βασιλέα, ὅστις ἠσπάζετο τότε αὐτὴν εἰς τὸ μέτωπον. Ὅταν ἡ πρεσβυτέρα ὑπήγαιεν εἰς τὰ Ἀνάκτορα, ἡ φρουρὰ παρουσίαζεν αὐτῇ τὰ ὄπλα· εἶτα ὠδηγεῖτο ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν πρεσβευτῶν, ὅπου ἤρχετο πρὸς συνοδίαν τῆς κυρίας τῆς τιμῆς, ἥτις ἔφερεν αὐτὴν ἀκολουθῶν εἰς τὰ τῆς βασιλείας δωμάτια, βαδίζουσα ἀριστερᾷ τῆς πρεσβυτέρας. Ἄμα τῇ εἰσόδῳ τῆς ἡ βασιλισσᾶ ἀνίστατο, ἡ δὲ πρεσβυτέρα ἐκλινε τὸ σῶμα ὡς νὰ ἤθελε νὰ γονυπετήσῃ, ἀλλ' ἡ βασιλισσᾶ προελάμβανε τοῦτο, καὶ ἠσπάζετο αὐτὴν εἰς τὸ μέτωπον. Τότε ἔφερον αὐτῇ μικρὸν τι θρανίον ἐφ' οὗ ἐκαθέζετο ἐν μέσῳ τῶν παρευρισκομένων δουκιστῶν. Ἡ αὐτὴ τελετὴ ἐγένετο κατὰ τὰς ἀκροάσεις τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ, καθὼς συνήθως ἐδίδοτο καὶ συμπόσιον. Ἀφ' ἑτέρου οἱ πρεσβευταὶ εἶχον καθήκον νὰ ἐπισκεθῶσιν ἐπισήμως τὰς βασιλικὰς πριγκηπίσας, πολλαῖς δὲ καὶ αὐτὸν τὸν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργόν.

Οἱ αὐτοὶ τῶν τελετῶν τύποι ἐτηροῦντο καὶ ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Ἰσπανίας, ὅπου ὁ ΙΔ'. Λουδοβίκος εἰσήγαγε τὴν ἀμοιβαιότητα τῆς ἐθιμοταξίας. Οἱ αὐτοὶ ἐπίσης ἐτηροῦντο καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι ἐκεῖ ἡ πρεσβυτέρα δὲν εἶχε τὴν ἀδειαν νὰ καθέζεται, ἀλλὰ πρὸς ἰκανοποίησιν, ἅμα τῆς πρεσβυτέρας ἀρικνουμένης ἀπέναντι τῶν Βρεττανικῶν ἀκτῶν, μία λιθουρὴ ἀπεστέλλετο ἵνα παραλάβῃ αὐτὴν. Ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Ρώσσίας, καθ' ὅσον φαίνεται, αἱ πρεσβυτεῖραι δὲν ἦσαν δεκταὶ εἰς ἐπίσημον ἀκρόασιν πρὸ τοῦ 1762. Ἐν τῇ παπικῇ ὁμοῦ αὐτῇ ἅπασι αἱ προνομίαι αὐτῶν ἐτηροῦντο ἄκρως σέβασαί. Ὅτε ζένος τις πρεσβυτῆς ἐλάμβανε τὴν τῆς ἀφίξεώς του συνέντευξιν, ὁ Πάπας ἀπέστειλε τῇ συζύγῳ τοῦ διπλωμάτου τὰς προσρήσεις του μετὰ τῶν εὐλογιῶν του, καὶ μετὰ ταῦτα ἐδέχετο αὐτὴν εἰς ἐπίσημον ἀκρόασιν. Τρία προσκεφάλαια διετίθεντο ὅπως τῇ χρησιμεύσωσιν ἀντὶ ἔδρας, ἐλαμβάνετο δὲ πλείστη πρόνοια ὅπως καὶ αἱ ἐλάχισται λεπτομέρειαι τῆς ἐθιμοταξίας τηρηθῶσι· καθότι τὸ Βατικανὸν ἀνέπτυσεν ἀκριβεστάτην μέριμναν ἐν πάσαις ταῖς ἐπιδεικτικαῖς ταύταις τελεταῖς ἃς ἐλάβεν ὡς κληρονομίαν παρὰ τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς, τῆς περιφήμου διὰ τὰς ἐν αὐτῇ τῇ σκαϊότητι τῶν μεγαλοπρεπεῖς πομπάς.

Μολαταῦτα ἐν τῇ τῆς Βεσφαλίας συνόδῳ ἐκανονίσθησαν ὀριστικῶς αἱ τῶν πρεσβυτεῖρων ἀξιώσεις καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐθιμοταξίαν. Ἰδοὺ τί περὶ τούτου γράφει ὁ Μόζερ. «Αἱ πρεσβυτεῖραι

ἀνεράνησαν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτῶν κατὰ τὴν ἀξιοσέβαστον ταύτην συνέντευξιν, καὶ ἔφερον ἐν μέσῳ διαφόρους ἀξιώσεις, αἵτινες βραδύτερον μετετρέπησαν εἰς κανόνας.» Αἱ ἀξιώσεις αὗται ἀνεφέροντο εἰς τὴν ἐθιμοταξίαν ἣν αἱ πρεσβυτεῖραι ἐπεθύμουν νὰ ἴδωσι καθιερωμένην ἐν ταῖς ἀμοιβαίαις αὐτῶν σχέσεσι. Χάρις δὲ εἰς τὸ μακροχρόνιον τῆς συνόδου, αἱ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐθιμοταξίας συζητήσεις ἐπλήθον καταλλήλως ἵνα πληρώσωσι τὸ κενὸν ὃ ἐγέννησεν ἡ τῶν διασκαδάσεων ἀπουσία ἀπὸ τῶν μακαρίων πόλεων τοῦ Μούνστερ καὶ Ὄσναβρούχης. Ἐκτοτε εἰσῆχθη τὸ ἔθιμον, ὃ μετὰ ταῦτα πολλαὶ ἄλλαι αὐλαὶ παρεδέχθησαν, τοῦ νὰ τηρῆται, κατὰ τὴν ἔλευσιν πρεσβυτέρας τινός, ἡ αὐτῇ ἐθιμοταξίᾳ ἥτις ἐτηρεῖτο καὶ κατὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ πρεσβευτοῦ. Οὗτος περιέμενεν ὅπως οἱ συνάδελφοι αὐτοῦ τῷ ἀποδώσωσι προσωπικῶς ἢ καὶ δι' ἐπισκεπτηρίου τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν, καὶ ἕκαστος ἐξεπλήρου τὸ καθήκον τοῦτο ὅσον τάχιστα, ἀνευ ὀρισμένης σειρᾶς. Τὰ περὶ προτεραιότητος ζητήματα δὲν εἶχον εἰσέτι καθαρῶς κανονισθῆ μετὰ τῶν διαφορῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης· τούτου ἕνεκα, συνέβαινε πολλαῖς, ὅταν πρεσβυτῆς τις ἐνόμιζεν ὅτι εἶχε δικαίον νὰ παραπονῆται διὰ τινὰ εἰς ἕτερον ἀποδοθῆσαν ἐπίσκεψιν, κατὰ παράβασιν τῶν δικαιωμάτων του, συνέβαινε, λέγομεν, ὥστε ἐπίμονοι συζητήσεις ἐξεχειρόμενα ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, νὰ καταλήγῃσιν ἐνίοτε καὶ εἰς αὐτὸν τὸν πόλεμον μετὰ τῶν δύο ἐπικρατειῶν ὧν οἱ πρεσβυταὶ εἰσῆρχοντο εἰς πάλην. Ὅπως σχηματίσωμεν ἰδέαν περὶ τῶν ἀτελεσθέντων τούτων ἐρίδων, αἵτινες ἐνίοτε ἐγένοντο ἀφορμὴ λίαν περιέργων σκηνῶν, ἀρκεῖ νὰ συμβουλευθῶμεν τὸν Wicquefort, εἶτε τὸ σύγγραμμα τοῦ Καλλιέρου, *Περὶ τοῦ τρόπου τοῦ διαπραγματεῦσθαι μετὰ τῶν ἡγεμόνων*. Οἱ πάπαι, καὶ πρὸ πάντων Ἰούλιος ὁ ΙΒ', ἀπεπειράθησαν πολλαῖς νὰ καταπαύσωσι τὸ σκάνδαλον τοῦτο ἐν αὐτῇ τῇ πηγῇ του, συντάσσοντες πίνακα προτεραιότητος μετὰ τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων, ἀλλ' οὐδεὶς ἤθελε νὰ καθυποβληθῆ εἰς αὐτόν. Ἡ πρώτη θέσις ἀπενεμήθη ἀνευ φιλονεικίῶν τῷ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας πρεσβυτῇ· ἀλλὰ ἡ Γαλλία, ἡ Ἰσπανία, ἡ Ἀγγλία καὶ μετὰ ταῦτα καὶ αὐτὴ ἡ Σουηδία διεφιλονεικήσαν ἅπασι τὴν δευτέραν θέσιν.

Αἱ τῶν πρεσβυτῶν συζητήσεις αὗται ἐπανελήθησαν ἐν τῇ τῆς Βεσφαλίας συνόδῳ ὑπὸ τῶν γυναικῶν των, μετὰ πλειοτέρας μάλιστα πικρίας

καὶ παραφορᾶς. Ὅτι ὁμοῦ ἐπολλαπλασίαζε τὰ τῶν ἐρίδων ἀντικείμενα, ἦν ὅτι ἐκάστη νεωστὶ ἀφίχθαισα πρεσβυτέρα ὤφειλε ν' ἀποδώσῃ τὰς πρὸς τὰς συναδέλφους τῆς κυρίας ἐπισκέψεις ἀκριβῶς κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν, καθ' ἣν εἶχε δεχθῆ αὐτάς. Πρὸς τούτοις, ἐπειδὴ πάντες οἱ διπλωματικοὶ ἀπεσταλμένοι εἶχον φέρει μεθ' ἑαυτῶν εἰς Μούνστερ τὰς γυναικῶν των, τὸ τῆς προτεραιότητος ζήτημα ἐχρησίζετο μυστικῶς ἀφορμὰς ἐρίδων ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ πόλει, ὅπου ἐπὶ τόσον χρόνον ἔμειναν ἐγκλεισμένοι. Ὁ Μόζερ δίδει ἐκτεταμένον κατάλογον τῶν παραπόνων τῶν κυριῶν τούτων, μετὰ τῶν ὁποίων ἡ γυνὴ τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας Σερβιανὸν διεκρίθη, καθ' ὅσον φαίνεται, ἕνεκα τῆς πρὸς τὸ ἐρίζειν τάσεώς της. Ἐν ὁδοπορίᾳ εὐρισκομένη ἔτι, εἶχεν εἰσελθῆ εἰς ζωνηρὰς συζητήσεις, ἐν Χάγη, μετὰ τῆς πριγκηπίσσης δ' Ὁράνζης, ὡς πρὸς τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν, ἔφερε δὲ μετὰ ταῦτα τὰς αὐτάς καὶ ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Βεσφαλίας διαθέσεις. Οὕτω, μεθ' ἰκανῆς βιωτικότητος συνεπλάκη εἰς ἐρίδα μετὰ τῆς πρεσβυτέρας τῆς Μαντούης, κομισσῆς Σαναζάρ, διότι αὐτὴ εἶχεν ἀποδώσει πρώτην ἐπίσκεψιν τῇ Κ. Βροῦν, συζύγῳ τοῦ τῆς Ἰσπανίας πρεσβευτοῦ. Ὁ ἀνὴρ αὐτῆς περιέπεσον εἰς ὁμοίαν λογομαχίαν μετὰ τοῦ ἀντιπροσώπου τῶν ἀνσεατικῶν πόλεων, ὅστις εἶχεν ἀρχίσει τὰς ἐπισκέψεις του ἀπὸ τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ἰσπανίας. Μετὰ τὰς φιλονεικίας ταύτας, τὰ συμπόσια κατέληγον συνήθως εἰς αἵματηρὰς μετὰ τῶν ὑπηρετῶν συμπλοκάς. Ἡ σύνοδος τῆς Νιμέγης ἐγένετο ἐξοχος δι' ἀναλόγους ἐρίδας· ὁ Μόζερ ἀναφέρει σκηνὴν τινὰ λαβοῦσαν χώραν μετὰ τῶν πρεσβυτῶν τῆς Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας, ἐκ τοῦ ὅτι ὁ τελευταῖος εἶχε δεχθῆ πρῶτος τὴν ἐπίσκεψιν τῆς συζύγου τοῦ τῆς Σουηδίας πρεσβευτοῦ, ἀφοῦ αὐτὴ εἶχεν ἀναλάβει ἐκ τοῦ τοκετοῦ. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι πρεσβευταὶ δὲν ἐδείκνυν ἀεὶποτε τὴν ἀπαιτουμένην φιλοφροσύνην ὅπως ἀποφεύγῃσιν τοῦ νὰ διαγωνίζωνται μετὰ τῶν κυριῶν αἵτινες ἀπῆτουν νὰ προηγῶνται. Ἡ κυρία δὲ Βρέννη ἀναφέρει ὁμοίαν φύσεως γεγονός, ὅπερ ἔλαβε χώραν μετὰ τῶν πρεσβυτῶν τῆς Γαλλίας καὶ τῆς πρεσβυτέρας τῆς Ἀγγλίας, κατὰ τοὺς γάμους τοῦ ἀ. Καρόλου μετὰ τῆς πριγκηπίσσης Ἐνριέτης. Ὁ Γάλλος δὲν ἐπέθετο νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ συναδέλφου του θέσιν ἐν τῇ ἀμάξῃ τοῦ βασιλέως, ἦν αὐτὴ ἐκθύμως ἀπῆτει. Ἀνεφέρθη ὁθεν εἰς τὸν Μονάρχη, ὅστις ἀπεφάνθη κατὰ τῆς ἀξιώσεώς του, καὶ οὐ-

τω ἐθεώρησεν ἐαυτὸν ἰκανοποιημένον. Ἐν τῇ προηγούμενῃ ἐκατονταετηρίδι, πρώσπου τινός πρεσβευτοῦ ἡ συμπεριφορὰ ἀπέναντι πρεσβυτέρας τινός τῆς Δανιμαρκίας, ὑπῆρξεν ἔτι ὀλιγώτερον φιλόφρων, καθότι ἐνῶ αὐτὴ ἀπῆτει νὰ προηγηθῆ, οὗτος σπρώξας καὶ παρμαρσίας ἀδιαφόρως αὐτὴν, διήλθε πρὸ αὐτῆς.

Ἡ ἐν Βιέννῃ σύνοδος ἀφῆρσεν ἀπὸ τῶν πρεσβυτεῖρων πάσαν ἀφορμὴν διενέξεων, εἴτε μεταξὺ τῶν, εἴτε μετὰ τῶν καὶ τῶν πρεσβυτῶν. Διὰ τῆς πράξεως τῆς 16 μαρτίου 1813, οἱ παρὰ ταῖς διαφορὰς αὐλαῖς πρεσβυτεῖς θὰ ἐλάμβανον θέσιν καθ' ἣν τάξιν ἐγένετο ἡ ἐπίσημος δῆλωσις τῆς ἀφίξεώς των. Ὁ ἀπλόυστος συμβιβασμὸς, ὃν παρεδέχθησαν σήμερον πᾶσι αἱ γραμματεῖαι, κατέπαυσε πάσας τὰς περὶ προτεραιότητος πεπαλαιωμένας φιλονεικίας, αἱ δὲ πρεσβυτεῖραι δὲν ἠδύναντο νὰ ποιήσωσιν ἄλλως ἢ νὰ καθυποβληθῶσιν εἰς τὴν νέαν τῶν πραγμάτων τάξιν. Ἄλλοτε αἱ ἀξιώσεις τῶν πρεσβυτῶν καὶ τῶν συζύγων των ἦσαν ὑπὲρ τὸ δέον μεγάλαι, καὶ πλέον ἢ ἅπαξ συνέθη ν' ἀπαιτήσωσι νὰ προηγηθῶσι καὶ αὐτῶν τῶν πριγκηπῶν καὶ πριγκηπιστῶν τῆς αὐτῆς παρ' ἣν ὑφίσταοντο διαπεπιστευμένοι. Οἱ αὐτοκρατορικοὶ καὶ βασιλικοὶ ἀπεσταλμένοι θεώρουν συνεχῶς ἑαυτοὺς ἀνωτέρους τῶν πριγκηπῶν καὶ τῶν ὑποδεχομένων αὐτοὺς ἐκλεκτόρων. Προέβαινον μάλιστα καὶ μέχρι τοῦ νὰ θέλωσι νὰ προηγῶνται τῶν καρδηνάλιων, ὃ δὲ Μόζερ ἀναφέρει τὴν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐγερθεῖσαν ἔριν, τῷ 1702, μετὰ τῶν καρδινάλιων Γρημάν, καὶ τῆς πρεσβυτέρας τῆς Ἰσπανίας, ἣν ἠκολούθησε τρομερὰ συμπλοκὴ, συναφθεῖσα εἰς τὰς τῆς Ρώμης ἀγυῖας μετὰ τῶν ὑπηρετῶν τῶν δύο οἰκιῶν. Διάταγμα τι ὁμοῦ τοῦ Πάπα, ἐκδοθὲν τῷ 1750, ἀπένευσε τὸ δικαίωμα τῆς προτεραιότητος τοῖς καρδηνάλιοις. Ἀλλὰ ταῦτα εἶναι μεμονωμένα γεγονότα, γενικῶς δ' εἰπεῖν, αἱ πρεσβυτεῖραι ἤξιουν νὰ κατέχωσι μόνον θέσιν ἀμέσως μετὰ τὰς ἐξ αἵματος πριγκηπίσας, ἥτις ἀνήκεν αὐταῖς. Ἐν Ρώμῃ, ἐπὶ πολὺ διεφιλονεικούν τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὰς πριγκηπίσας τῶν οἰκογενειῶν Κολόνα καὶ Οὐρσίνη. Ἡ φιλονεικία αὕτη, ἥτις ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς πρώτης πρεσβυτεῖρας, τῆς κομισσῆς Ὀλιβάρ, ἐπανελήθη κατὰ διαφορὰς ἐποχὰς, καὶ ἡ χώρα αὕτη ἐγένετο τὸ θέατρον πολλῶν τοιούτου εἶδους συγκρούσεων ἀναμέσον πρεσβυτεῖρων καὶ τῶν ὑψηλῆς ἀριστοκρατείας κυριῶν. Ὁ Βικεφὸρ ἀναφέρει τὴν γενομένην ῥῆ-

ξιν μεταξύ τῆς κομήσεως **Lilieroth**, γυναικὸς τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Σουηδίας καὶ τῆς κομήσεως **Horn**, ἧς ἕνεκα διημέφθησαν πικραὶ διακωνώται· μεταξύ τοῦ ἀπεσταλμένου τούτου καὶ τῶν γενικῶν κρατῶν. Οὐδεὶς κανὼν σαφῆς ὅπως δῆποτε ὑπῆρχεν ὡς πρὸς τὴν ἀνήκουσαν τοῖς πρεσβευταῖς καὶ ταῖς γυναιξίν αὐτῶν θέσιν, εἰ καὶ πολλὰς κατέβαλον προσπάθειαι αἱ δυνάμεις ἕπως συνεννοηθῶσιν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου οὕτως ἡ θέσις τῶν πρεσβευτῶν, ἀπέναντι τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων καὶ τῶν γυναικῶν τῶν, ἦτο πηγὴ ἀέναντος δυσχερείων. Ἡ αὐτὴ τῆς Γαλλίας ἔθετεν αὐτὰς ἐν ἴσῃ μοίρᾳ· ἀλλὰ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν, οἱ ὑπουργοὶ ἀπανταχοῦ σχεδὸν προηγοῦνται τῶν πρεσβευτῶν. Ἐν ἀγγλίᾳ ὁ βαθμὸς τῶν πρεσβευτῶν εἶναι σαφῶς ὠρισμένος, διότι αὐταὶ ἐπανταξί τῶν ἀντικομησῶν, εἰ καὶ προηγοῦνται τῶν ὑπουργῶν, τῶν μὴ ἀνηκόντων εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν.

Ἐνταῦθα ἀναμνηστικῶς ἀπλῶς προνομίας τινὰς ἐπὶ τῆς ἐθιμοταξίας, ἀποδοδομένας ταῖς πρεσβευταῖς. Οὕτως, ὡς ἐπὶ παραδείγματι, συγχωρεῖται αὐταῖς νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὴν αὐτὴν ἐπὶ ἐξάκτιπου ὁμήματος, προπορευομένων τῶν ἰππέων, καὶ νὰ φέρωσι τὸν τίτλον Ἐξοχότητος. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς Ἑρρίκου Δ', εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ εἰσέρχωνται ἐποχοῦμενοι ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Λούβρου. Ἡ πρεσβευτῆρα τῆς Βενετίας ἔχαιρεν ἐν Γαλλίᾳ τὸ εἰδικὸν προνόμιον, ἂν τυχὸν ἐγένενα, νὰ ἔχη ὡς ἀνάδοχον τοῦ τέκνου τῆς τὸν Βασιλέα, καὶ ἐλάμβανε πλοῦσια κατὰ τὸ βάπτισμα δῶρα. Ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Πάπα, ταῦτα συνήθως συνίσταντο εἰς ἄγρια λείψανα, ἢ εἰς ἓνα *Aurum*, τὰ ὅποια κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἶχον πολὺ πλεονέκτημα ἢ ὅσην θὰ εἶχον τὴν σήμερον. Τὰ ὑψηλὰ προνόμια, ἃ πρὸ ὀλίγου ἀνεφέραμεν, ἐννοεῖται καλῶς ὅτι δὲν ἐχορηγοῦντο εἰς τὰς συζύγους κατωτέρως τάξεως ἀπεσταλμένων· ἀπασαι ὁμοῦ ἐλάμβανον πλείστας φιλοφρονήσεις, μὴ ἐξαιρουμένων οὐδ' αὐτῶν τῶν γυναικῶν τῶν τῆς πρεσβείας γραμματέων, εἰς ἃς ἐσυγχωρεῖτο ἡ ἐν τῇ αὐτῇ εἴσοδος. Μ' ὅλα ταῦτα ἡ ἐν τῇ αὐτῇ εἴσοδος ἐνίοτε ἀπηγορεύετο καὶ εἰς αὐτὰς ἐτι τὰς πρεσβευτῆρας, εἴτε ἕνεκα ἀναρμόστου διαγωγῆς, εἴτε ἕνεκα συγχρούσεως εἰς τὰ τῆς ἐθιμοταξίας. Τοιοῦτό τι συνέβη, τῷ 1782, τῇ πρεσβευτῆρα τῆς Αὐστρίας εἰς Στοκχόλμην. Ἡ κυρία αὕτη, κατὰ τὴν ἐν τῇ ἀφίξει τῆς ἀκρόασην, ἀπεποιήθη ν' ἀσπασθῇ τὴν χεῖρα τῆς βασιλίσσης, ἐνόσω αὐ-

τη, δὲν συγκατένευε νὰ τῆς ἀσπασθῇ τὴν παρεῖαν ἐπομένως δὲν ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν αὐτὴν. Μετ' οὐ πολὺ, συνέβη νὰ παρευρίσκαται ἡ πρεσβευτῆρα εἰς τινα χορὸν, ἐν τινι τῆς πόλεως οἰκίᾳ, ὅπου ἔμελλε νὰ παρευρεθῇ καὶ ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια· ὅθεν ὁ τελετάρχης προσεκάλεσεν αὐτὴν ν' ἀποσυρθῇ, διὰ τὸν λόγον ὅτι, ἄτομον μὴ παρουσιασθῆν δὲν ἠδύνατο νὰ παρευρίσκαται ἐν συναναστροφῇ τοῦ βασιλέως ἢ τῆς οἰκογενείας του. Ἡ αὐτοκρατορικὴ αὐτὴ συνῆσθάνθη βαθέως τὴν ὕβριν ταύτην, διὸ ἀνεκάλεσε τὸν πρεσβευτὴν, καὶ ἡ θέσις ἐκείνη ἔμεινε κενὴ μέχρι τοῦ 1788.

Πολλὰκις διηπορήθη ἂν αἱ πρεσβευτῆραι, ὅσαι ἠμολογοῦσι διάφορον τῶν ἀνδρῶν τῶν δόγμα, ἔχουσι δικαίωμα εἰς τὸ νὰ τελῶσιν ἰδιαιτέρως τὰ τῆς λατρείας τῶν. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἔχει πρακτικὴν τινα σπουδαιότητα ἰδίως εἰς τὰς χώρας οἷαι εἰσὶν ἡ Ἰσπανία, ἡ Τουρκία κλ. Τὸ τοιοῦτο προνόμιον παρεχωρήθη ταῖς πρεσβευταῖς παρὰ πάντων τῶν δημοσιολόγων ὅσοι ἔγραψαν ἐπὶ τοιοῦτου ἀντικειμένου, λαμβανόμενου ὑπ' ὄψιν τοῦ ἀντιπροσωπικοῦ αὐτῶν χαρακτῆρος, ἐνῶ κοινῇ τῇ φωνῇ ἀπεποιήθησαν αὐτὸ εἰς τὰς συζύγους τῶν ἄλλων ἀπεσταλμένων. Ὁ λόγος δὲ εἶναι ὁ ἐπόμενος· αἱ δευτέρως τάξεως κυρίαὶ δὲν στηρίζουσι τὰς ἀξιώσεις τῶν ἢ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς δυνάμει τῆς ὅποιας τάσσονται ἐν τῇ θεραπείᾳ τοῦ ἀνδρός τῶν ἀπεσταλμένων, εἰς οὗ τὸ ἄτομον μόνον εἶναι συγκεχωρημένον νὰ τελῇ τὰ τῆς ἰδίας λατρείας, ἐν χώρᾳ ὅπου ἡ λατρεία αὕτη δὲν εἶναι συγκεχωρημένη εἰς τοὺς ὁμοθρήσκους αὐτοῦ.

Αἱ τῶν ἀπεσταλμένων οἰσδῆποτε τάξεως σύζυγοι ἔχουσι ὁμοῦ μὲ τοὺς ἀνδρας τῶν τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ μὴ ὑποβάλλωνται εἰς τὴν εἰδικὴν νομοθεσίαν τῆς χώρας, παρ' ἧ οἱ ἄνδρες αὐτῶν εὐρίσκονται διαπεπιστευμένοι. Συνέβη ὁμοῦ πολλάκις νὰ προσβληθῇ τὸ προνόμιον τοῦτο. Οὕτω, κατὰ τὴν τελευταίαν ἑκατονταετηρίδα, ἡ γυνὴ τοῦ ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Σαβαυδίας ἀπεσταλμένου τῆς Ἰσπανίας ἐφυλακίσθη διὰ χρέη· Ἄμα ὁμοῦ ἔλαβε γνῶσιν τούτου ὁ δούξ, ἔσπευσε νὰ διαταχθῇ ἡ ἀποφυλάκισις αὐτῆς, καὶ ἔγραψεν ἐπιστολὴν ἰδιοχείρου αἰτῶν συγγνώμην ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας. Ἐπίσης, τῷ 1737, κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου τοῦ **Nordhansen**, ἡ γυνὴ τοῦ κόμητος Πλεταμπεργ, ἀπεσταλμένου τῆς Αὐτοκρατορίας, ἐξυβρίσθη ὑπὸ τοῦ κρατοῦ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Κολωνίας. Ὁ αὐτοκράτωρ ἠρεθίσθη πλείστον ἐκ τοῦ συμβάντος τούτου, καὶ ἐπεμψε πρὸς τὸν

ἀρχιεπίσκοπον καὶ τοὺς συμμάχους αὐτοῦ τοὺς ἐκλέκτορας τοῦ Βρανδεβούργου καὶ Πλακτινάτου, διακωνώσαι, ὅπως ἀνακαλέσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν τήρησιν τοῦ ἀλλοθινοῦ δικαίου. Ἀνωτέρω εἶπαμεν τινα περὶ τῶν ὡς πρὸς τὰς προνομίας ἐρίδων τῆς κομήσεως **Lilienroth**, πρεσβευτῆρας τῆς Σουηδίας καὶ τῆς κομήσεως **Horn**. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν φιλονεικιῶν τούτων, ἡ κόμησσα **Lilienroth** ἐνόμισεν ἑαυτὴν δεινῶς ἐξυβρισθεῖσαν ὑπὸ ἐτέρως κυρίας εἰπούσης αὐτῇ καθαρῶς· «*Kyria*, εἰσθε αὐθάλης,» ὅτε ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἄνευ ἀργοπορίας, ἀνεφέρθη πρὸς ἀπονομήν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῶν γενικῶν κρατῶν. Ἄλλοτε, ἡ ἰδία κόμησσα **Lilienroth** προσεβλήθη ἐκ τῆς τολμῆς νέου τινὸς ἀστείου, ὅστις ἔλαβε τὸ θάρρος νὰ τῇ ἀπευθύνῃ τὸν λόγον ἐσπέρων τινα ὅτε ἴστατο εἰς τὸ παρὰ τὸν τῆς· ἐπειδὴ ὁμοῦ οὗτος οὐδεμίαν μετεχειρίσθη ἀπρεπῆ λέξιν, ἡ κυβέρνησις τῶν γενικῶν κρατῶν δὲν ἐθεώρησε δίκαιον νὰ δώσῃ τῷ πρεσβευτῇ τὴν αἰτουμένην ἰκνοποίησιν. Τούτου ἕνεκα, οὗτος ἐξήτησε τὸ δικαστήριον του καὶ ἐπηνήλθεν εἰς τὴν πατρίδα του.

Εὐτυχῆς ὁ πρεσβευτῆς ὁ μὴ ἔχων τόσῳ διὰ τὰς προνομίας τῆς ζηλοτυπον σύζυγον ὡς τὴν τριμερᾶν ταύτην κόμησσαν, ἥτις ἐγένετο καθ' ἐκάστην ἡ αἰτία παραχῶν καὶ ἐνοχλήσεων εἰς τὸν δυστυχῆ αὐτῆς σύζυγον!

Συμβάν τι δυνάμενον νὰ ἔχη σοβαρὰς συνεπειὰς ἠκολούθησεν ἐν Βιέννῃ, τῷ 1730, εἰς τὴν γυναικα ἐνὸς πρώστου πρεσβευτοῦ, τοῦ κ. δὲ Βράντη. Ἡ γυνὴ αὕτη εὐρίσκατο μετὰ τῆς θυγατρὸς τῆς εἰς τι μέρος ὅθεν ἔμελλε νὰ διαβῇ θρησκευτικῆς λιτανείας· τὸ πλῆθος, κατὰ προτροπὴν ἱερέως τινὸς, ἠθέλησε νὰ καταβιάσῃ ἀπὸ τῆς ἀμάξης τῶν τὰς κυρίας αὐτὰς· ἐπειδὴ δ' αὐταὶ ἤρνούοντο νὰ καταβῶσι, δύο ἄνδρες ἤρπασαν αὐτὰς διὰ τῆς βίας. Ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις συνέλαβεν ἀμέσως ἀμφοτέρους, καὶ ἐπεμψεν αὐτοὺς, δεδεμένους χειρᾶς καὶ πόδας, ὅπως γονυκλιεῖς αἰτήσωσι συγχώρησιν ἀπὸ τὸν πρεσβευτὴν τῆς Πρωσίας. Ὁ ἱερεὺς ὁμοῦ διέφυγε τὸν κίνδυνον εὐκόλως, καθότι ἡ κυβέρνησις ἐκνήρυσθη ἀναρμόδια τοῦ νὰ τὸν τημωρήσῃ. Ἐκ τούτων βλέπει ἕκαστος ὅτι τὸ προνόμιον ὃ ἐξαιρεῖ τὰς πρεσβευτῆρας ἀπὸ τῆς ἐγγχωρίου δικαιοδοσίας δὲν εἶναι ἥττον ἀναμφισβήτητον τοῦ ἀφορῶντος τὸ ἀπαρθεῖσθαι τοῦ χαρακτῆρος τῶν, καὶ τὸ προνόμιον τοῦτο, ὡς πάντα τὰ λοιπὰ, τηρεῖται ἐτι ἐν πάσῃ τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τῶν ἀνδρῶν τῶν

Τὸ ἐθιμον τοῦτο ἐτηρήθη μετὰ σεβασμοῦ ἐν πάσῃ ταῖς ἀλλαγῇ καὶ ἐν πάσῃ ἐποχῇ, εἰ καὶ πλείστοι συγγραφεῖς ἀπετόλμησαν νὰ εἰπωσιν ὅτι ἀποθανόντος τοῦ πρεσβευτοῦ, ἡ χήρα αὐτοῦ ἐπανέρχεται εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον. Ἡ ψευδὴς αὕτη γνώμη στηρίζει τὴν ἀρχὴν τῆς ἐν τινι παραδόξῳ συγχύσει τῆς ἐντολῆς τοῦ πρεσβευτοῦ μετὰ τῶν προνομίων του. Ἀναμφισβήτως ἡ ἐντολὴ καταλήγει ὁμοῦ μὲ τὸν βίον, οὐχὶ ὁμοῦ καὶ αἱ προνομία. Ἄν αἱ τελευταῖαι αὐταὶ διακόπτονται τυχὸν πρὸ τῆς εἰς τὴν πατρίδα του ἐπιστροφῆς τοῦ πρεσβευτοῦ, τοῦτο συμβαίνει ἴσως ἐπὶ τινα χρόνον ὠρισμένον εἴτε διὰ νόμου, εἴτε δι' εἰδικῆς διατάγματος τοῦ ἀλλοδαποῦ κυριάρχου. Αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ εἶναι ἐφαρμοσίμοι εἰς τὰς γυναῖκας πάντων τῶν ἀπεσταλμένων, ἰδιαιτέρως δὲ εἰς τὰς πρεσβευτῆρας, αἵτινες κατέχουσιν, ὡς εἶδαμεν ἀνωτέρω, ὅλως ἀτομικὰς προνομίας, ἀνεξαρτήτους τῶν εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἀπεσταλμένου παρομαρτούσων. Ὁ Μόζερ ἀφιεραὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου εἰδικὴν τινα ἔρευναν. «*Ἐπὶ πόσον χρόνον δύναται ἄρα ἡ γυνὴ τοῦ πρεσβευτοῦ ν' ἀπολαύῃ τῶν προνομίων τοῦ ἀποθανόντος ἀνδρός τῆς;*» Μεταξὺ δὲ τῶν λοιπῶν ἀναφέρει καὶ τι γεγονὸς λίαν περιεργον. Ἡ χήρα ἀλλοδαποῦ τινος πρεσβευτοῦ παρὰ τῇ αὐτῇ τῆς Βιέννης, διέτριψε πολὺν ἐτι χρόνον, ἐν τῇ αὐτῇ ἐκείνη, μετὰ τὴν χηρείαν τῆς οὐδεμίᾳ δ' ὠρίσθη αὐτῇ προθεσμία ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα τῆς, οὔτε ὅπως ἀπεκδυθῇ τῶν τιμητικῶν δικαιωμάτων τῆς, καὶ ἐπανέλθῃ ἐπομένως εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον. Ἡ γυνὴ αὕτη ἀπέθανε μετὰ τινα ἔτη, ἐν πλήρει κατοχῇ τῶν προνομίων τῆς, ἃς οὐδεὶς ποτε ἐσυλλογίσθη νὰ τῇ τὰς ἀποσύρῃ. Τότε ἀνεφύη τὸ ζήτημα ἂν αἱ προνομία ἃς εἶχε τηρήσει, ἔμελλε νὰ ἐφαρμοσθῶσι καὶ ὡς πρὸς τὴν διαθήκην τῆς, τὸ δὲ αὐτοκρατορικὸν δικαστήριον τῆς οἰκονομίας ἐξέδωκεν ἀποφατικὴν ἐπὶ τούτου ἀπόφασιν. Ὁ Μόζερ καταπολεμεῖ τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ διακηρύττει ὅτι τὸ δικαστήριον ἦτο ἀναρμόδιον νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα, καθότι ἐνόσω ἔζη ἡ πρεσβευτῆρα δὲν ὑπεβάλλετο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του.

Εἰς πολλὰς χώρας ὑπάρχει κανονισμὸς νὰ χορηγῆται τῇ χήρᾳ διπλωματικῶ ἀπεσταλμένου προθεσμία τις ὡς πρὸς τὴν παράτασιν τῶν προνομίων αὐτῆς. Συνήθως δὲ ἡ προθεσμία αὕτη συνίσταται εἰς ἓν ἔτος. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει, καὶ ἂν ἡ πρεσβευτῆρα ἐξακολουθεῖ νὰ διαμένῃ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ ξένου κυριάρχου μετὰ τὴν τοῦ

άνδρος της ανάκλησιν, ἢ καὶ ἂν κατοικῆ ὁμοῦ με αὐτάν. Ἐκπνεύσεως τῆς προθεσμίας ταύτης, ἢ γυνὴ τοῦ πρεσβευτοῦ ἐναπομένει ἀπλοῦν ἄτομον, ὡς εἰ ἐπὶ ἀνήροιο εἰς τὸν τόπον αὐτῆς μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ ἀνδρός της.

ΠΕΡΙΟΔΕΙΑ ΤΟΥ Κ. J. AMPÈRE.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΙΚΡΑΝ ΑΣΙΑΝ.

Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν K. Sainte-Beuve.

(Συνέχεια ἀπὸ φυλλοδ. 53.)

ΑΦΟΥ ἐπὶ εἰς ὥρας ἐτρέχαμεν καλπάζοντες, ἐστάθημεν πλησίον πηγῆς τινος διὰ νὰ πίνωμεν καφφέ καὶ νὰ καπνίσωμεν τὸν ναργιλέν. Ὅτε δ' ἐφιπέσαμεν ἐκ νέου εἶδον μακρόθεν τοὺς μιναρῆδες πόλιώς τινος ἧτις ἦτο ἡ Πρέχ. Ὁ Λαφονταῖνος ἀφοῦ ἀνέγνωσε τὸν Baruch ἔλεγεν εἰς ὅλους: « Ἀνεγνώσατε τὸν Baruch; » Καὶ ἐγὼ εἶμι πρὸθυμος νὰ εἶπω εἰς ὅλους ἐκείνους, οἵτινες ἐπεσκέφθησαν τὰ μέρη ταῦτα τῆς Ἀνατολῆς: « Εἶδατε τὴν Πρέχ; » Ὀλίγοι ὅμως νομίζω θὰ εἶχον αὐτὸ τὸ εὐτύχημα, διότι ἡ Πρέχ εἶναι ἐκτὸς τῆς ὁδοῦ τὴν ὁποίαν συνήθως ἀκολουθοῦσιν ἄλλ' εἰς τὰς περιστάσεις καθὼς καὶ εἰς τὰς τέχνας κερδίζουσι σχεδὸν πάντοτε οἱ ἀποκλίνοντες τῆς μεγάλης ὁδοῦ. Ἐπιμειναντες πεισματωδῶς νὰ διευθυνθῶμεν δεξιόθεν ἐκ τῆς Ἐφέσου πρὸς τὰς Σάρδεις, εἶδομεν ἐκ τούτου μίαν πόλιν καθαρῶς Τουρκικὴν, θέματα τὸ ὁποῖον οὔτε ἡ Σμύρνη οὔτε αὐτὴ ἡ Κωνσταντινούπολις μᾶς παρέσχε. Ἡ πόλις αὕτη κείται εἰς θέσιν θαυμασίαν· εἶναι δὲ κτισμένη ἀμφιθεατροειδῶς ἐπὶ τῆς κατωφερείας ὄρους τινός, ὡς ἐκτίσθησαν εἰς τὴν ἐποχὴν των ἡ Ἐφεσος καὶ ἡ Μαγνησία· εἰς τοὺς πόδας της ἐκτείνεται πεδιάς ἐντελῶς καλλιεργημένη, ἀντικρὺ ὑψοῦται ἡ μεγαλοπρεπὴς σειρὰ τοῦ Τρωῶλου, ὅπισθεν τοῦ ὁποῖου εἶναι αἱ Σάρδεις καὶ ἡ Λυδία. Ὁ Τρωῶλος, τὸ προπύργιον τῆς Λυδίας, καθὼς λέγει ὁ Αἰσχύλος μετὰ μεγάλης ἀκριβείας διότι ἡ σειρὰ αὕτη τὸσον μεγαλοπρεπὴς εἰς τὴν θέαν, μᾶς ἐφαίνετο ἀληθὲς τείχος, καὶ ἐσκεπτόμεθα μετὰ τινος ἀνησυχίας, πόθεν ἐμέλλομεν νὰ τὴν διέλθωμεν.

Ἡ Πρέχ ἔχει περίπου τριάκοντα χιλιάδας κατοίκων, τὰ δύο τρίτα τῶν ὁποίων εἶναι Τούρκοι, τὸ δ' ἐπίλοιπον σύγκειται ἐξ Ἀρμενίων, Ἑβραίων καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξ Ἑλλήνων. Ἡ πόλις καὶ τὰ περίχωρα εἶχον τρόπον εὐπορίας καὶ εὐτυχίας δ-

στις μᾶς ἐξέπληξε. Ἐὰν ὄλοι αἱ ἐπαρχίαι τοῦ κράτους ἦσαν εἰς τὸσον ἀνθρώρην κατάστασιν, οἱ πόροι τοῦ κράτους τούτου θὰ ἦσαν ἀνώτεροι, καὶ τὸ μέλλον τῶν οικονομικῶν του ὀλιγώτερον ἐπιφοβόν· ἀλλ' ὡς μᾶς εἶπον καὶ ὡς καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ἠδυνήθημεν νὰ ἴδωμεν, εἶναι φανερόν ὅτι ὁ καλὸς μαρ ἀστὴρ μᾶς ὠδήγησεν εἰς ἐν τῶν πλουσιωτέρων καὶ ὠραιωτέρων μερῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Μία τῶν κυριωτέρων πηγῶν τοῦ πλούτου τῆς Πρέχ εἶναι τὸ ἐμπόριον τῶν σταφυλῶν, ἐκ τῶν ὁποίων κατ' ἔτος ἐξάγει πολλά ἑκατομμύρια. Οὗτοι εἶναι οἱ ἀμπελωνες τοῦ Τρωῶλου περὶ τῶν ὁποίων ἀναφέρει ὁ Ὀβίδιος Vineta Timoli.

Καθὼς ἐπλησιάζομεν εἰς τὴν Πρέχ, ἀληθῆς ὁδὸς ἀντικατέστησε τὰ σκολιὰ μονοπάτια, τὰ ὁποῖα διηγήσαμεν ἀπὸ τῆς Ἐφέσου, καὶ πεδιάδες καλλιεργημένα, κῆποι, ἐξοχικαὶ οἰκίαι ἀνήγγελλον μεγάλην τινὰ πόλιν. Ἐφθίσκαμεν δὲ εἰς τὰς πρώτας οἰκίας τῆς Πρέχ εἰς ὥραν λίαν εὐνοϊκὴν. Ὁ ἥλιος πλησιάζων νὰ δύσῃ ὅπισθεν μας προσέβαλε διὰ ζωηροτάτου φωτός ἀκτινοβόλον τινὰ σειρὰν μινκρέδων λευκοφαίων μεταξὺ τῶν κυπαρίσσιων, καὶ τὰς οἰκίας διαφοροτρόπως πεποικιλμένας καὶ ἐσπαρμένας ἐν μέσῳ ὠραιωτάτων κήπων ἐπὶ τοῦ πρασινωποῦ πλευροῦ τοῦ ὄρους καὶ εἰς τὴν γόνιμον πεδιάδα ἧτις ἐξετείνεται μακρὰν. Ὅλοι αἱ μορφαὶ ἦσαν ἀκομφοί, ἀλλ' αἱ ἐνδυσμαστικαὶ ἦσαν μαγευτικαὶ καὶ ἀπέστραπτον εἰς τὴν λαμπρὰν αὐτὴν ἀτμοσφαῖραν. Ὁ ἀστὴρ μὲν ἀνθρώπος κακοῦ ἐξωτερικοῦ φορῶν μόνος αὐτὸς τὸ ἀγεννὲς φέσιον ἀντὶ τῆς μεγαλοπρεποῦς σερεβέτας, μᾶς ὠδήγησεν εἰς ἐν χάνιον, εἶδος ξεναδοχείου, κείμενον εἰς ἐξοχίαν πινὰ θέσιν, νεώτατον, καθαρώτατον καὶ εἰς τὸ ὁποῖον εὐρομεν σοφάδες καὶ τάπητας. Ὅλα τὰ δωμάτια ἐκοινώνουν μετὰ μεγάλην τινὰ στοὰν ἀνοικτὴν καὶ ὁμοιάζον πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν καλούμενα loge· δὲν εἶχομεν μὲν τὰ ἀραβουργήματα τοῦ Ραφαήλου, ἀλλ' ὁ ὀρέζων ὅστις μᾶς παρουσιάζετο ἐνταῦθα δὲν ἦτο κατώτερος ἐκείνου τὸν ὁποῖον θεωρεῖτε ἐκ τῶν παραθύρων τοῦ Βατικάνου. Μόλις τοποθετηθέντες, ἐτρέξαμεν ταχέως ἐνόσω στιγμῆς τινος ἡμέρας εἰσέτι ὑπελείποντο ν' ἀντιγράψωμεν ἐπιγραφὴν τινὰ τὴν ὁποίαν παρατηρήσαμεν ἐπὶ τινος μνημείου βωμῆαυκοῦ μεταβληθέντος εἰς κρήνην. Ἐνοεῖται δὲ ὅτι ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐπιχειρήσις μας ἐξετελέσθη ἐν τῷ μέσῳ πολυαριθμοῦ λαοῦ λίαν προσεκτικοῦ· αἱ μελαγχροῖναι καὶ μέλαινα μορφαὶ ἐπροχώρουν καὶ ἐτριγύριζαν περὶ ἡμῶν μετ' ἐκπλήξεως καὶ

περιεργείας. Γενικῶς οὐδὲν ἄλλο αἶσθημα κατεῖχεν ἐκείνους· γὰρ τὰς ὁμοῦ γυνὴ μοι εἰδείξεν ὅτι τὸ μίσος καὶ ὁ φόβος κατὰ τῶν Φράγκων ὡς μάγων δὲν ἦτο παράδοσις ἐντελῶς ἐξηλειμμένη· τὴν εἶδομεν πλησιάζουσιν μετὰ τινος προφυλάξεως, ὀπλιζομένην διὰ λίθου, οὐχὶ διὰ νὰ τὸν εἴψη ἐναντίον μας, ἀλλὰ διὰ καθεὶ ἐνδεχόμενον ὡς ὄπλον ἀμυντικόν, ὅπως ἡμεῖς ἐκάμαμεν ὅτε ἐμέλλομεν νὰ διέλθωμεν ἐνώπιον τῶν ἀφιλοξένων ἀγρίων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ καλὴ γυνὴ οὕτως ὀπλισθεῖσα καὶ προφυλαττομένη ἐπροχώρησε πρὸς τὸν σωρὸν, ὅστις μᾶς περιεκύκλω, ἐδράξατο νέου τινός δεκαεξαετοῦς ὡς ἔγγιστα καὶ τὸν ἔφερεν οὕτω σύρουσαν αὐτὸν μέχρι τῆς οἰκίας της, ἧτις ἦτο ἐκεῖ πλησίον, ὁμιλοῦσα μετ' ὕψος πολὺ ὠργισμένον καὶ συνοδεύουσα μάλιστα τὰς μητρικὰς ἐπιπλήξεις της μετὰ τινων κτυπημάτων καλῶς ἐφαρμοζομένων. Ὁ νέος, ἐξυπνος ὀλίγον, ἐγέλα ὑποχωρῶν καὶ ἐστέφετο πρὸς τὰ περίεργα θηρία· ἀλλ' ἡ μήτηρ δὲν ἤκουε τῶν περιγέλων μας. Μοι ἐφαίνετο ὅτι ἐβλεπον τροφὸν τινὰ σύρουσαν καὶ κτυπῶσαν παιδίον, τὸ ὁποῖον ἐπλησίασε πολὺ πρὸς ἐπικίνδυνόν τι ζῶον.

Ἐσπεύσαμεν μετὰ ταῦτα νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὰς κεντρικωτέρας ὁδοὺς τῆς πόλεως, διὰ νὰ ἴδωμεν τὴν στιγμὴν καθ' ἣν διακόπτεται ἡ σκληρὰ νηστεία τοῦ βραμζανίου, καὶ νὰ διασκεδίσωμεν. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἀναγγέλλει κρότος πυροβόλου, τὰ καφφενεῖα πληροῦνται ὑπὸ τῶν πιστῶν μουσουλμάνων, οἵτινες τρέχουσι νὰ ἀναπληρώσωσι διὰ μιᾶς τὴν ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας ἔνεκα τῆς τεσσαρακοστῆς ἀπολεσθεῖσαν εὐχαρίστησιν ταύτην. Ἐκαθήσαμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ ποικίλου καὶ ἡσύχου ἐκείνου πλήθους τοῦ βραμζανίου μετ' ἡδύτης τὸν καφφέ καὶ καπνίζοντες τὸν ἀνατολικὸν καπνὸν, καὶ προσηλώσαμεν τὴν προσοχὴν μας εἰς σωρὸν τινὰ Τούρκων συνιθροισμένων ἐπὶ τῆς αὐτῆς ψάθης καὶ ποιοῦντα, ὡς λέγει ποιητικῶς ὁ Κ. Αχμαρτίνος, « Νὰ μορμυρίζῃ τὸ χλιερὸν ὕδωρ εἰς τὸν πυθμὲν τοῦ ναργιλῆ. » Ἡ νύξ ἦτο εὐχάριστος, νύξ τῆς Ἰωνίας· ὄλοι οἱ μιναρῆδες ὕψωσαν εἰς τὸ σκότος τὴν ἐναέριον φωταψίαν των καὶ εἶδον εἰς ὅ,τι μετὰ περιεκύκλω τὸ φανταστικὸν θέλημα τῶν ἐνὸς καφφενείου τῆς Χαλιμᾶς.

Τὴν ἐπαύριον, ἐξηλωμένοι ἐπὶ τῶν ἐμπροσθεν τῶν παραθύρων μας σωρᾶδων, διήλθωμεν ὄλην σχεδὸν τὴν πρωίαν διὰ νὰ κλῶμεν τὸ κέρι μας. Ἄγνωετέ ἴσως, φίλε μου, τί σημαίνει ἡ ἀνεξήγητος εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας αὕτη λέξις· τὸ

far-niente τῶν Ἰταλῶν εἶναι σκιά τοῦ μόνον· δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ πράττει τις τίποτε, ἀλλὰ πρέπει νὰ κατέχεται ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀπραξίας του. Εἶναι τι ὁμοιάζον πρὸς τὴν γαλήνην τῶν εὐτυχῶν ψυχῶν, εἶναι ἡ εὐχαρίστησις τοῦ νὰ αἰσθάνηται τις ἑαυτὸν ἀπρακτοῦντα, μᾶλλον δὲ τοῦ νὰ αἰσθάνεται τις ἑαυτὸν μὴ ὑπάρχοντα.

Μετὰ τινὰ ὥρων θυσίαν εἰς τὴν σπουδαίαν ταύτην ἐνασχόλησιν διευθύνθημεν εἰς τὸ παζάρι. Ἐκεῖ συνητήσαμεν ἐμπορὸν τινὰ Ἕλληνα ὅστις μᾶς προσεκάλεσεν εἰς τὴν οἰκίαν του διὰ νὰ μᾶς δείξῃ ἀρχαιότητας, αἵτινες συνέκειντο ἐκ δύο ἀναβολέων χρυσομένων καὶ πεποικιλμένων διὰ τινος αὐτοκρατορικοῦ ἀετοῦ, καὶ ἐκ νομισμάτων τινῶν ἀνευ ἀξίας. Ὅ,τι μᾶς ἐνεποίησε περισσοτέραν ἐντύπωσιν καὶ τῶν ἀναβολέων καὶ τῶν νομισμάτων, ἦτο τὸ ἐσωτερικὸν τῆς οἰκίας τοῦ Ἕλληνος τούτου. Ἡ ὠραία καὶ νέα συζυγὸς του ἴστατο ὀρθῆ κατὰ τὸ ἔθιμον τῆς Ἀνατολῆς, ἐνῶ ἡμεῖς ἐκαθήσαμεν πλησίον του εἰς τὸν σωρὸν· ἐκεῖνη μᾶς ἔφερε τὸν καφφέ καὶ τὰ γλυκύσματα, ἐνῶ βωμκαλίον τετραετὲς παιδίον, τοῦ ὁποῖου ἡ θέλησις ἐφαίνετο ἀποφασιστικὴ, ἐπέμενε, μ' ἕλας τὰς πατριὰς ἐπιπλήξεις, νὰ σηκώσῃ καὶ νὰ φέρῃ τοὺς παμμεγέθεις ἀναβολεῖς, οἵτινες εἰκοσάκις παρ' ὀλίγον νὰ τοῦ ζουλιζῶσι καὶ νὰ τοῦ κόψωσι τοὺς πόδας. Βλέποντες τὸν ἥλιον χαμηλόνοτον πρὸς τὸν ὀρίζοντα, ἐσπεύσαμεν νὰ ἀναβῶμεν πρὸς τὰ ὕψη τὰ ὑπερκεῖμενα τῆς πόλεως διὰ νὰ ἴδωμεν τὴν ὠραιωτάτην δύσιν τοῦ ἡλίου. Τὰ πρασινωπὰ ταῦτα ὕψη μοι ἀνεμίμνησκον ἐκεῖνα τῶν Carlo di Monte ἀνωθεν τῆς Ναυπόλεως. Ἐφθίσκαμεν δ' ἐκεῖ ἀφοῦ περιεπλανήθημεν εἰς τὰς κρημνάδας καὶ σκολιὰς ἐκείνας ὁδοὺς, καὶ ἀφοῦ εἰσῆλθαμεν δις καὶ τρίς ἀπὸ ἀπροσεξίαν εἰς οἰκίαν Τουρκικὴν, τῶν ὁποίων αἱ γυναῖκες ἐξέβαλαν ἄξιας φωνᾶς καὶ μᾶς ἀπέτεινον ἐκ τῶν παραθύρων, διὰ τόνου πολὺ ζωηροῦ, ὅβρις πιθανῶς πολὺ σοβαρᾶς, τῶν ὁποίων εἶμεθα πάντη ἀθῶοι. Ἐπὶ τέλους ἐξήλθωμεν τοῦ λαθουρίθου τούτου, καὶ ἡ πόλις μᾶς ἐφάνη βροδόχρονος, ἐξεναντίας δὲ ἡ κεφαλὴ τοῦ Τρωῶλου ἐκαλύπτετο ἀπὸ σκιερᾶς καὶ φλοώδους ἀμύλης. Ἐνῶ ὁ Merimée ἰχνογράφει τὸ μεγαλοπρεπὲς στατόν τοῦτο πανόραμα, ἀξιωματικὸς τις Τούρκος ὅστις διέβαινον ἐσταμάτησε καὶ μᾶς ἀπέτεινε λόγους τινὰς, ἐκ τῶν ὁποίων δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐνοήσω εἰμὶ τὴν λέξιν Καπατάν, ἕνεκα ἴσως τῆς ἐρυθρᾶς ταινίας μου, καὶ Μοσκόβ. Πιθανῶς μᾶς ἐξελάμβανεν ὡς μηχανικοὺς Ρώσους ἀσχολουμένους

εις σχεδιογράφησιν τοῦ τόπου. Ἡ Ῥωσσία εἶναι μία πρόληψις καὶ ἀνησυχία αἰώνια εἰς ὅλους τοὺς προικισμένους μὲ τινα πρόβλησιν.

Ἀφοῦ τὴν πρῶταν εἶδομεν τὸ ἐσωτερικὸν τῆς οἰκίας ἀπλοῦ τινος βαγιά, ἐμέλλαμεν τὸ εἰπέρας νὰ ἴδωμεν καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πρώτης Τουρκικῆς οἰκίας τοῦ τόπου. Εἰς ἐκ τῶν ἵππων τοὺς ὁποίους εἶχομεν ἐκμισθώσαι εἰς Σμύρνην, καὶ ὅστις κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀναχωρήσεώς μας ἦτο προφανῶς ἀκατάλληλος διὰ ταξιδίου, εὗρισκετο ἤδη ἐντελῶς ἀνίκκος νὰ βαδίσῃ ἠθέλαμεν λοιπὸν νὰ λάβωμεν παρὰ τοῦ διοικητοῦ πιστοποιητικὸν ἀποδεικνύον τὴν ἀνικκότητά του ταύτην, διὰ νὰ μᾶς χρησιμεύσῃ ἐν τῇ ἐπιστροφῇ μας κατὰ τοῦ ἐνοικιαστοῦ τῶν ἵππων, ὅστις μᾶς εἶχεν ἀπατήσῃ. Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τοῦτον ἐζήτησαμεν νὰ παρουσιασθῶμεν εἰς τὸν διοικητὴν, ὅστις μᾶς ἐδέχθη, καὶ τὸ ἐπέρας τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ αἰτία νὰ γνωρίσωμεν ὅτι δύναται νὰ ὀνημασθῇ νομαρχία Τουρκική. Ἡ αὐτὴ ἐφωτίζετο ἐκ τινος τεμαχίου ἐλάτης ἣτις ἔκαιεν εἰς τὸ μέσον. Πληθὺς ἀνθρώπων προσκεκολλημένων εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν ἐπλήρου ἴστον τινὰ ἐξωτερικὴν διήλθομεν λοιπὸν διὰ τοῦ πλήθους ἐκείνου καὶ ἐφθάσαμεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς τοῦ διοικητοῦ, ἐνθα τὸν εὔρομεν καθήμενον κατὰ τὸ Τουρκικὸν ἔθιμον οὐχὶ ἐπὶ τοῦ σοφᾶ, ἀλλὰ κατὰ γῆς ἐπὶ προσκεφάλων τὸν ἐχαιρετήσαμεν καὶ ἐκαθήσαμεν ἐπὶ τῶν ἐδρῶν, μεγάλα δὲ καθήλερια τεθειμένα κατὰ γῆς καὶ φέροντα ἀλλεϊματοκῆρια μᾶς ἐφωτίζον ὁ διοικητὴς εὐχαρίστως μᾶς ἔδωκε τὸ πιστοποιητικὸν ὅπερ ἐζητούμεν καὶ μᾶς ἐπεριποιήθη πολὺ, ἀλλ' ἰδέα τις περὶ τῆς Ῥωσσίας τὸν κατεῖχε, διότι μᾶς ἠρώτησεν ἐν θᾶ μεταβῶμεν εἰς Πετροῦπολιν. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι δὲν δύναμαι νὰ σᾶς δώσω ἀκριβῆ ἰδέαν τῆς συνομιλίας μας, διότι ἐγένετο διὰ τοῦ διερμηνέως Marchand, καὶ ὑποψιάζομαι πολὺ ὅτι οὗτος ἐπρόσθετεν ἰδικὰ του, εἰς τὴν ὁμιλίαν τοῦ διοικητοῦ ὅταν δὲ ἡμεῖς τὸν ἐπεφορτίζαμεν νὰ μεταδώσῃ φράσεις μας τινὰς εἰς τὸν διοικητὴν, ὠμίλει ὡς ἐκ στόματός μας ἐν τέταρτον.

Τὴν ἐπαύριον προμηθευθέντες μὲ νέον ἵππον ἐξηκολουθήσαμεν τὴν ὁδοπορίαν μας πρὸς τὸ Βεργίρι χωρίον κείμενον εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Τρωλοῦ. Τὴν ἡμέραν ταύτην καθ' ἣν ὠδοιποροῦμεν διαρκῶς εἰς πεδιάδα δὲν εἶδομεν οὐδὲν ἀξιοσημειώτον ἐκτὸς τοῦ ἐρίζοντος εὐχαρίστου πάντοτε εἰς τὴν ὄρασιν, ὡς λέγει ὁ Φενελών. Ἀφοῦ διήλθομεν διὰ τινος χωρίου ὅπου εἶδομεν πλάτανον ἔχοντα

σαράντα ποδῶν περίπου περιφέρειαν, καὶ διέβημεν διὰ τῆς μικρᾶς πόλεως Βαγνδῖρ, ἣτις μᾶς ἐφάνη ἐμφυχωμένη ὑπὸ ἐνεργητικοῦ ἐμπορίου καὶ πλήρης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον βαρέων, ἐφθάσαμεν περὶ τὴν τετάρτην ὥραν εἰς Βεργίρι. Ἐνταῦθα ὁ τόπος ἤλλαζεν ἐντελῶς ὄψιν καὶ ὅσον ἐπλησίαζομεν πρὸς τὸ ὄρος, ἐλάμβανε τὴν θέαν τῆς Ἐλβετίας ἀλλὰ ποτὲ χειμᾶρρος τῆς Ἐλβετίας δὲν ἔλαβε σπιθῆρα τινὰ τῆς καμίνου ταύτης, ἣτις ἀντανάκλα τὰς πορφυροειδεῖς φλόγας τῆς εἰς τὸ βυάκιον τοῦ Βεργίρι. Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο εἶχομεν εἰς τὴν διάθεσίν μας ὀλόκληρον τὴν οἰκίαν Ἑλληνός τινος. Αἱ γυναῖκες δὲν ἦσαν κεκαλυμμέναι, ἀλλ' ἴσταντο παράμερξ καὶ ἀπέφευγον νὰ δεικνύουν τὸ πρόσωπόν των. Δύο πράγματα μὲ προσέβαλον εἰς ταύτην τὴν οἰκίαν. Εὔρον βιβλίον τι τυπωμένον μὲ χαρακτῆρας Ἑλληνικοὺς, τὸ ἦνοιξα ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσω λέξιν παρετήρησα λοιπὸν ὅτι τὰ Ἑλληνικά ταῦτα ἦσαν Τουρκικά ἦτο μετάφρασις τις τουρκικῆ τῶν ψαλμῶν τυπωμένη μὲ γράμματα Ἑλληνικά. Ὑπῆρχον λοιπὸν ἐκεῖ Ἕλληνας ὁμιλοῦντες τὰ Τουρκικά καὶ μὴ γράφοντες αὐτὰ; ἢ μᾶλλον μήπως ἦτο εὐσεφῆς τις πανουργία τῶν ἱεραποστολῶν, διὰ νὰ διαχύσωσιν εἰς τοὺς ὑποταγμένους εἰς τοὺς ὁσμάνηδες τόπους μετάφρασιν τινὰ Τουρκικὴν τῶν ἁγίων βιβλίων χωρὶς νὰ ἐφελευσῶσι τὴν προσοχὴν, καὶ χωρὶς νὰ προξενήσωσιν εἰς τοὺς πιστοὺς τὴν δυσαρέσκειαν, τοῦ νὰ ἴδωσι τὴν γλώσσαν τοῦ Μωάμεθ μεταχειριζομένην εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς Βίβλου; Τὸ ἄλλο περίεργον ἦτο ἰχνογράφημα τι χονδροειδῶς εἰκονισμένον ἐπὶ τοῦ τοίχου καὶ παριστάνον δύο πλοῖα. Εἰς τὴν πρῶραν τοῦ ἐνός τῶν δύο ἀνθρωπός τις ὠπλισμένος μὲ σπάθην ἔθετε πῦρ εἰς τὸ ἄλλο μικρότατον πλοῖον, ἀνῆκον εἰς τοὺς Τούρκους ἄνωθεν δὲ τοῦ πρώτου ἦτο γεγραμμένον **Mayra le Magne**. Εἰς τὴν χονδροειδῆ αὐτὴν παράστασιν τοῦ θριάμβου ἐνός πειρατοῦ συντρέλλοντος οὕτω διὰ τῆς ὑπεροχῆς του ἐν πλοῖον τουρκικόν, ὑπῆρχεν αἰσθημά τι συμπάθειας προφανοῦς διὰ τοὺς παλαιούς ἀγῶνας τοῦ Μάγνου ἐναντίον τῆς Πύλης συνεκινήθη πολὺ, ἐννοεῖται, εὐρὼν τὴν συμπάθειαν ταύτην οὕτως ἐκφραζομένην εἰς τὴν καρδίαν τῆς Τουρκίας. Μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ἀνεγίνωσκον ἐκεῖ διὰ μαρτύρησιν τινὰ καὶ φοβερισμόν τῶν βαγιάδων τῆς Ἀσίας κατὰ τοῦ ζυγοῦ τῶν κυρίων των.

Μᾶς ὑπελείπετο εἰσέτι νὰ διαβῶμεν τὸν Τρωλον καὶ νὰ ζήτησωμεν πρὸς τὸ ἄλλο μέρος τὰς Σάρδεῖς καὶ τῶν ὁποίων μῶλις τὸ ὄνομα ὑπάρχει καὶ

τοῦτο ἠλλοιωμένον εἰς Σάρτ ἀλλὰ περὶ τῆς θέσεώς των διαφωνοῦν, καθ' ὅσον δὲν ὑπάρχει οὔτε πόλις οὔτε χωρίον εἰς τὴν θέσιν ἐνθα ὑπῆρχεν ἡ πρωτεύουσα τοῦ Κροῖσσοῦ. Ἀφοῦ ἀνέβημεν ἐπὶ τρεῖς ὥρας διὰ δρομίσκων λιάν ἀποτόμων ἐφθάσαμεν εἰς δροπέδιόν τι, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι μικρὸν τι χωρίον ὀμόνομον τοῦ ὄρους αὐτοῦ Ποστ-δαγ. Τὸ εὔρομεν ὅμως ὅλως ἔρημον, διότι οἱ κάτοικοι μόνον τὸ θέρος μένουσιν ἐκεῖ, τὸν δὲ χειμῶνα καταβαίνουν εἰς τὸ Βεργίρι, ὀνομάζουσι δὲ χειμῶνα τὴν ὠραίαν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐταξιδεύομεν. Ἐκεῖ ἐνόμιζον ὅτι εὗρισκομαι εἰς ἄλλην τινὰ τῆς Ἐλβετίας μεταξὺ τῶν κλυθῶν ἄλλοτε δ' ἐφανταζόμεν ὅτι ἤμην εἰς Γαλλίαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν λιβαθίων τούτων περιτριγυρισμένων διὰ ξηρῶν τοίχων πετρίνων καὶ καταρῦτων καρυδιῶν, λευκῶν, καὶ ἰτεῶν. Ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος αὐτῆς τὴν ὁποίαν ἀποφεύγει τις ὅταν ταξιδεύῃ εἶναι γλυκεῖα ὅταν τὴν ἀνευρίσκῃ.

Ἀνεχωρήσαμεν ἀργὰ ἐκ τοῦ Ποστ-δαγ, ἕνεκα τοῦ Ἀχμέτ καὶ τοῦ Marchand οἵτινες ἤθελον νὰ μᾶς βιάσωσι νὰ σταματήσωμεν καθ' ὁδὸν, ἔδυσε λοιπὸν ὁ ἥλιος ὅτε ἤρχισαμεν νὰ καταβαίνωμεν τὴν ἀντίθετον πλευρὰν τοῦ Τρωλοῦ. Ἀφοῦ ἀφῆσαμεν τοὺς ἵππους καὶ τὰ πράγματά μας ὅπισθεν ἤρχισαμεν νὰ προχωρῶμεν πεζοὶ πρὸς τὴν πεδιάδα τῶν Σάρδεων διὰ μέσου ἀναριθμητῶν ἐλιγμῶν ἐνός μονοπατίου ὑπερκειμένου διαρκῶς ὠραιότατων χαραδρῶν τῶν ὄρεων. Ἡ νύξ μᾶς κατέλαθεν εἰς δάσος τι ἐκ πευκῶν, τὸ ὁποῖον ὠμοίαιζε πολὺ πρὸς ὠραιότατον ἀγγλικὸν κήπον, ἐξηκολουθήσαμεν λοιπὸν τὴν πορείαν μας, φωτιζόμενοι ὑπὸ τῆς λάμψεως τῆς σελήνης. Ἐπὶ τέλους μᾶς ἐφθασαν καὶ οἱ ἵπποι καὶ δὲν ἤργησαμεν νὰ εὔρομεν σταθμὸν τινὰ στρατιωτῶν ὅπου ὁ Marchand προὔτιθετο νὰ μᾶς κάμῃ νὰ διανυκτερεύσωμεν. Ἀλλ' εἶχομεν ἀποφασίσει νὰ φθάσωμεν εἰς τὰς Σάρδεῖς ἢ ὑποῦ ἠδυνάμεθα πλησιέστερον, ὥστε χωρὶς ν' ἀκούσωμεν τίποτε, ἐξηκολουθήσαμεν τὴν πρὸς τὰ ἐμπρὸς πορείαν μας, ἔχοντες ὡς ὁδηγὸν τοῦ δρόμου στρατιώτην τινὰ, ὅστις ὠδήγει τὸν ἵππον μου ἐκ τοῦ γαλινοῦ, καὶ μοὶ ἀπέτεινε συγὰ τὸν λόγον τουρκιστῆ, χωρὶς νὰ δύναται νὰ πεισθῇ ὅτι δὲν ἐνόουν οὐδὲ λέξιν ἐξ ὅσων μοὶ ἔλεγε.

Ἡ θέσις μας ἦτο ἀληθῶς παράδοξος. Βαδίζοντες εἰς τὰς ἐννέα ὥρας τῆς νυκτὸς εἰς δρόμον ὅστις ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀνεμιγνύετο μετὰ ἀποξήρανθείσης τινος κοίτης χειμᾶρρου διὰ μέσου λίθων καὶ βράχων, ἐφωδιασμένοι μὲ ὁδηγὸν τὸν ὁποῖον δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, καὶ διευ-

θυνόμενοι εἰς ἀνακάλυψιν τόπου ἀκατοικήτου, ὅπου ἐμέλλομεν νὰ διανυκτερεύσωμεν, ἄλλην ἐλπίδα δὲν εἶχομεν παρὰ τὴν ἀβέβαιον φιλοξενίαν τῶν Τουρκομάνων τῶν ὁποίων εἶδομεν τὰς πυρὰς λαμπούσας ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐπὶ τῆς πεδιάδος, ὅτε ἐφθάσαμεν τέλος πάντων εἰς τὸν σκοπὸν μας μετὰ ταχείαν καὶ ἐπιπόνοον πορείαν πέντε ὥρῶν. Ἐκεῖ ἐμείναμεν περιμένοντες τοὺς ἵππους, τὸν ἀγωγιάτην τὸν διερχομένον, τὰς μετεώρους κλίνας μας καὶ τὰς προμηθειάς μας διὰ νὰ δειπνήσωμεν. Ὁ Σολιμάν (οὕτως ὀνομάζετο ὁ Τούρκος στρατιώτης ὅστις μᾶς συνώδευσεν), ὠραιότατος καὶ κάλλιστος νέος καὶ τόσον ἀκριβῆς εἰς τὸ ἔργον του ὅσον ὁ Ἀχμέτ ἦτο φιλόσοφος, βλέπων ὅτι ἀφιππεύσαμεν ἕκαμε τὸ αὐτὸ καὶ μᾶς ἀπέτεινε, κατὰ τὴν συνήθειάν του, λόγους τινὰς τουρκιστῆ μετὰ ταῦτα, ὅπερ ἦτο καὶ τὸ καλλίτερον, μᾶς ἔδειξε διὰ σημείων, δεικνύων τοὺς γυμνοὺς πόδας του, ὅτι οἱ σκύλοι τῶν Τουρκομάνων οἵτινες ἐγαύγιζον εἰς τὰ πέριξ ἠδύναντο νὰ φάγουν καὶ τοὺς ἰδικούς μας πόδας. Ἀφοῦ μᾶς εἶπε ταῦτα, τὰ ὁποῖα καὶ ἐνόησαμεν ἐκάθησε τραροποδητῆ καὶ ἤρχισε νὰ καπνίζῃ.

Ἐπὶ τέλους ἐφθασε καὶ ἡ μικρὰ μας συνοδεία καὶ συνηγήσαμεν ὀλίγον παρέκει ἄλλαν σταθμὸν στρατιωτικὸν, ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖ ἐπληροφόρηθημεν ἀκριβῶς περὶ τῆς θέσεως τῶν Σάρδεων. Οἱ μὲν ἔλεγον ὅτι τὸ Σάρτ ἦτο εἰς βολὴν πιστολίου, ἄλλοι δὲ ὅτι ἀπέχετο δύο ὥρῶν δρόμον. Ἐπὶ τέλους μᾶς εἶπον ὅτι ὑπῆρχε μύλος τις ἐνθα ἠδυνάμεθα νὰ διανυκτερεύσωμεν. Ταύτην τὴν πληροφορίαν λαθόντες ἐφιππεύσαμεν καὶ ἀφοῦ διέβημεν πολλοὺς ξηροχειμᾶρρους, μετὰ τὴν ἀποποίησην καταλύματος παρὰ τοῖς Τουρκομάνοις, ὡς καὶ τὴν πρῶταν παρὰ τοῖς Ταρτάροις, ἐφθάσαμεν εἰς τὸν μύλον. Ἡ τύχη καὶ ἡ ἐπιμονὴ μᾶς εἶχον κλυδὸς ὁδηγήσει εἰς μεθὰ ἄνωθεν τῆς ἀκροπόλεως τῆς ἀρχαίας πρωτεύουσος τῆς Λυδίας.

Ὁ μύλος οὗτος ἀνῆκεν εἰς δύο Ἕλληνας, ὁ εἰς τῶν ὁποίων κοιμώμενος εἰς τὸ ὑκαίθρον ἐπὶ μιᾶς ψάθης, ὡς βεβαίως δὲν εἶχε ποτὲ κοιμηθῆ ὁ προκατόχος του Κροῖσσοῦ, δυσπρεστέθη πολὺ ἀφιππισθεὶς εἰς τὸν πρῶτόν του ὑπνον ὑπὸ διαβατῶν, οἵτινες ἤρχοντο τὴν δεκάτην ὥραν τῆς νυκτὸς νὰ κτυπήσωσι τὴν θύραν τοῦ μύλου του, ὀλίγον ἐκτεθειμένου, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, εἰς τοιαύτους ἐπισκέψεις. Δὲν εἶχε λοιπὸν ὄρεξιν νὰ μᾶς δεχθῆ εἰς τὸν μύλον του, ἀλλ' ὁ Marchand ἐθύμωσε καὶ τοῦ εἶπε μετὰ τινος σοβαρότητος καὶ πεποιθήσεως ἀληθῶς κωμικῆς: «Πῶς ταλμᾶς καὶ ἀποποιεῖται

νὰ δεχθῆς εἰς τὸν μῦλον σου ἐπὶ πληρωμῇ τοὺς ἐνδόξους αὐτοὺς ἔθνους; Ἐὰν ἦτο Τουρκία, ἐνόουν τὴν ἀποποίησίν σου ἄλλ' εἰς Ἕλληνα ῥαγιᾶς! Εἰς Ἕλληνα! ἐπανελάμβανε μετ' ἀγκυακτῆσεως. Ὁ ξενοδόχος μας ἐνόησεν ὡς φαίνεται τὸ δίκαιον καὶ ὄρθον τοῦ πράγματος διότι μᾶς διέταξε νὰ καθήσωμεν εἰς ἓν δωμάτιον, ὅπου ὁ ἀδελφός του φιλοξενώτερος αὐτοῦ, ἢ ἴσως εἰδημονέτερος τῶν καθηκόντων τῶν βραγιάδων πρὸς τοὺς ἐνδόξους ξένους τοὺς φέροντας μπουγιουρδὶ, μᾶς εἶχεν ἤδη εἰσάξει. Περὶ τοῦ ἠνάψα πύραν τῆς ὁποίας εἶχομεν ὄλοι ἀπόλυτον ἀνάγκην, διότι εἴμεθα ἐν τῷ μέσῳ βάλτων, καὶ ποτὲ μου δὲν εἶχον ἀκούσει νὰ κοῦζωσι τόσοι βέτριχοι συγχρόνως· διανείμντες δὲ εἰς ὅλους σιγάρα, πρᾶγμα τὸ ὅποιον εἶναι ἄγνωστον εἰς τὰ θάρβαρα αὐτὰ μέρη, προσφκειώθημεν μετὰ τῶν ξενοδόχων μας καὶ πρῆλθεν ἡ δυσκρέσει. Ἡμεῖς δὲ ἤμεθα λίαν εὐχαριστημένοι περὶ τῶν σχεδὸν τὴν ἐκδρομὴν μας καὶ πλησιάζοντες εἰς τὸ τέλος εἰς τὸ ὅποιον εἶχαμεν ἀπιλοισθῆ ὅτι θὰ ἐφθάνομεν.

Τὴν πρωτὴν τῆς ἐπαύριον ἐγερθίντες εἶδομεν μετὰ μεγάλης χαρᾶς ὅτι ὁ μῦλος ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἴμεθα ἔλειτο ἀκριβῶς εἰς τοὺς πόδας τοῦ ὑψοῦ ὄρου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑψοῦνται τὰ τεῖχη τῆς ἀκροπόλεως τῶν Σάρδεων. Ἡρξίσμεν λοιπὸν ἀναζητοῦντας ὁδὸν τινα διὰ ν' ἀναβῶμεν ἐκεῖ, ἐφάνετο ὅμως τοῦτο ἀδύνατον. Ποτὲ ἀκρόπολις δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπερασπισθῆ ὑπὸ τῆς φύσεως καλλίτερον ἐκείνης τοῦ Κροίσσου. Τὸ ὄρος ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι κτισμένη εἶναι ἐν εἶδος πλακοῦντος ἀμμόδους μὲ πλευρὰ ἐντελῶς κάθετα καὶ μεγαλοῦσῃ. Ἰσως δὲ ἡ τέχνη κατέστησεν ἀποτομώτερα ἀκόμη τὰ πλάγια τῆς ἀκροπόλεως τὰ πρὸς τὴν πεδιάδα τὴν διαθροχόμενῃ ὑπὸ τοῦ Ἑρμου. Ὅπως καὶ ἄλλο εὐρέθημεν στενωχρημένο ἐνώπιον τοῦ κατὰ πολλὰς ἐκκοντάδας ποδῶν ὑψηλοῦ τούτου τεύχους. Μετὰ δὲ διαφόρους προσπαθείας ἀνωφελῆς, ἀνεκαλύψαμεν μονοπάτιόν τι στενὸν τὸ ὅποιον ἐφάνετο ἐνοῦν ὁμοῦ πύλλας πυραμίδας ἐχούσας τοίχους ἀποτόμους καὶ συνήθως καθέτους ὡς ἐκεῖνους τοῦ ὄρους. Ἠκολουθήσαμεν τὸ εἶδος τοῦτο τῆς γερύρας τῆς ἄνευ παρατειχίων, καὶ καταρθώσαμεν οὕτω νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν.

Ἦτο τῷ ὄντι μεγαλοπρεπὲς θέαμα καὶ λαμπρότερον πάντων τῶν ὅσων εἶχομεν ἰδεῖ, ἐπομένως δὲ καὶ πλέον ἐκτακτον. Πανταχόθεν ὑψοῦντο ὑπὸ τοὺς πόδας μας κοκκινωπὴ πυραμίδες ἐν ἀταξίᾳ, αἱ μὲν ἐπὶ τῶν δὲ, σχεδὸν ὡς πυραμίδες ἐκ σω-

ρῶν πάγων. Ἀφ' ἐνός τὰ πρασινωπὰ στρώματα τοῦ Τρωῶλου ἐχρημάλωνον ὀλίγον κατ' ὀλίγον πρὸς τὴν πεδιάδα· ἀφ' ἑτέρου ἐφάνετο ἡ πεδιάς ἐστεφανωμένη ἐξ ὄρεων, ἡ λίμνη τῶν Ζυγῶν, καὶ οἱ γήλοποι τάφοι τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Λυδίας. Ἡ πεδιάς αὕτη, ἡ λίμνη, ὁ ὄριζων, τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν κορυφῶν, αἰτίνες ὠμιάζον πρὸς μεγάλα κύματα ἐξ ἐρυθρᾶς ἄμμου ὑψωμένα καὶ συνδεδεμένα ὡς ἐκ θυλάκτος· εἰς τοὺς πόδας τῶν ὁ Πακτωλὸς καὶ ἐπὶ τῶν ὄχθων του τὰ ὠραία εἰρηπία τοῦ ναοῦ τῆς Κυβέλης, ἡμεῖς αὐτοὶ ἐπὶ τέλους μεμνημένοι καὶ μετέωροι ὑπεῖνω τῆς θαυμασίας ταύτης σκηνῆς, τὰ πάντα συνέτεινον ἐπὶ τὸν αὐξήσασαι τὴν ἐντύπωσιν ἣν μᾶς ἐπροξένησε κατὰ πρῶτον, καὶ ἐπὶ τινα χρόνον ἐμείναμεν ἀκίνητοι πρὸς τὴν θέαν ταύτην, πρὶν προεβῶμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν εἰρηπιῶν τὰ ὅποια μᾶς περιεκύκλουν.

Τὰ ὑπάρχοντα τεῖχει τῆς ἀκροπόλεως ὑψοῦνται βεβαίως ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως εἰς ἣν ἦτο ἡ ἀρχαία, διότι ἡ θέσις αὕτη δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀλλάξῃ· ἀλλ' ἐνταῦθα καλῶς καὶ εἰς τὴν Ἑφεσον τὰ τεῖχη ἐκτίσθησαν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἐκ τεμαχίων ἐν μέρει ἀρχαίων. Πανταχοῦ κομμάτια στηλῶν καὶ κιονοκράντων εἶναι προσηρμοσμένα εἰς τὸν τοίχον. Πολλοὶ δὲ τῶν λίθων τοῦ τεύχους φέρουν ἐπιγραφάς. Μία ἐξ αὐτῶν ἦτο χριστιανικὴ ἄλλη δὲ τις, ἣτις μᾶς ἐφάνη καὶ περιεργὸς ἀνέφερε περὶ τῶν πέντε ἐργῶν τῶν ἀφιερωμένων εἰς τὴν γλυκεῖαν πατρίδα· ὁ Merimée ἔλαβεν ἀντίγραψον ταύτης καὶ ἔπραξε καλῶς, διότι ἀπαιτοῦνται κνήμαι καλῆς, τῶν ὁποίων στεροῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ἀθηροῦντες ἐπιγραφάς, διὰ νὰ τὴν φθάσῃ τις. Ἀφοῦ περιέργως ἐξετάσαμεν τὰ τεῖχη τῆς ἀκροπόλεως κατέβημεν εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἀπὸ χαράδραν εἰς χαράδραν διευθύνθημεν πρὸς τὰ εἰρηπία τοῦ ναοῦ τῆς Κυβέλης, ὅπου ἐφθάσαμεν μετὰ σφοδρᾶν ἀντίστασιν ἐναντίον ὀρμητικῆς προσβολῆς πέντε ἢ ἑξὶ κινῶν τῶν Τουρκομάνων, οἵτινες ἐφάνοντο ὅτι τὰ ἐφύλακτον. Οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι λευκοὶ κύνες ἡμιάρμοι ὡς οἱ νομάδες κύριοι των, ὤρμησαν αἴφνης ἐναντίον μας ἀπὸ διάφορα μέρη. Ἡ θέα ἐνός πιστολίου διευθυνθέντος καθ' ἐνός ἐξ αὐτῶν δὲν τοὺς ἐσταμάτησε ποσῶς, ἀλλ' εἰδοποίησε τὰς γυναῖκας τῶν Τουρκομάνων, αἰτίνες ἔτρεξαν καὶ μᾶς ἔσωσαν· ὁ κύων τοῦ μύλου, εἰς τὸν ὅποιον εἶχομεν διανυκτερεύσει, μὲ ἀξιοσημείωτον αἰσθημα τῶν φιλοξενικῶν καθηκόντων, μὲ ἠρωϊκὸν θάρρος, ὤρμησε γενναίως νὰ μᾶς ὑπερασπισθῆ· ἀλλὰ τί ἠδύνατο νὰ

κάμῃ εἰς ἐναντίον ἐξ; Ἠκούσαμεν τὰς φωνάς του, ἀλλὰ δὲν τὸν εἶδομεν ἐπανερχόμενον.

Ἐπὶ τέλους ἐφθάσαμεν εἰς τὸν ναόν. Αἱ δύο στήλαι αἰτίνες ἴστανται ὄρθοι καὶ τὰ πολυάρθμα ἐρείπια τὰ κατὰ γῆς κείμενα πρὸς αἰχμῶν ἐντελῆ τύπον τῆς ἀρχαίας Ἴωνικῆς τάξεως. Οὐδὲν ἀπλοῦστερον καὶ ὠραιότερον τῆς περιπερείας τῶν κοσμημάτων τῶν ὁποίων αἱ χαρῆσαι σπειριεῖδεις γραμμαὶ ἐκτυλίσσονται εἰς τὰ δύο πλευρὰ Ἴωνικοῦ κιονοκράνου· εἶναι τῷ ὄντι ἀπεικόνισμα στίχου Ὀμηρικοῦ. Ὁ Merimée ζωγραφίζων αὐτὰ τὰ κοσμήματα μοι ἐπέδεικνε τὰς λεπτοτέρας καλλονὰς τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχιτεκτονικῆς, τὴν ὁποίαν ἐκτιμῶ ὑπερβαλλόντως. Ἐφείλκυσε δὲ ἰδίως τὴν προσοχὴν μου ἐπὶ τῆς ποικιλίας τῶν στολισμῶν ἐκάστου κιονοκράνου τῶν ὁποίων οὐδὲν ὁμοιάζον ἐντελῶς πρὸς τὸ ἄλλο καὶ εἰς τὸν ναόν τῆς Κυβέλης εἰς τὰς Σάρδεις, καθὼς καὶ εἰς τὸν ναόν τῆς Ἀρτέμιδος εἰς τὴν Μαγνησίαν. Ἀνεῦρον ἐκεῖ τὴν ἐλευθερίαν ἐκείνην τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας, ἣτις δὲν κατέστρεψε ποσῶς τὴν ἐνότητά, ἀλλὰ παρῆγεν ἀρμονίαν ζωηρὰν καὶ ζῶσαν.

Τοιαῦται εἶναι αἱ στήλαι τῶν Ἴωνικῶν ναῶν, ἐκ δὲ τοῦ λεπτοῦ τούτου χαρακτηριστικοῦ, ὡς καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων φαίνεται ὅτι ἡ τέχνη τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἐξαιρετικὸν ἀπεικόνισμα τῆς ποιησεως των. Μὲ λύπην μας ἀπεχωρίσθημεν τῶν ὠραίων τούτων εἰρηπιῶν, διὰ νὰ δροσίσωμεν τὰ χεῖλη μας ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ Πακτωλοῦ, τὸ ὅποιον βρέει εἰς τοὺς πόδας τοῦ ναοῦ. Ὁ Πακτωλός, τὸν ὅποιον ὁ Σοφοκλῆς ὀνομάζει μέγαν εἶναι ῥαγιῶν σήμερον.

Ἀφοῦ εἶδομεν τὴν Ἑφεσον, τὴν Μαγνησίαν, ἀφοῦ διέβημεν τὸν Τρωῶλον, ἀνέβημεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Σάρδεων, καὶ ἐπίομεν ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ Πακτωλοῦ, τὸ ὅποιον φοβούμαι ὅτι δὲν θὰ μᾶς κάμει πλουσιωτέρους, ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς Σμύρνην, διὰ νὰ προβάσωμεν τὸ ἀτμόπλοιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ νὰ ἐπανεύρωμεν τὸν συνταξιδιώτην μας Κ. Λενορμάν, τοῦ ὁποίου πολυλάκις ἠθύνθημεν τὴν στήρησιν τοῦ βλέμματός του καὶ τῶν γνώσεών του, καὶ τὸν λόγιον συνεργάτην του Κ. de Wille. Τοῦτο λοιπὸν ἐπράξαμεν ἐν μεγάλῃ ταχύτητι, ὥστε μετ' οὐ πολὺ ἐπανεἶδομεν τὰς θελκτικὰς πεδιάδας τὰς ὑπὸ τοῦ Μέλητος ἀρδευομένας, τὰ ἐκ βοῶν δάση, θέαμα ἀληθῶς τερπνότερον, τὰ ὅποια ἀναμνησκουσι τὰ ἐκ λεμονεῶν δάση τοῦ Σορρέντου, ἐχαίρετῆσαμεν ἐκ νέου τὸν θαυμασίον ὄρμον τῆς Σμύρνης, τὴν μεγαλοπρεπῆ κολίδα τοῦ Ὀμήρου καὶ ἀνεχωρήσαμεν.

ΠΟΙΗΣΙΣ.

Η ΕΙΚΟΣΤΗ ΠΕΜΠΤΗ ΜΑΡΤΙΟΥ.

Ὁ Ἄρης ἐσάλπισε
Τὸν μέγαν ἀγῶνα,
Καὶ πάλιν μᾶς ἔφερε
Τῆς δόξης τὸν κλῶνα,
Καὶ εἶπε χαρμόσυτος.
Λάβετε αὐτόν!
Καὶ εἶπεν— Εἰς θάσσανα
Ἑλλάς, ἐκοιμάσο,
Πεινώσα, ῥακένδυτος
Εἰς ὄρ' ἐπλανάσο,
Τὸν τάφον σου ἔβλεπε
Ἐμπρὸς ἀνοικτόν!

Πρὸς ὅλους ἰκέτιδας
Ἐτεινες χεῖρας,
Οἱ γόοι σου ἐφθονον
Μεγάρων τὰς θύρας
Τὸ δάκρυ σου ἔλουεν
Ἀλύσεις πικράς.
Πλὴν οἴμοι! τὴν δύστηνον
Σὲ ἄφησαν μόνον
Νὰ στένης, νὰ τήκεσαι
Ἐν μέσ' ἀλγηδόνων,
Σ' ἐπότισαν κύλικα
Ὀδύνης, ἀρᾶς...

Ἑλλάς, δὲν ἀπέθανες,
ὦ! πνέεις ἀκόμα,
Ἡ ὦρα σου ἐφθασε,
Μὲ φλέγον τὸ θυμὸν
Ἀσπάσου τῆς πίστεως
Τὸν σώστην σταυρόν.
Μ' Ἀρήϊνον σάλπιγγα
Τὰ τέκνα σου κράζε,
Λαβὲ τὴν σημαίαν σου,
Τὰ ὄπλα σου δράζε,
Καὶ τρέφε, καὶ ὄρμησον
Κατὰ τῶν ἐχθρῶν!

ὦ! δίωκε ἀφοβος
Βαρβάρων τὰ στίφη,
ὦ! κτύπα θανάσιμα
Μὲ ξίφος εἰς στήθη,
Ἀγάλλου, θριάμβευε
Ἡρώων πηγῇ!

Ἐλλάς, σὺ ἡ δόξα μου
 Καὶ τὸ κάλυμμά μου
 Εἰς σὲ τὴν ἀσπίδα μου,
 Εἰς σὲ τ' ἄρματα μου,
 Μὲ σὲ τὰ οὐράνια,
 Μὲ σὲ καὶ ἡ γῆ! —

Κ' ἠγέρθη πανίσχυρος
 Ἡ πρὶν κολασμένη
 Ἀλώσεις συνέτριψεν
 Ἡ πρὶν δεδεμένη,
 Κ' ἐφάν' ἡ περιδοξος
 Μαγάλη Ἐλλάς!
 Κ' ἡ φύσις περικοσμος
 Εὐθὺς ἐνεδύθη
 Πτηνῶν τὸ κηρύσσιμα
 Εἰς κήπους ἐχύθη,
 Τὸ κῆμα ἐσάλευσεν
 Μὲ κλίσεις πολλὰς.

Καὶ αἶφνης ἐσεισθησαν
 Τὰ δάση, τὰ ἕρη,
 Καὶ πάντοθεν ὄρμησαν
 Λεινοὶ ὄπλοφόροι
 Μ' ἀστράπτοντα ὄμματα,
 Μὲ ξίφη γυμνά.
 Τριγύρω ἐτάχθησαν,
 Εἰς γόνατα πίπτουν,
 Τὴν βλέπουν καὶ ἐμπροσθεν
 Αὐτῆς ὄλοι κύπτουν,
 Ἐκείνη δ' ἐπάνω των
 Τὸ βλέμμα γυρνᾷ.

Ὦ! λάμπει ἡ ὄψις τῆς
 Ὡς ἄστρον ἡμέρας,
 Καὶ πλέουν οἱ βόστρυχοι
 Χρυσοὶ ἄστρος αἰθέρας,
 Καὶ τρέμουν τὰ μέλη τῆς,
 Τὸ χῶμα κτυπᾷ.
 — Μὴ πλέον τὰ δάκρυα,
 Γενναίως φανάζει,
 Ἴδου τῶν τραυμάτων μας
 Τὸ αἷμα πῶς στάζει,
 Μ' ἐμὲ ὅστις ἄτρομος
 Ἐλλάδ' ἀγάπη!

«Μακρὰν οἱ ἀνάγκηδες,
 Μὲ τρέμοντα πόδα
 Προσφέρουσιν οἴτινες
 Τυράννοις τὰ βόδα

Τῆς γῆς τῶν ἡρώων μου,
 Τῆς γῆς τ' οὐρανοῦ! . . .
 Ζητῶ ἀνδρείοφρονος
 Υἱοὺς τῶν θυμάτων,
 Τυράννοισι νὰ πνίξωσιν
 Ἐντὸς τῶν αἱμάτων
 Μ' ἰσχὺν τοῦ βραχίονος,
 Μὲ ξόμπην τοῦ νοῦ.

«Μ' ἐν βλέμμα ἰδέτε με
 Πληγὰς πόσας φέρω
 Θυσίαν ἐτέλεσα,
 Εὐφραίνομαι, χαίρω
 Ἡ Σάλπιγξ ἐσήμανε,
 Μᾶς ἤλθ' ὁ καιρὸς.
 Ἐμπρὸς οἱ Θρασύβουλοι,
 Μ' ἐμὰ οἱ ἄνδρεςοι,
 Τὸ σύμπαν περίφοβον
 Τὸ βῆμά μας σίζει,
 Ἄς τρέμουν οἱ τυράννοι,
 Γενναῖοι, ἐμπρός!

Τὸν κῦβόν μου ἐξέριψα
 Θριάμβου, θανάτου,
 Ἐγρᾶφῃ ὁ ὄλεθρος
 Τοῦ πρώτου κ' ἐσχάτου
 Βαρβάρου, μὲ αἷματι
 Ἡ γῆ ἄς βαφθῇ!
 Βρυχώμεν' ὡς λέοντες,
 Ὡ σκύμνοι, πηδάτε
 Τὴν φρίκην, τὸν θάνατον
 Σπορᾶτε, κτυπᾶτε
 Εἰς λήθην, εἰς βόρβορον
 Αὐτὸς ἄς ταρῇ.

Κ' ἠγέρθησαν ἅπαντες
 Μὲ λάμποντα ξίφη
 Ἐμπρὸς τῆς ἐτάχθησαν
 Εἰς σύμπυκνα στίφη,
 Τὰς χειρὰς των ἔτειχν
 Πρὸς τὸν οὐρανόν.
 Καὶ εἶπον βροντόφωνα
 Ἐκ βάρους καρδιάς,
 Μὲ δάκρυ εἰς τ' ὄμμα των,
 Μὲ ἦθος μανίας,
 Καὶ εἶπον πυρέσσοντες
 Ὦ! ὄρκον δεινόν.

— «Μὰ τ' ἄγια χόματα
 Αὐτὰ τῆς Παλλάδος,

Μὰ τ' ἄγιον ὄνομα
 Πατρίδος Ἐλλάδος,
 Ἐνόσω ὁ ἄπιστος
 Ἡμᾶς βεβηλοῖ
 Μὲ χεῖρ' ἐκδικήσεως
 Αὐτὸν θὰ κτυπώμεν,
 Τὴν φρίκην τὸν θάνατον
 Παντοῦ θὰ σκορπώμεν,
 Ἔως οὗ τοῦ Ἄρατος
 Ἐκλείψ' ἡ φυλή! —

Σκιαὶ τῶν πατέρων μας,
 Πανόλθιοι σκιρτᾶτε,
 Τὸ ἔθνος τὸ δύστηνον
 Ἴδου ἀνιστάται,
 Ἴδου τῶν προγόνων μας
 Ἡ φίλη αὐγή.
 Μὰ ὄλα τὰ βάσανα
 Θυμάτων ἀθῶν,
 Μὰ τ' ἄγια αἷματα
 Τοσούτων ἡρώων
 Ἡ τίγρις εἰς αἷματα
 Ὦ! καὶ θὰ πνιγῇ! . . .

Φρικτῆς ἐκδικήσεως
 ἠγέρθη βραχίον,
 Ἐν μέσῳ ὁ βάρβαρος
 Θανάτων μυρίων
 Ὃ ἀεῖ τὸ ὕστατον
 Γκιουρ φονικόν . . .
 Σκιαὶ τῶν πατέρων μας
 Πανόλθιοι σκιρτᾶτε,
 Τὸ ἔθνος τὸ δύστηνον
 Κινουὺν ἀνιστάται
 Ῥομφαίαν ἐλεύθερον
 Φλογῶν μαγικῶν!

ΚΛΕΑΝΘΗΣ Ι. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Μετὰ τῶν συνωθέντων τῆς Γαλλικῆς γλώσσης, ὑπὸ I. Καρασούτσα, πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων καὶ Γυμνασίων. Ἐν Ἀθήναις 1865.

Ὁ κύριος Καρασούτσας διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ λεξικοῦ τούτου ἀνεπλήρωσε τὸ μέγα κενόν, τὸ ὅποιον τέως συνηθάνοντο οἱ διδασκόμενοι τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν, διότι ὁμολογουμένως ἡ κα-

τάλληλος ἐκλογή καὶ χρῆσις λέξεως ἐχοῦσι καὶ ἄλλην συνώνυμον δὲν εἶναι ἔργον εὐκόλον εὐδὲ εἰς τὸν εἰδῶτα μίαν τινα γλῶσσαν, πολλῶ δὲ μάλλον εἰς τὸν ἐφιέμενον αὐτὴν μαθεῖν. Διὰ τῆς βοηθείας λοιπὸν τοῦ λεξικοῦ τῶν συνωθέντων εὐχερστερά καθίσταται ἡ ἀποφυγὴ τῶν σκοπέλων καὶ σφαλμάτων ἢ μέθοδος πρὸς ἐκμάθησιν τῆς Γαλλικῆς γλώσσης, ἣτις κατέστη σήμερον γλῶσσα κοινὴ πᾶσι τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς.

Οἱ Ἕλληες συγγραφεῖς. Δημοσθένους ὁ περὶ Στεφάνου λόγος, μεταφρασθεὶς ὑπὸ X. Παμπούκη. Ἐν Ἀθήναις 1865.

Ὀλίγιστοι δυστυχῶς τῶν παρ' ἡμῖν λογίων, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπομεν, συντελοῦσιν εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ μόρφωσιν τῶν συμπολιτῶν των' οἱ πλείστοι τούτων περιορίζονται εἰς τὰς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἢ καὶ ἐν τοῖς Γυμνασίοις ξηρὰς παραδόσεις των καὶ οὐδὲν ἀναλογίζονται ὅτι ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ ἄλλα τάξεις ἀνθρώπων μὴ δυναμένων μὲν νὰ φοιτήσιν ἐς αἰεὶ εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τὰ πανεπιστήμια πρὸς ἀκρόασιν μαθημάτων, ἐπιθυμούντων δὲ νὰ ἔχωσι τι καὶ ἐν οἴκῳ πρὸς ἀνάγνωσιν. Διὸ μέγας ὀφείλεται ἔπαινος εἰς τοὺς ἄνδρας ἐκείνους ἐν οἷς καὶ ὁ κύριος X. Παμπούκης, ὅστις καίτοι προβεβηκῶς τὴν ἡλικίαν, δὲν διανύει ἐν ἀρχῇ τὰς γηραιὰς ἡμέρας του, ἀλλ' ἀσχολεῖται περὶ τὴν συγγραφὴν διαφόρων ἐπισημῶν τῆ νεώτερι πονημάτων. Νομίζομεν δὲ περιττὸν νὰ εἰπωμέν τι περὶ τοῦ παρ' αὐτοῦ μεταφρασθέντος λόγου. Ὁ λόγος οὗτος ἐθεωρήθη ἀνεκθὲν ὡς τὸ ἀριστοῦργημα τῆς ῥητορικῆς, ἔτυχεν δὲ μεταφραστὴν ἓνα τῶν ἀξιολογωτέρων διδασκάλων τῆς ἐποχῆς μας.

ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ.

Τὸ μεθυστικώτερον πάντων τῶν ποτῶν, καὶ ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις ὧν ὁ οἶνος προξενεῖ πλείστην καρηθραίαν, εἶναι ἀναντιρρήτως . . . τὸ ὕδωρ τῆς Αὐλῆς.

Ἀγγίνοιες λόγοι εἰς τὸ στόμα ἑνὸς μωροῦ, ὡς καὶ τὰ χρυσα νομίσματα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ πτωχοῦ, αἰετοῦ γεννώσιν ὑποψίαν ὅτι προέρχονται ἐκ κλοπῆς.

* * Ο χαρακτήρ τοῦ ποιητοῦ εἶναι κράμα τι τῆς ἀφροσύνης τοῦ ἀσώτου καὶ τῆς πλεονεξίας τοῦ φιλαργύρου.

* * Εὐρίσκωμεν τὴν ζωὴν τόσῳ σύντομον, καὶ ὅμως ἐπικαλούμεθα ὡς τι εὐεργέτημα τὸν ὕπνον, ὅστις ἀφαιρεῖ τὸ ἥμισυ αὐτῆς.

* * Ἄσμενος γυνὴ εἶναι φαγκλὸν ἀνάλατον.

* * Ὁ ἐν τοῖς νεκροταφείοις ἀναπνεόμενος ἀπὸ ἐξοχνίζει τὰς σκέψεις μας.

* * Οὐδ' ἡ χεὶρ τὸν ἐπιφθόντα λίθον οὐδὲ τὸ στόμα τὸν φυγόντα λόγον δύναται νὰ κρατήσῃ.

* * Φοβερώτερος εἶναι στρατὸς ἐλάφων ἔχων στρατηγὸν λέοντα, ἢ στρατὸς λέοντων στρατηγούμενος ὑπὸ ἐλάφου.

* * Ὁ χρυσὸς εἶναι καταπειστικώτερος τῶν ῥητόρων, διό καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον «χρυσοῦ λαλοῦντος, πᾶς ἀπρακτεῖται λόγος.»

ΠΟΙΚΙΛΑ.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΠΕΡΙ ΒΕΡΑΝΖΕΡΟΥ.

Πτωχὸς τις μετακράτης βιβλίων εισέρχεται μίαν ἡμέραν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ποιητοῦ Βερανζέρου.

— Κύριε, τῷ λέγει, ἔρχομαι νὰ σὰς παρακαλέσω νὰ λάβετε τὴν καλωσύνην νὰ μοῦ γράψετε δύο στίχους εἰς αὐτὸ τὸ λεύκωμα.

— Ποῖος σὰς στέλλει;

— Κυρίως τις ὁ ὁποῖος δὲν σὰς γνωρίζει μὲν προσωπικῶς, ἀλλὰ θεωρεῖ μεγάλην εὐτυχίαν του νὰ λάβῃ ἐν αὐτόγραφον τῆς χειρὸς σας.

— Δὲν γράφω ποτὲ εἰς λευκώματα. Λυποῦμαι πολὺ, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ κάμω αὐτὸ τὸ ὁποῖον με ζητεῖτε. Ἰπάγετε εἰς τὸ καλόν.

— Ἄ! Κύριε πόσον ἤθελε χαρῆ ἐκεῖνος ὁποῦ μ' ἔστειλε...

— Πιθανόν, καὶ τῷ εἶμαι εὐγνώμων· ἀλλὰ δὲν ἠμπορῶ κατ' οὐδένα τρόπον...

— Καὶ ὅμως ἠθέλετε ὑποχρεῶσαι πολὺ κ' ἐμὲ τὸν ἴδιον.

— Καὶ τί ἐνδικρέσαθε σεῖς εἰς αὐτὸ τὸ πράγμα;

— Ἦ! καὶ πολὺ, κύριε μου· εἶμαι πτωχὸς ἄνθρωπος, ἔχω οἰκογένειαν, καὶ με ὑπεσχέθησαν πενήντα φράγκα ἂν ἠθέλετε νὰ γράψετε δύο μόνον στίχους εἰς αὐτὸ τὸ λεύκωμα.

— Πενήντα φράγκα!

— Μάλιστα! καὶ ἐπειδὴ πλησιάζει ἡ προθεσμία νὰ πληρώσῃ τὸ ἐνοίκιον, αὐτὸ θὰ με δυσκόλυνε.

— Ἐχετε, εἶπατε, οἰκογένειαν;

— Μάλιστα, Κύριε.

Ὁ Βερανζέρος λαμβάνει εὐθὺς τὸ κονδύλιον, λέγων. Ἦ! τὴν ἄλλ' ἄλλ' αὐτὸν καὶ γράφει τὰ ἑξῆς, «Il est un Dieu, devant lui je m'incline, Pauvre et content sans lui demander rien, que la suppression des albums.»

Ἦτοι

«Ἰπάρχειν Θεοῦ δοξάζω, πρὸ αὐτοῦ γονυκλιτῶ, Πάνης κ' εὐχριστημένος τίποτε δὲν τοῦ ζητῶ, εἰμὴ τὴν κατάρτησιν τῶν λευκωμάτων.»

Γνωστὸν δ' ὅτι οἱ δύο στίχοι εἶναι ἡ ἀρχὴ ἐνὸς τῶν περιφημοτέρων ἀσμάτων τοῦ ποιητοῦ, «Le Dieu des bonnes gens.»

I. K.

Πληθυσμὸς Μαυροβουνίου. — Ἡμερολόγιον ἐκδοθὲν τῇ Πρωτευούσῃ Σερβίᾳ περιέχει τὰς ἑξῆς στατιστικὰς πληροφορίας περὶ τοῦ Μαυροβουνίου:

Κατὰ τὴν ἀπὸ 14 Ὀκτωβρίου 1863 μέχρι 14 Ὀκτωβρίου 1864 γενομένην ἀπαριθμῆσιν, ὅλος ὁ πληθυσμὸς τοῦ Μαυροβουνίου καὶ τῆς Βέρδης συμποσοῦται εἰς 196,238 άτομα, ὧν 96,889 ἄρῆνα καὶ 96,339 θήλεια. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγγεγραμμένων στρατιωτῶν εἶναι 23,000, καὶ χρεῖας τυχοῦσης προστίθενται ἄλλαι 10,000 ἀνδρῶν. Ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ εἶναι ὁ βοϊβόδας Μίρκος Πέτροβιτς Νισγόσις· 500 ἄνδρες ὑπηρετοῦσιν ὡς φύλακες. Ὁ ἡγεμὼν ἔχει δύο γραμματεῖς καὶ τρεῖς ὑπασιπστάς. Ἡ γερουσία, τὸ ἀνώτατον δικαστήριον ἔχει ἓνα πρόεδρον, ἓνα ἀντιπρόεδρον, 46 γερουσιαστὰς καὶ ἓνα γραμματέα. Ὁ ἐτήσιος φόρος συμποσοῦται εἰς 100 χιλ. φλωρίνια. Ὁ κληρὸς συνίσταται ἐκ τριῶν πρωτοπρεσβυτέρων καὶ 400 ἱερέων. Ἐνδεκα μοναστήρια συμπεριλαμβάνουσιν ὀλίγους μοναχοὺς. Ἐν τῇ πρωτευούσῃ ὑπάρχει σχολεῖον με 4 τάξεις, καὶ εἰς ἄλλας κώμας 11 σχολεῖα με 2 τάξεις ἕκαστον.

Ἡ ΕΠΑΥΛΙΣ ΤΗΣ ΟΖΕΡΑΙΗΣ.

(Συνέχεια ἀπὸ φυλλάδ. 53).

— Πῶς καλὴ μου μήτηρ, ἐγνωρίζετε λοιπόν...

— Ὅτι τὸν ἀγαπάτε ἀκόμη; Τὸ ἐμάντευσά, ἀγαπητὴ μου κόρη. Φεῦ! δὲν ἐζήτητο ἀπὸ ἐμὲ νὰ σὰς ἀπαλλάξω τῆς θλιβερῆς ταύτης δοκιμασίας.

Ἡ Ἀδελαΐς ἐκουψε τὸ πρόσωπόν της εἰς τὸ στήθος τῆς γράϊας φίλης της καὶ ἔμειναν οὕτως ἀμφοτέραι ἐπὶ τινὰς στιγμὰς περιπεπτυγμέναι.

Ἐν τούτοις ὁ Ἀλφρέδος Δουκλέρξ ἔμεινεν εἰς τὴν φλιάν της ἐκκλησίας· ἀφ' οὗ δὲ ἠκολούθησε διὰ τῶν βλεμμάτων τὰς ἀπομακρυνόμενας γυναῖκας, καὶ εἶδεν αὐτὰς χανσμένας ὀπισθεν τῶν καλῶν, οὐδὲ ἤκουε πλέον τὸν κρότον τῶν βηματικῶν των καὶ τὸν ψιθυρισμὸν τῶν φωνῶν των, ἐρρίσθη ἐπὶ τινος ἔδρας καὶ ἔχυσεν ἄφθονα δάκρυα, νομίζων ὅτι δὲν ἦσαν ἐκεῖ μαρτυρες.

Αἴφνης σκιά τις παρενέβη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ζωηροῦ φωτός, τὸ ὁποῖον εἰσέρχεται εἰς τὸν ναῖσκον διὰ τῆς ἡμιανωγμένης θύρας καὶ χονδρὰ σιδηρόπλα ὑποθήματα ἀντήχησαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ὁ νεανίας ἐσπόγγισε ταχέως τοὺς ὀφθαλμούς του καὶ ἐστράφη ἕνα ἴδιον τίς ἦτον ὁ ἐνοχλητικὸς ἐκεῖνος ἄνθρωπος, ὅστις ἦλθε νὰ ταραξῇ τὴν λύπην του.

Ὁ ἀπροσδόκητος οὗτος νέηλος ἦν ὁ ἀγρονόμος Διονύσιος Λαμβέρτος, ὅστις ἦτον ἐνδεδωμένος καὶ ἐρωδικασμένος ὡς διὰ θήραν, με τὸ πυροβόλον του εἰς τὸν ὄμον καὶ με τὸν συνήθη πῖλόν του ὃν ἐκράτει εἰς τὴν χεῖρα ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἰσχύτητα τοῦ τόπου. Τὸ πρόσωπόν του, τὸ τοσοῦτον βραδινὸν καὶ φαιδρὸν τὴν προτεραιάν, εἶχεν ὑποστῆ ἐν μιᾷ μόνῃ νυκτὶ φρικώδη ἀλλοίωσιν. Ἦτον ὠχρότατος καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἠκτινοβόλουν τὴν ἀπαισίαν ἐκείνην λάμπειν, ἣν προξενεῖ σφοδρὸς πυρετός. Ἀποθέμενος δὲ τὸ πυροβόλον του ὀπισθεν τῆς θύρας, καὶ προχωρήσας πρὸς τὸν Ἀλφρέδον, τῷ εἶπε με φωνὴν βραγχῆν καὶ ἀπότομον, [εἰς ἣν προσεπάθει νὰ δώσῃ τόνον θυμηδίας].

— Λοιπὸν τὴν εἶδατε, πτωχὲ μου; Ὀμιλήσατέ μοι αἰλικρινῶς καὶ μὴ δυσπιστῆτε πρὸς με. Ἦμην ὀπισθεν τοῦ τοίχου τοῦ ἐκκλησιδίου ὅταν ἐξῆλθαν... Ἡ μικρὰ κυρία σὰς εἶπε κἀνένα καλὸν λόγον τοῦλάχιστον;

— Κἀνένα, ὑπέλαβεν ὁ νεανίας, εἰς ὃν ἡ ἐρώτησις αὐτὴ ἐξήγειρε τὴν θλίψιν.

— Ἀλήθεια; ὑπέλαβεν ὁ Διονύσιος μειδιῶν· λοι

πὸν θὰ σὰς εἶπω ἐγὼ τὴν αἰτίαν, διότι ἡ μήτηρ μου ἦτο παρούσα. Ἡ Καλὴ Γυναίκα ἔχει ἓνα τρόπον νὰ διαστρέφῃ τὰ πράγματα καὶ νὰ τὰ κάμῃ πάντοτε ὅπως θέλει. Ἐμὲ ὅστις σὰς ὀμίλω χιλιάκις μ' ἐβασάνισεν οὕτως· ἀλλὰ τὴν ἠλλάξα μεθόδον, διότι τὴν ἀφίνω νὰ λέγῃ καὶ τῇ ὑπόσχομαι ὅ,τι ζητεῖ, ἀλλὰ πράττω κατὰ τὴν διάθεσίν μου. Ὅλην τὴν νύκτα ἀπόψε με ἐδίδασκεν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν μ' ἐμπόδισε νὰ... Στοιχηματίζω ὅτι ἡ νέα κυρία θὰ σὰς εἶπεν ὅτι ὁ σύζυγός της εἶναι πολὺ λεπτοκαμμμένος, πολὺ κομψὸς καὶ ὅτι γλαρύνουσιν ὄμαυ ὡς ζεῦγος περιπετῶν ἐν τῷ περισπετῶνι.

— Διόλου, ἀλλὰ μ' ἔκαμε νὰ ἐννοήσω...

— Λοιπὸν ἡ μήτηρ τοῦ Λαμβέρτου τῇ ἐνέπνευσεν αὐτό. Βλέπετε, ὑπέλαβεν ὁ ἀγρονόμος σαρκόνιον καγχαζων, δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω πῶς μία γυνὴ ἀγία ὡς αὐτὴ δύναται νὰ πείσῃ τοὺς ἄλλους νὰ λέγῃσι ψεῦδη τοσοῦτον μεγάλα... Γνωρίζω τὴν ἀλήθειαν ἐγὼ, διότι ἐκ δαλημάτων μανθάνω τί συμβαίνει ἐκεῖ εἰς τὸν πύργον, καὶ ἠξέσρω ὅτι ἡ νέα κυρία χύνει περισσότερα δάκρυα ἀφ' ὅσον ἔπρεπεν. — Εἶνε τοῦτο ἀληθές; ἠρώτησεν ὁ Ἀλφρέδος μετὰ παραχῆς, νομίζετε ὅτι ἡ Ἀδελαΐς μετανοεῖ ἤδη δι' ὅ,τι ἐπραξεν;

— Χθές δὲν ἤμην τόσον βέβαιος, ἀλλὰ σήμερον στοιχηματίζω ὅτι φυλάττει διὰ σὰς κᾶτι αἰσθημα ἐρωτικόν. Δὲν ἤθελε νὰ εἶπῃ τοῦτο, διότι ἡ μήτηρ μου ἦτο παρούσα καὶ τὴν ἔτρωγε με τοὺς ὀφθαλμούς, ἀλλὰ εἶνε ὅλον τὸ ἴδιον. Περὶ τούτου, κύριε Ἀλφρέδε, εἶμαι τόσον βέβαιος, ὅσον καὶ ὅτι με λέγουσι Διονύσιον.

— Εἶθε! ὑπέλαβεν ὁ Ἀλφρέδος μετὰ θερμότητος· καὶ ἐν τούτοις τί θὰ με ὠφελήσῃ πλέον ἂν ἐκείνη συμμεριζῆται τὸν ἔρωτά μου;

— Τί θὰ σὰς ὠφελήσῃ; ὑπέλαβεν ὁ Λαμβέρτος με τόνον παράδοξον, νὰ τὴν νυμφευθῆτε, ὅταν ἡ στιγμή μὴ ἐπέλθῃ.

— Νὰ τὴν νυμφευθῶ; Μὴν εἴθε τρελλός;

Ὁ Διονύσιος ἐταπείνωσε τὴν κεφαλὴν καὶ ἐφάνη ἐγκύπτων εἰς πένθημον ὄνειροπόλησιν· ὁ δὲ νεανίας τὸν παρετήρησε πρὸς στιγμὴν σιωπηλῶς, καὶ βλέπων ὅτι δὲν ὀμίλει πλέον, ὑπέλαβεν ἐναγωνίως.

— Ἀνεχωρήσατε ἐκ τῆς ἐπαύλειος πολὺ πρῶτ, Διονύσιε, καὶ ἡ μήτηρ σας εἶχε πολλὴν ἀνυσυχίαν διὰ τὴν ἀπουσίαν σας· ἀλλ' ἐπανέρχεσθε ἐκ τῆς θήρας, ὡς βλέπω. Εἴθε πολὺ εὐτυχῆς διότι δύνασθε οὕτω νὰ λησμονήσῃτε τὰς λύπας σας, παραδιδόμενος εἰς τὰς συνήθεις διασκεδάσεις.

— Τὸ θῆρευμα τὸ ὁποῖον ζητῶ δὲν εἶνε ἐκ τῶν συνήθων, ἀπεκρίθη ὁ ἀγρονόμος μειδιῶν μὲ ὕψος σκυθρωπὸν, καὶ ἤθελα νὰ καταλάβω θέσιν πρὸ τῆς ὠρισμένης ὥρας, διὰ νὰ τὸ προσβάλω κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του. Καὶ ὅμως θὰ πιστεύητε, κύριε, ὅτι ἄφρασα τὸ ζῶον νὰ διέλθῃ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ ἐμοῦ, χωρὶς νὰ τὸ πυροβολήσω; Ναι, εἶνε ἀληθέστατον. Ὄταν ἐξηλθον ἀπὸ τὴν ἔπαυλιν σήμερον τὸ πρωτὶ, εἶχον εἰς τὴν κεφαλὴν μου μίαν ἰδέαν τὴν ὁποίαν ὄλοι οἱ διάβολοι δὲν μοῦ ἐξέβαλλον· ἀλλ' ὅταν ἐμελλον νὰ τὴν πραγματοποιήσω, μοὶ ἐπῆλθεν αἴφνης ἄλλη ἰδέα, καὶ ἔρεξα ὄλην τὴν πρωτὶαν διὰ νὰ σᾶς εὕρω καὶ σᾶς τὴν ἀνακοινώσω.

— Εἰς ἐμέ;

— Ναι, εἰς ὑμᾶς· ὑπῆγα εἰς τὴν ἔπαυλιν καὶ μοὶ εἶπον ὅτι εἴθε εἰς τὸ ἐκκλησιδίου μετὰ τῆς μητρὸς μου. Ἐγὼ δὲν εἶχον ἀπόλυτον ἀνάγκην νὰ ἴδω τὴν Καλὴν Γυναῖκα, διότι ἤθελεν ἀρχίσει τὴν διδασχὴν, ὅπερ οὐδὲως μ' εὐχαριστεῖ. Ἐν τούτοις κατπυθύνθη πρὸς τὸ μέρος τοῦτο διὰ τῶν ἐλῶν, καὶ δι' ὁδοῦ τὴν ὁποίαν δὲν ἤθελον συμβουλεύσει εἰς οὐδένα μὴ εἰδῶτα τὸν τόπον ὡς ἐμέ· ἔφρασα δὲ καθ' ἣν στιγμὴν εἶχετε ἐκτεταμένης συνομιλίας μὲ τὰς κυρίας. Ἐκρύβην λοιπὸν περιμένων τὴν ἀναχώρησίν των, διότι ἐγνώριζον πόσον ἡ Σουσάννα ἦτο φρόνιμος καὶ ἐφοβέτο τὴν συνάντησιν ἄλλου τινός. . . Βλέπετε ὅτι δὲν ἠπατήθη, καὶ ἤδη ἐπεθύμουν νὰ συνομιλήσω ὀλίγον μαζὶ σᾶς.

— Λοιπὸν ὁμιλεῖτε, κύριε Διονύσιε, ὑπέλαβεν ὁ Δουκλέρκ μετ' ἐκπλήξεως· τί θέλετε νὰ μοὶ εἴπητε; Ἀλλ', ἐξηκολούθησε ρίπτων περὶ αὐτὸν βλέμμα ταχὺ, δὲν ἀρμόζει νὰ ταράττωμεν διὰ λόγων ἐναγῶν τὴν γαλήνην τοῦ ἱεροῦ τούτου τόπου, τοῦ καθιερωμένου εἰς τὴν ἀνάμνησιν φίλου μὴ ὑπάρχοντος πλέον.

— Ἀφήσατε! ἀφήσατε! εἶπεν ὁ ἀγρονόμος στρεφόμενος πρὸς τὸν τάφον μὲ εἶδος παραφορᾶς, ἂν ὁ κείμενος ἐκεῖ δύναται νὰ μὲ ἀκούσῃ, δὲν φοβοῦμαι νὰ τῷ δώσω τὸ μέρος του εἰς τὴν ἐξομολόγησιν. Γνωρίζει ὅτι εἶμαι πιστὸς φίλος τῶν Σαινσομόν, ἐγὼ, ὅτι θέλω τὴν εὐτυχίαν των, καὶ ἂν πράττω κακόν. . . Ἀλλ' ὄνειρεύομαι, προσέθηκεν ἀποτόμως, δὲν δύναται νὰ μᾶς ἀκούσῃ.

Καὶ κλείσας τὴν θύραν τοῦ ἐκκλησιδίου ἐπῆλθε πρὸς τὸν Ἀλφρέδον, τοῦ ὁποῖου ἡ μυστηριώδης στάσις τῷ ἐνέπνευσε τρόμον.

Ὁ ἀγρονόμος ἐκάθησεν ἀπέναντι αὐτοῦ καὶ ἐ-

στήριξεν ἐπὶ τοῦ μετώπου του τὴν πλατεῖαν καὶ τυλιγδὴ χεῖρά του μὲ ἤθος ὀδύνης.

— Ἄς ἴδωμεν εἰλικρινῶς, εἶπεν αἴφνης μὲ τὴν βραχεῖαν φωνὴν του· πιστεύετε, κύριε Ἀλφρέδε, ὅτι ὑπάρχει δίκαιος Θεός, ὅστις βλέπει πᾶν ὅ, τι πράττομεν, καὶ ἀνταμείβει τοὺς ἀναρέτους, τιμωρεῖ δὲ τοὺς κακοὺς, ὧν πολλοὶ εἶνε εἰς τὴν γῆν;

— Καὶ δύνασθε ν' ἀμφιβάλητε; ἀνέκραξεν ὁ Δουκλέρκ ἐπὶ τοῦ ὁποῖου αἱ χυδαῖαι αὐταὶ σκέψεις ἔκαμον ἀνιαρὰν ἐντύπωσιν.

— Λοιπὸν, καὶ μὴ πρὸς κωκοφανισμόν σας, ὑπέλαθε περιαλγῶς ὁ ἀγρονόμος, ψεῦδος εἶναι ὅ, τι μᾶς λέγουσιν οἱ καλόγηροι. . . Δὲν τοὺς κατηγορῶ διότι εἶνε τὸ ἐπάγγελμά των καὶ αἱ ἀπλαῖ γυναῖκες, καὶ ἡ μήτηρ μου μεταξὺ αὐτῶν, τοὺς δίδουσι διὰ τοῦτο ὡὰ, σίτον καὶ χρήματα. . . Ἀλλὰ τώρα μετὰ μᾶς, οἵτινες εἴμεθα ἄνδρες, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶνε παραμύθια.

Ὁ Ἀλφρέδος Δουκλέρκ δὲν εἶχεν ἴσως ἰδέας θρησκευτικὰς λίαν βαθέως ἱρριζωμένας, ἀλλ' οἱ λόγοι τοῦ Διονυσίου διήγειρον ἐν αὐτῷ αἰσθημα περιφρονήσεως.

— Κύριε Λαμβέρτε, εἶπεν αὐστηρῶς, δὲν πιστεύω ὅτι ἐζητήσατε νὰ μὴ ὁμιλήσητε διὰ νὰ ἐπιδείξητε τὴν ἀσέθειάν σας. Σᾶς παρακαλῶ λοιπὸν ν' ἀπέχητε τοιούτων βλασφημιῶν, αἵτινες οὐδαμοῦ ὠφελοῦσι. . . μάλιστα δ' ἐνταῦθα.

Ἀλλ' ὁ ἀγρονόμος, ὅπως κατελιημένος ἀπὸ τοὺς συλλογισμούς του δὲν τὸν ἐνόησε.

— Διότι τέλος, ἐξηκολούθησε σφίγγων τὰς πυγμάς, ἂν ὑπῆρχεν εἰς Θεός, ὅπως τὸν λέγουσι, θὰ συνέβαινον τοιαῦται αἰσχροτήτες, ὅπως καθ' ἑκάστην στιγμὴν συμβαίνουσι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας; Ἰδέτε, παραδείγματός χάριν, τί συνέβη εἰς τὸν δυστυχῆ ἐκεῖνον Κ. Γουστάβον, ὁ ὁποῖος ἦτο καλός, εἰλικρινής, γενναῖος καὶ ὄλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ὀζεραϊκῆς ἀπὸ τῶν παιδιῶν μέχρι τῶν γερόντων, τὸν ἐλάτρευον. Λοιπὸν μίαν ἡμέραν καθ' ἣν ἐκυνήγει εἰς τοὺς βάλτους μὲ ἓνα πτωχαλαζόννα ξένον, περὶ οὗ οὐδεὶς ποτ' ἐφρόντιζε καὶ ὅστις χίλια κακὰ ἔκαμε, πίπτει εἰς τὸ γαιωκαυσωρυχτόν, ἐκεῖ, καὶ ἀποθνήσκει· τὸ δὲ ἀχρεῖον ἐκεῖνο ἀγγεῖον σώζεται, ἀλλάσσει ἐνδυμα καὶ σοῦ γίνεται κομψότερος ὑπέροπτος. Εἶνε αὐτὸ δίκαιον; Δύνανται τώρα νὰ μοὶ εἴπωσιν ὅτι ὑπάρχει μία θεία Πρόνοια, ἣτις ἐποπτεύει τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων; Ἀλλὰ δὲν εἶνε αὐτὸ τὸ πᾶν. Ἰδοὺ σεις, κύριε Ἀλφρέδε, ὅστις εἴθε ἀναμνησθήτω εἰς καλὸς καὶ ἀξιότιμος

νός, καθὼς καὶ ἡ κυρία μας ἦτον ὠραία καὶ ἀξίερατος· ἠγαπήσατε πρὸς ἀλλήλους, εἴθε μεμνηστυμένοι, ἠθέλετε ζῆσει εὐτυχεῖς καὶ ὄλος ὁ κόσμος θὰ ἦτο ἠύχρηστημένος. Καὶ ὅμως ἐκεῖνος ὁ ἀθλιὸς ὠφελήθη τῆς ἀπουσίας σας, καὶ ἐνουμφεῦθη τὴν Ἀδελαΐδα. Ἐπανήλθατε, καὶ θὰ ἦσθε δυστυχεῖς καὶ αὐτὴ καὶ σὲ; καθ' ὄλον σας τὸν βίον· εἶνε τόρα καὶ αὐτὸ δίκαιον; Ἐγὼ, ὅστις σᾶς ὁμιλῶ, δὲν ἔκαμα πάντοτε ὅ, τι καλὸν διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς Ὀζεραϊκῆς; Ἐπάρχει ἄλλου πουθενᾶ εἰς τὸν τόπον ἐδῶ, καλλιτέρα κριθῆ, καλλιτέρος σίτος, παχύτεροι βόες, ὠραιότερα πρόβατα; Ἡ ἔπαυλις αὐτῆ εἶχον πλέον λησμονήσαι, ὅτι δὲν ἀνήκεν εἰς ἐμέ, διότι ἐν αὐτῇ ἐγεννήθη καὶ ἐσκόπευον ν' ἀποθάνω, καθὼς ὁ πατήρ μου ἀπέθανεν εἰς αὐτήν. . . Καθ' ὄλον τὸ κτήμα δὲν ὑπάρχει εἰς σβῶλος χώματος, τὸν ὁποῖον νὰ μὴ ἔσεισα ἐγὼ ὁ ἴδιος, οὔτε δένδρον τὸ ὁποῖον δὲν ἐκλάδευσα ἢ χόρτος τὸν ὁποῖον δὲν ἐκαθάρισα εἰς τὰς χεῖράς μου ἢ Ὀζεραϊκὴ ἀξίξει διπλάσιον παρ' ὅ, τι εἰς πάντα ἄλλον. . . Μὰ τὴν πίστιν μου, προθύμως συγκατετιθέμεν νὰ τὴν καλλιεργήσω ἄνευ ὠφελείας, ἂν ἤθελον νὰ μοὶ τὴν ἀφήσωσι. Καὶ ὅμως ἰδοὺ μὲ διώκουσιν, ἐμέ, τὸν Διονύσιον Λαμβέρτον, διὰ νὰ δώσωσι τὴν ἔπαυλιν εἰς τὸν Ραδινότον, εἰς ἓνα ὀκνηρὸν, ἀμαθῆ, ἀγροῖκον, ὅστις θ' ἀφήτῃ τὰς γαῖας νὰ ἐκχερσωθῶσιν, ὅστις θὰ κόψῃ τὰ δένδρα, θὰ καταστρέψῃ τοὺς λειμῶνας, καὶ ὅστις μίαν ἡμέραν θὰ φύγῃ, ἀποῦ χροσσεῖ τριῶν μηνῶν ἐκμισθώμα. . . Τώρα εἴμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπη ὅτι Θεός δὲν ὑπάρχει· ὄχι, δὲν ὑπάρχει.

Ταῦτα λέγων ὁ δυστυχὴς ἀγρονόμος ἔτιλλε τὴν κόρην, ἐκτύπα τὸν πόδα καὶ ἐδείκνυεν ὅτι κατείχετο ὑπὸ λύπης τοσοῦτον ὀδονηρᾶς, ὥστε ὁ Ἀλφρέδος ἠσθάνθη ἀντι ἀγανακτήσεως οἶκτον ὑπὲρ αὐτοῦ. ἠθέλησε νὰ τὸν ἐξαγάγῃ τῆς πλάνης, εἰς ἣν ὡς ἐκ τῶν συμβάντων ὑπέπιπτεν, ἀλλ' ὅταν ἤνοιξε τὸ στόμα, ὁ ἀγρονόμος τοῦ ἔκοψε τὸν λόγον. — Δὲν σᾶς εἶπον τίποτε περὶ τῆς μητρὸς μου, τῆς γραίας Λαμβέρτου, τῆς Καλῆς Γυναίκος, τῆς ἁγίας ψυχῆς, εἶπε μὲ τόνον σπαρρακτικόν, διότι καὶ αὐτὴ ὑπῆρξε πολὺ δυστυχῆς. Ἐνόμιζον ὅτι δι' αὐτὴν τοῦλάχιστον τὰ πάντα ἐτελείωσαν, καὶ ἔλεγον ὅτι ἂν ἔως τόρα ὁ βίος τῆς δὲν διῆλθεν ἀκύμαντος, τοῦλάχιστον ἠθέλεν ἀποθάνει ἡσύχως εἰς τὸν οἶκόν τῆς, περιστοιχιζομένη ὑπὸ τῶν φίλων τῆς, καὶ ὄλη ἡ κοινότης, πλοῦσοι καὶ πτωχοὶ, μεγάλοι καὶ μικροὶ ἤθελον ἔλθει νὰ κλαύσωσιν εἰς τὸν ἐνταφιασμόν τῆς. . . Ἀλλ' ἰδοὺ εἰς

τὴν μάλλον ἀπροσδόκητον στιγμὴν ἡ μαθήτριά τῆς, ἡ κόρη τῆς σχεδὸν, τὴν ἀπαρνείται καὶ τὴν ἀποβάλλει, εἰς δὲ ξένος, ὅστις γίνεται κύριος, τὴν διώκει ἀπὸ τῆς οἰκίας ταύτης, τὴν ὁποίαν διετήρησεν ἄλλοτε εἰς τὴν οἰκογένειαν Σαινσομόν μὲ ὄλους τοὺς λειμῶνας, ἀγρούς καὶ τὰ ἐξαρτήματά τῆς· ἀλλὰ τί ὠφελεῖ; Οἱ κύριοι εἶνε εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, λέγουσιν οἱ καλόγηροι, καὶ πρέπει νὰ τὰς ὑπακούωμεν. Ἡ πτωχὴ ἐκεῖνη γυναῖκα θ' ἀποθάνῃ, τὸ γνωρίζω καλῶς. Ὄταν πρόκειται περὶ τῶν ἄλλων, οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς εἶνε ἀνεξάντλητος πηγὴ δακρύων, ὅταν ὅμως πρόκειται περὶ ἐαυτῆς οὐδὲως κλαίει ἢ παραπονεῖται. Ἡ λύπη συγκεντρῶται ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ ὅταν εὐρεθῇ μακρὰν τοῦ τόπου, μακρὰν τῆς κυρίας τῆς, θέλει ἀποθάνει ἐκ τῆς ὀδύνης τῆς.

Ἀλλὰ δὲν θὰ τὸ ἀνεχθῶ, ἀνέκραξεν ὁ ἀγρονόμος μὲ φωνὴν ἠχηρὰν καὶ ἐγειρόμενος αἴφνης. Δὲν ὑπάρχει Θεός, καὶ ἂν ὑπάρχη, εἶνε κακὸς καὶ δὲν τὸν φοβοῦμαι.

Καὶ ἐν τῷ ἐξηγημένῳ παροξυσμῷ αὐτοῦ παρετήρησε μετὰ περιφρονήσεως τὸν ὀρειχάλκινον σταυρὸν, ὅστις ἐκρέματο ἀνωθεν τοῦ τάφου· ἀλλὰ σχεδὸν πάραυτα ἐγαμήλωσε τοὺς ὀφθαλμούς καὶ ἐστράφη ἀπ' αὐτοῦ φρικτῶν. Μετὰ τινα δὲ στιγμὴν σιγῆς, ὁ Ἀλφρέδος τῷ εἶπεν, — Ἡ λύπη καὶ ἡ ὀργὴ σᾶς ἀποπλανῶσι, Διονύσιε· δὲν δύνασθε τίποτε κατὰ τῶν ἀδικιῶν περὶ ὧν παραπονείσθε. Εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον δὲν τιμωρεῖ ὁ Θεός τοὺς ἐνόχους.

— Λοιπὸν ὑπάρχει καὶ ἄλλος κόσμος μετ' αὐτόν, ὑπέλαβεν εἰρωνικῶς, ὁ Λαμβέρτος· τότε λοιπὸν ὁ φαυλόβιος ἐκεῖνος ἔκαμε τόσους ἀνθρώπους δυστυχεῖς, χωρὶς νὰ τιμωρηθῇ εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον; Τί ὠραίας ἰδέας ἔχετε! Ἀλλ' ἐγὼ, Κύριε Ἀλφρέδε, δὲν βλέπω ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔποψιν τὰ πράγματα, καὶ ἂς λέγουν ὅ, τι θέλουν! . . . Ἀμα μοὶ κάμωσι κακόν, θὰ ἐκδικηθῶ ὅπως δύναμει καὶ δὲν κάθημαι νὰ περιμένω ἄλλον κόσμον δι' αὐτό.

Ταῦτοχρόνως ἐκάγχασε πενθίμως καὶ σπασμωδικῶς· τότε δὲ καὶ ὁ Δουκλέρκ ἠγέρθη.

— Βεβαίως, Διονύσιε, ὑπέλαβε ξηρῶς, διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν ὁμοῦ, πρέπει νὰ περιμένω ὅπως πραῦνθῆτε ἀπὸ πολλῆς ἤδη ὥρας μοὶ λέγετε παράπονα καὶ βλασφημίας, καὶ οἰκδηρῶς καὶ ἂν ἦ ἢ πρὸς τὴν θλίψιν σας συμπάθειά μου, θὰ σᾶς ὁμολογήσω ὅτι δὲν μοὶ ἀρέσκει ἡ συνομιλία αὕτη.

Ἄφήσατέ με λοιπὸν ν' ἀναχωρήσω, διότι καὶ ἡ μήτηρ σας μὲ περιμένει εἰς τὴν ἑπταλίαν, καὶ γνωρίζετε ὅτι πρέπει σήμερον ν' ἀφήσω τὴν Ὀζεραίην.

— Μὴ φύγητε ἀκόμη, κύριε Ἀλφρέδε, εἶπε μὲ τόνον σχεδὸν ἰκατευτικόν· σὰς παρκαλῶ, μὴ ἀναχωρήσετε πρὶν τῆς αὔριον.

— Καὶ διατί, κύριε Διονύσιε;

— Θὰ τὸ μάθητε, ἀπεκρίθη ὁ Λαμβέρτος μὲ φωνὴν μυστηριώδη· ἀλλὰ πρὸ παντός ἄλλου, πρέπει νὰ σὰς εἶπω ὅτι ἔχω κατὰ νοῦν, διατί ἤλθον ἐδῶ, διατί ἠθέλησα νὰ σὰς ὁμιλήσω ἄνευ μαρτύρων.

— Καὶ περιμένετε λοιπὸν εἰσέτι;

Ὁ Διονύσιος ἐδίστασε καὶ ἐφάνη ζητῶν ἐπὶ τινα δευτερόλεπτα τὸ μέσον ὅπως ἐκθέσῃ τὴν ἀπόκρισίν του.

— Ἀκούσατε, κύριε Ἀλφρέδε, εἶπε τέλος, γνωρίζω ὅτι εἴσθε νέος, κελὸς νέος, καὶ δὲν εἶνε ἀδικὸν νὰ ἦσθε πλούσιος ὑμεῖς. Μοὶ διηγήθησαν ὅτι ὁ πατήρ σας ἦτο μέγας ἐργοστασιαρχὴς, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐτρέφοντο πλείους τῶν πεντακοσίων ἐργατῶν, καὶ ὅτι εἴσθε ἑκατομμυριούχος. Ἡ χθεσινὴ πρότασίς σας περὶ τῆς ἐπαύλειος ἦν δύνασθε νὰ διαθέσητε, μοὶ ἐπῆλθε κατὰ νοῦν, καὶ ἐσκέφθην ὅτι ἐν ὧρα ἀνάγκης, θέλετε εἶσθαι φίλος ἀσφαλῆς.

— Ἀναμφιβόλως, Διονύσιε· ἀλλὰ τί θέλετε νὰ εἰπῆτε;

— Ἰδοῦ, πρόκειται περὶ τῆς γράϊας μητρὸς μου, περὶ τῆς Καλῆς Γυναίκος. Ἐδύνατο νὰ συμβῆ ὅτι εἰς λογαριασμὸς, ὃν ἔχομεν νὰ τακτοποιήσωμεν . . . ἂν δὲν ἦμην πλέον . . . Ἡμεῖς δὲν εἴμεθα πλούσιοι καὶ ἴσως ἡ νέα μου κυρία δὲν ἤθελε πλέον νὰ τὴν ἴδῃ ἕνεκα ἐμοῦ . . . Καταλαμβάνετε;

— Διόλου· ἐξηγήθητέ μοι, Διονύσιε. Ἄν ἔχητε ἀνάγκην χρημάτων διὰ νὰ ἐξοφλήσητε τοὺς λογαριασμούς σας μὲ τὸν κύριόν σας, δύναμαι νὰ σὰς δώσω ὅσα θέλετε· ὁμιλήσατε ἀφρόδως.

— Δὲν εἶνε αὐτὸ, κύριε Ἀλφρέδε, εἶπεν ὁ Λαμβέρτος μειδιῶν μὲ ὕφος μυστηριώδες· δὲν πρόκειται περὶ τοῦ λογαριασμοῦ αὐτοῦ. Διὰ νὰ σὰς εἶπω ἀλλῶως, ὑποθέσατε ὅτι ἐγὼ, ὁ Διονύσιος Λαμβέρτος, ἐνῶ ἐξηρχόμην ἀπ' ἐδῶ ἐπιπτα εἰς τὸ γαιωκαυσωρυχείον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐγάθη ὁ πτωχὸς ἐκεῖνος Κ. Γουστάβος, καὶ ὅτι ἀπέβησκα. Ἰποθέσατε ὅτι ἡ μήτηρ μου δὲν θέλει πλέον νὰ ἴδῃ τὴν Ἀδελαΐδα δὲ Σκινισμὸν καὶ ὅτι πίπτει εἰς δυστυ-

χίαν· τοῦτο δύναται νὰ συμβῆ ἀξιόλογα. Ἡ μήτηρ μου ἐδαπάνη ὑπὲρ τῶν ἠνδρῶν τὸ ὀλίγον ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐτησίως ἐκερδίζαμεν, διότι ἡ πίτουμεν, ὅτι οὐδέποτε θὰ φύγωμεν ἐξ Ὀζεραίης. Ἄν λοιπὸν, ἐν τῷ αὐτῷ περιπτώσει, ἡ Καλὴ Γυναίκα εἶχεν ἀνάγκην συνδρομῆς καὶ παρηγορίας, δύναμαι νὰ ἐλπίσω ἐφ' ὑμᾶς;

— Τὴν Κ. Λαμβέρτου ἐκτιμῶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, μ' ὅλον ὅτι ἐκεῖνη εἶνε πολὺ αὐστηρὰ πρὸς ἐμέ· ἂν λοιπὸν ἤθελε νὰ δεχθῆ τὰς ὑπηρεσίας μου, ἐν τῇ λυπηρᾷ περιστάσει ἦν ἀναφέρετε, θέλω ἔχει δι' αὐτὴν οὐκ ἴσχυον ἀγάπην καὶ σέβας.

— Εὐχαριστῶ· δότε μοι τὴν χεῖρά σας, κύριε Ἀλφρέδε. Ἐνθυμήθητε τὸν λόγον τοῦτον, διότι δύναται νὰ φέρῃ εὐτυχίαν.

Ὁ νεανίας τὸν παρετήρησεν ἀσκαρδαμυκταί.

— Οὔτε ἡ μήτηρ σας, οὔτε οἱ φίλοι σας ἔχουσι νὰ φοβηθῶσι τι παρόμοιον, εἶπε μὲ τόνον ἠντηχίας· θέλετε ἀκόμη ζῆσαι πολὺ, Διονύσιε, διὰ νὰ ἦσθε τὸ στήριγμα καὶ ἡ βακτηρία τῶν γηρατειῶν τῆς Κ. Λαμβέρτου.

— Τίς οἶδεν; ἐψιθύρισεν ὁ ἀγρονόμος μὲ ὕφος περιλυπὸν.

Ταυτοχρόνως ἀνέλαβε τὸ πυροβόλον του, ὃπερ εἶχεν ἀποθέσει εἰς τινὰ γωνίαν τοῦ ἐκκλησιδίου καὶ ἀνῶρθωσε τὰ πύραυλα αὐτοῦ ὡς διὰ νὰ βεβαιωθῆ ὅτι ἦσαν ἐτοιμα πρὸς πῦρ. Ὁ Δουκλέρκ παρετήρει ἐκάστην τῶν κινήσεων του μετ' ἀγωνίας.

— Διονύσιε, εἶπε τέλος θραυττόμενος τοῦ βραχίονός του, μήπως ἔχησθε κατὰ νοῦν ἀπαισίαν τι; Ὁ ἀγρονόμος δὲν ἀπεκρίθη.

— Διονύσιε, ἀπεκρίθη ὁ νέος ἐξετάζων προσεκτικῶς τὸ πρόσωπόν του, ἀπεφασίσσατε νὰ ἐπιβουλεύθητε τὰς ἡμέρας σας;

Ὁ Λαμβέρτος τὸν παρετήρησε μετ' ἐκπλήξεως.

— Ἀπατάσθε . . .

— Τότε, Διονύσιε, εἴσθε πλέον ἔνοχος ἀφ' ὅτι ἐφανταζόμεν ἀπεφασίσσατε νὰ ἐπιβουλεύθητε τὰς ἡμέρας ἄλλου;

— Καὶ ἂν γείνη τοῦτο; εἶπεν ἀποτόμως ὁ ἀγρονόμος.

— Δυστυχῆ! ἀνέκραξεν ὁ νεανίας μετ' ὀργῆς, τολμάτε; Ἰδοῦ λοιπὸν ὅποια ἦτον ἡ ἐξήγησις τῶν πικρῶν παραπόνων καὶ τῶν βλασφημιῶν σας! Ἰδοῦ λοιπὸν τὸ αἷτιον τῆς συστάσεως, διὰ τὴν ὁποίαν ἡ μήτηρ σας ἤθελεν ἐκμανῆ, ἂν τὴν ἐγνωρίζετε. Διονύσιε, ἂν ὄχι διὰ τὸν Θεόν, ἂν ὄχι

διὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τοῦλάχιστον δι' ἡμᾶς αὐτὸν, παρκιτήθητε τοῦ φρικτοῦ αὐτοῦ σχελίου.

— Ἀδύνατον.

— Ἀλλ' ἐγὼ θὰ δυνηθῶ νὰ σὰς ἐμποδίσω, καὶ ἂν πρόκειται νὰ φονεῦθῶ ἐδῶ.

Ὁ Λαμβέρτος ὠπισθοδρόμησε βήματά τινα καὶ ἐστάθη εἰς καταστάσιν ἀλύτης, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ καταληθῆ ἀπροόπτως.

— Ἄς παύσουν αἱ τρέλλαι, κύριε Ἀλφρέδε, ἀνέκραξε, καὶ ἀφήσατέ με νὰ πράξω κατ' ἀρέσκειαν· διότι σεῖς ἴσως θὰ χάσητε περισσότερον ἂν τὸ σχέδιόν μου ἀποτύχῃ.

— Δὲν δέχομαι ἐγὼ ταύτην τὴν ἐδελυρὰν συννοχὴν ἀνέκραξεν ἐντόνος ὁ Δουκλέρκ. Δὲν ἐπιθυμῶ ἐπὶ τιμῇ ἐγκλήματος νὰ ἐπιτύχω τὴν πραγματοποίησιν τῶν φιλετέρων ἐλπίδων μου, καὶ ἤθελον ἀπωθῆσαι καὶ τὴν χεῖρα αὐτὴν τῆς Ἀδελαΐδος, ἂν ἡ χεῖρ αὕτη ἦτο κατημαγμένη. Διονύσιε, συνέλαθετε δυστυχῆ· τί θὰ κάμητε;

Ὁ ἀγρονόμος ἐφάνη κλονιζόμενος· ἀποθέμενος λοιπὸν χαμαὶ τὸ πυροβόλον του, οὐ ἦ ἀκτιρὶς ἐπροξένησε κρότον βαρύν ἐπὶ τοῖς ἐδάφους, ἐστήριξε τὰς δύο χονδράς του χεῖρας εἰς τὴν ἄκραν αὐτοῦ μὲ ἦθος περιαλγῆς.

— Ἐνόμιζον ὅτι τὸν ἐμισεῖτε περισσότερον, εἶπε μὲ φωνὴν ὑπόκωπον χωρὶς νὰ ὑψώσῃ τοὺς ὀφθαλμούς· ἀλλὰ βλέπω ὅτι δὲν θέλετε ν' ἀναμιχθῆτε εἰς τίποτε . . . Λοιπὸν! τίς σὰς ὁμιλεῖ διὰ τίποτε; Σὰς εἶπον ὅτι εἶχον σκοπὸν νὰ πράξω κακὴν τινα πράξιν;

— Δὲν τῷ εἶπατε φανερώς, ἀλλὰ δὲν μοὶ μένει κάμμία ἀμφιβολία, ὅτι ἔχετε ἐν τῇ κεφαλῇ σας ἔνοχόν τινα σκοπὸν. Διονύσιε, δὲν θὰ σὰς διδάξω τὴν ἠθικὴν, τὴν ὁποίαν δὲν εἴσθε διατεθειμένος ν' ἀκούσητε· ἀλλὰ σὰς ἐξορκίζω, καὶ δὲν θὰ σὰς ἐγκαταλείπω πρὶν ἢ μοὶ ὑποσχεθῆτε ὅτι θὰ μεταβάλητε ἀπόφασιν.

— Αὐτὸ μόνον; εἶπεν ὁ ἀγρονόμος μὲ τόνον σκεπτικόν. Σὰς τὸ ὑπόσχομαι· εἴσθε εὐχαριστημένος;

— Ὅχι, ἀνέκραξεν ὁ Ἀλφρέδος, διότι βλέπω ὅτι δὲν εἴσθε διατεθειμένος νὰ φυλάξῃτε τὸν λόγον, ἂν μοὶ δίδετε. Λοιπὸν, Λαμβέρτε, ἐγὼ θὰ σὰς ἐμποδίσω ἀπὸ πάντα τοιοῦτον ἔνοχον πειρασμόν . . . Σὰς ἀκολουθῶ, προσκολλῶμαι εἰς τὰ βήματά σας, καὶ θὰ ἐμποδίσω . . .

— Ὡ! ὅσον δι' αὐτὸ, ὑπέλαθεν ὁ Διονύσιος τρί-

των τὸν ὀφθαλμὸν, ἑκαστος ἄς βλέπῃ τὰς ὑποθέσεις του, Κ. Ἀλφρέδε· ἐνασχολήθητε περὶ τῶν ὑμετέρων, καὶ ἀφήσατε καὶ ἐμὲ νὰ ἐνασχοληθῶ διὰ τὰς ἐμὰς. Μὴ δυσαρεστούμεθα λοιπὸν, διότι κατὰ βάρους δὲν σὰς θέλω κακόν . . . τούαντίον . . . Ἐνθυμήθητε μόνον· ἰ ὑπεσχέθητε περὶ τῆς μητρὸς μου, καὶ ὑμῖν.

Ἐν ταύτῳ ἐστράφη πρὸς τὴν θύραν τοῦ ἐκκλησιδίου· ἀλλ' ὁ Ἀλφρέδος ἔτρεξε πρὸς αὐτὸν μὲ ὕφος ἀποφασιστικόν.

— Λαμβέρτε, ἔκραξε, σὰς κρούτω ὅτι δὲν θὰ σὰς ἀφήσω νὰ πραγματοποιήσητε τὴν φρικτὴν ἐκδίκησίν σας, ἐνόσω μοὶ μένει πνοὴ ζωῆς διὰ νὰ τὴν ἐμποδίσω. Μισῶ ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ἠζεύρετε ὅσον καὶ ὑμεῖς, ἀλλ' ἦτο φίλος τοῦ Γουστάβου, εἶνε σύζυγος τῆς Ἀδελαΐδος, καὶ θὰ ὑπερασπισθῶ τὴν ζωὴν του καλλίτερον παρὰ τὴν ἰδικήν μου . . . Ναι, θὰ σὰς ἀκολουθήσω διὰ νὰ ξίφθῶ πρὸ τῆς βολῆς, τὴν ὁποίαν θὰ διευθύνητε κατ' αὐτοῦ, καὶ ἂν διαφύγητε τιν ἐπίβλεψίν μου, θὰ ὑπάγω νὰ τὸν εἰδοποιήσω περὶ τῆς ἐπιβουλῆς σας.

— Θὰ τολμήσητε; ἠρώτησεν ὁ Λαμβέρτος ἀποτόμως· θὰ τολμήσητε νὰ εἰσέλθητε εἰς τὸν πύργον ἐναντίον τῆς ὑποσχέσεως ἦν ἐκάματε εἰς τὴν μητέρα μου καὶ ἀναμφιβόλως εἰς τὴν κυρίαν; Ὁ τολμήσητε νὰ προσέλθητε εἰς τὸν ἄθλιον ἐκεῖνον μὲ κίνδυνον νὰ ἐξεγείρητε κατὰ τῆς Ἀδελαΐδος τὰς ζηλοτύπους ὑπονίας, ἃς τῷ ἐμπνέουσιν ὅλοι ὅσοι τὴν πλησιάζουσι;

— Θὰ τολμήσω! ἀνέκραξε· ὁ Ἀλφρέδος μὲ τόνον μὴ ἐπιδεχόμενον ἀντιρρήσιν.

Ὁ ἀγρονόμος ὠπισθοδρόμησεν ἐν βῆμα, ἐστήριξε τὸ πυροβόλον του ἐπὶ τοῦ τοίχου, καὶ ἔχων οὕτω τὰς χεῖρας ἐλευθέρως, ἐπροχώρησε πρὸς τὸν νέον λέγων μὲ φωνὴν πένθιμον.

— Τότε, φίλε μου, δὲν πρέπει νὰ παραπονεθῆς, ἂν θὰ λάθῃ ἀναγκαίως τινὲς προφυλάξει.

Καὶ πρὶν ἢ ὁ Ἀλφρέδος δυνηθῆ νὰ μαντεύσῃ τί ἦθε ἐν ἐκεῖνος νὰ κάμη, καὶ τεθῆ οὕτως εἰς ἄμυναν, ὁ Διονύσιος ὤρμησε κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν συνέλαβε μὲ τοὺς βραχίονας ἐραχίονά του. Πάλιν φρικτῶς ἐπικολούησε τότε. Ὁ Ἀλφρέδος ἦτον ὡς εἶπομεν, ἀναστύματος ὑψηλοῦ, ἀναλόγου, καὶ δὲν ἐστερεῖτο δυνάμει· ἀλλὰ τὸ σῶμά του δὲν εἶχε σκληρυνθῆ τόσον, ὅσον τὸ τοῦ ἀνταγωνιστοῦ του ἐκ τῶν καθημερινῶν ἐργασιῶν καὶ ἐκ τῆς ἐπιπίνου σωμαστικῆς τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς ἀντέστη λοιπὸν πρὸς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Διονυσίου, ἀλλ'

ἡ αντίστασις αὐτοῦ δὲν ἦτο μακρὰ, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου τὰ γόνατά του ἐκάμφθησαν, καὶ ἔπεσε παρὰ τὸν ἀντίπαλόν του ἐν τῇ πτώσει του. Ἡ κεφαλὴ του ἐκτύπησεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἐκκλησιδίου, τὸ αἷμα ἀνέβλυσε καὶ ἔμεινεν ἐσκοτισμένος ἐκ τοῦ κτυπήματος.

Ἡ θέα τοῦ αἵματος τούτου ἔκαμε τὸν νικητὴν νὰ ὠχριάσῃ, ἀνέκραξε λοιπὸν μετὰ θαθείας ἐκφράσεως λύπης·

— Δυστυχῆς! τὸν ἐπλήγωσα, ἐγὼ ὅστις τὸν ἠγάπων ὡς ἀδελφόν· ἀλλὰ διὰ τί νὰ με ἀναγκάσῃ;

Καὶ ἔφερε τὴν χεῖρα πρὸς τὴν πληγὴν, ἥτις ὅμως ἦτον ἐλαφρὰ ἀμυχή· ὠφελοῦμενος δ' ἐκ τῆς ἐξαθνήσεως ταύτης τοῦ Ἀλφρέδου, ἐξήγαγε τὸ ῥινόμακτρον του καὶ ἔδεσε σφιγκτὰ τὰς χεῖράς του· ἔδεσεν ἐπίσης καὶ τοὺς πόδας του διὰ τοῦ λαϊμοδέτου, τοῦ τραυματιῶ ἀσθενῶς ἀγωνιζομένου ὅπως ἀντιστῆ πρὸς τὰς δεσμεύσεις ταύτας. Ἐν τούτοις καὶ ἐκ τῆς ἀσθενοῦς ταύτης ἀντιστάσεως ὁ Λαμβέρτος ἐπέστη ὅτι δυσκόλως ἤθελεν ἐπιτύχει, ἂν ἡ πτώσις δὲν ἤθελε καταβάλλει τὸν Ἀλφρέδον.

Ἡ γέρθη λοιπὸν καὶ λαβὼν τὸ πυροβόλον αὐτοῦ, εἶπε με φωνὴν ἠλλοιωμένην.

— Δὲν ἤθελα νὰ σὰς πληγώσω, κύριε Ἀλφρέδε, οὔτε εἶνε σφάλμα μου ἂν ἠναγκάσθην νὰ σὰς ἐμποδίσω τοῦ νὰ με ἀκολουθήσητε. Ὅ,τι ἔπραξα μ' ἐλύπησε τόσον, ὅσον δὲν θὰ με λυπήσουν ὅλα τὰ ἄλλα.

Ἐν τούτοις ὁ Ἀλφρέδος ἐκυλίετο χαμαὶ προσπαθὼν νὰ λύσῃ τὰ δεσμά του, καὶ ἐξεφώνει κατὰ τοῦ ἐχθροῦ του χιλίας ὕβρεις καὶ μομφάς.

— Ναί, ναί, φωνάζετε, ὅσον θέλετε· τοῦτο σὰς ἀνακουφίζει, ἔλεγεν ὁ ἀγρονόμος ἰδιαζόντως ἐνδιαφερόμενος τὴν στιγμήν ταύτην. Πέριξ ὑμῶν δὲν ὑπάρχει κατοικίαι ἐγγύτερον τῆς Ὀζεραίνης· φωνάζετε με με ὅλα τὰ ὀνόματα, διότι εἶμαι ἄξιος ὄλων αὐτῶν, ἀφοῦ σὰς ἔθεσα εἰς τοιαύτην κατάστασιν.

Ἡ ἀπίστευτος αὐτὴ ζωηρότης ἀπήλπισε τὸν νέον ὅστις ἤρξατο ἀνανεῶν τὰς ὕβρεις καὶ διπλοσφαιζῶν τὰς προσπαθείας του ὅπως λύσῃ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας του. Ἐπλησίαζε δὲ νὰ ἐπιτύχῃ, ὅτε ὁ Λαμβέρτος τῷ εἶπε ταχέως,

— Σὰς ζητῶ καὶ πάλιν συγγνώμην, κύριε Ἀλφρέδε· σὰς ἀφίνω. . . Δὲν θὰ ἔχητε δυσκολίαν νὰ λυθῆτε ἅμα ἀναχωρήσω, διότι δὲν ἤθελον εἶμὴ νὰ λάβω καιρὸν νὰ ἐξέλθω ἀπαξ τοῦ ἐκκλησιδίου. . . Χαίρετε λοιπὸν καὶ μὴ μνησικαχῆτε κατὰ τοῦ πτωχοῦ Λαμβέρτου.

Καὶ ταῦτοχρόνως κατηυθύνθη ἔσπευσμένως πρὸς τὴν θύραν· ὁ δὲ Ἀλφρέδος κατέβαλλε τελευταίαν ἀπληπισμένην προσπάθειαν καὶ ἐπέτυχεν νὰ λύσῃ τὰς χεῖράς του.

— Δυστυχῆ! καὶ ἡ μήτηρ σου! ἐκρύχασε με ὑποτρέμουσαν φωνήν.

Ὁ ἀγρονόμος ἐφρικίασε καὶ ἐστάθη εἰς τὴν κατώφλιον με τὸ πυροβόλον εἰς τὸν ὄμιον καὶ με τὴν μίαν χεῖρα εἰς τὸ μέτωπον· εἶτα δὲ ἐστράφη πρὸς τὸν νέον, καὶ τῷ εἶπε με ὕψος ἐπίσημον,

— Ἡ μήτηρ μου! ἐνθυμήθητε τὴν ὑπόσχεσιν, ἢ μοὶ ἀπηυθύνετε δι' αὐτήν.

Καὶ βίβηθις ἐκτός, ἔκλεισεν ἀποτόμως τὴν θύραν, καὶ ὁ Ἀλφρέδος ἤκουσε δις τὴν κλειδα στροφόμενῃ εἰς τὸ κλειθρον.

Τὴν στιγμήν ἐκείνην ὁ Ἀλφρέδος ἐπέτυχεν ν' ἀπαλλαγθῆ ὀλοσχερῶς τῶν δεσμῶν του, ἅτινα εἶχον δεθῆ μετὰ μεγίστης σπουδῆς, ὥστε οἱ κόμβοι δὲν ἦσαν τόσον στερεοί. Ἡ γέρθη λοιπὸν καὶ ἔδραμε πρὸς ἐν τῶν χαμηλῶν καὶ δεδρυφακτωμένων παραθύρων τοῦ ἐκκλησιδίου.

Ὁ Διονύσιος ἀπεμακρύνετο ταχέως, ἀλλὰ δὲν διηυθύνετο πρὸς τὴν μόνην ὁδόν, ἥτις ἦγεν εἰς Ὀζεραίνην, ἀλλὰ εἰσῆλθεν εἰς τὰ κινδυνώδη ἐκεῖνα ἔλη, ἐν τοῖς ὁποίοις καθ' ἕκαστον βῆμα ἀπηντᾶτο καὶ μίξ ἄδυσσος, καὶ εἰς τὰ ὅποια ὁ Ἀλφρέδος ἦτον ἀδύνατος νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ χωρὶς νὰ ἐκτεθῆ εἰς τοὺς μεγαλειτέρους κινδύνους. Τὸν ἐφώναζεν ὅσον ἐδυνήθη δυνατώτερον· ἀλλ' ἐκεῖνος δὲν τὸν ἤκουσεν ἢ δὲν ἠθέλησεν ν' ἀποκριθῆ καὶ ἐξηκολούθησε τὸ ταχὺ βῆμά του, χωρὶς νὰ στρέψῃ τὴν κεφαλὴν· ἐντὸς μικροῦ εἰσῆλθεν εἰς τὸν καλαμῶνα, ἐνθα μόλις ἡ ἄκρα τοῦ πυροβόλου του ἐφάνετο, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἐντὸς ὀλίγου ἐγένετο ἄφαντος.

Ἐξηντλημένος ἐκ κόπου καὶ συγκινήσεως, ὁ Ἀλφρέδος ἐκάθησεν εἰς τὴν θέσιν, ἢν κατεῖχε προπυγούμενος καὶ ἔμεινεν ἐπὶ μίαν στιγμήν ἀκίνητος.

— Ἐπραξα ὅ,τι ἐδυνήθην, ἐφθύρισε, καὶ ἡ συνειδήσις μου δὲν με ἐλέγχει. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἔχει τὸ βλέμμα ἀσφαλές καὶ τὴν χεῖρα σταθεράν, ὥστε θὰ φονεύσῃ τὸν Γρανσάμ. . . Ἡ Ἀδελαῖς ἐσταί χήρα, ἐλευθέρη. . . με ἀγαπᾷ, ἀκόμη καὶ . . .

Ἀφνης ὅμως ἀναπηδήσας.

— Ὄχι, ὄχι, ἀνέκραξε στρέφων πρὸς τὸν ἐσταυρωμένον τοὺς ὀφθαλμούς του, δὲν θέλω νὰ γίνω συνένοχος φόνου. . . Θεέ μου, ἐνίσχυσόν με νὰ σώ-

τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, ὅστις εἶνε αἰτία ὄλων τῶν δεινῶν μου!

Καὶ παρὰ τὴν πληγὴν καὶ τὴν ἐξαθνήσιν αὐτοῦ, ἤρξατο ζητῶν τὰ μέσα ὅπως διαφύγῃ ταχέως τὴν φυλακὴν του.

IV.

Παρήλθεν ἤδη ἡ μεσημβρία, καὶ ἡ ὥρα τοῦ προγεύματος· εἶχεν ἐπίσης παρέλθει πρὸ πολλοῦ πρὶν ἢ ἡ Κ. Γρανσάμ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν πύργον. Ἐνωεῖται δὲ ὅτι ἡ μετὰ τῆς Σουσσάνης συνέντευξις τῆς θᾶ ἦτο σχοινοτενής, ὥστε ἡ Ἀδελαῖς ἐν τῇ ταραχῇ εἰς ἣν ἡ θέα τοῦ Δουκλέρκ τὴν ἐβρίψεν, ἐλησμώνησε τὴν συνήθη τοῦ γεύματος ὥραν. Ἐν τούτοις ὁ σύζυγός της εἶχεν ἤδη ἐπιστρέψῃ, συνοδιούμενος ὑπὸ τοῦ Ραβινότου, τοῦ νέου ἀγρονόμου, ὅπως συμφωνήσῃ μετ' αὐτοῦ τὴν ἐκμίσθωσιν τῆς Ὀζεραίνης· καὶ ἐπειδὴ τῆς τοιαύτης συμφωνίας οἱ χωρικοὶ μόνον ἐπὶ τραπέζης κάμνουσιν, ἔπρεπεν ἡ κυρία νὰ ἦνε οἰκάδε ὅπως περατωθῆ ἡ ἐκμίσθωσις, κατὰ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῆς ἀρχαίας Πικαρδίας. Μέχρις οὗ δ' ἐκεῖνος ἤθελεν ἐπιστρέψῃ ὁ Κάρλολος Γρανσάμ καὶ ὁ μέλλων ἐκμισθωτής του, ἐσζήτησαν μετὰ θερμότητος ἐν τῷ ἐστιατορίῳ περὶ τῶν προκαταρκτικῶν ὄρων τῆς συνθήκης τῶν, καὶ ὁ νέος ἰδιοκτῆτης τοὺς συνέταττε ταχέως ἐπὶ τοῦ χαρτοφυλακίου του, ἐφόσον ἐτύγγανον τῆς ἐπικυρώσεως ἀμφοτέρων τῶν μερῶν.

Τὸ ἐστιατόριον ἔκειτο εἰς τὸν πρόδρομον τοῦ πύργου, δύο δὲ παράθυρα διὰ κλημάτων καὶ κληματιδῶν στολιζόμενα ἠνοίγοντο πρὸς θελατικὸν κήπον, πεφυτευμένον με ἄνθη καὶ ἄλλα εὐάρεστα φυτὰ καὶ ἐκτεινόμενον πρὸς τὴν κλίσιν τῆς κοιλάδος. Ραδιὴν ἠλιακὴ ἀκτίς εἰσέρχετο διὰ τῶν παραθύρων τούτων καὶ ἀντηγύαζετο ἐπὶ τῶν ἐκ πορσελάνης καὶ ἀργύρου ἀγγείων, τὰ ὅποια ἐκάλυπτον τράπεζαν κομψὴν καὶ λαμπρῶς κεκοσμημένην. Ἀλλ' ὅσοι κολακευτικὸν καὶ ἂν ἦτο τὸ θέαμα τοῦτο, ὀλίγον προσεῖλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ ἰδιοκτῆτου καὶ τοῦ ἀγρονόμου, οἵτινες καθήμενοι ἀπέναντι ἀλλήλων παρὰ μικρὰν πολυτελεῆ τράπεζαν, ἥτις ἐχρησίμευσεν ὡς ἀναλόγιον εἰς τὸν Γρανσάμ, ἠμιλλῶντο με δόλον καὶ ἀπάτην ὅπως ἀπατήσασιν ἀλλήλους, καὶ ἦτον εὐκόλον νὰ ἴδῃ τις ὅτι ἀμφοτέροι ἦσαν ἐξίσου ἔμπειροι εἰς τὴν ἀσχηρὰν ταύτην ἄμιλλαν.

Τοιοῦτοτρόπως ὁ Γρανσάμ, με τοὺς κομψοὺς του τρόπους, με τὴν μελιχρὸν καὶ ἐπιμεμελημέ-

νην γλώσσάν του, οὐδόλως διέφερε τοῦ ἀγροίκου ἀνταγωνιστοῦ του. Ὁ κύρ Ραβινότος ἦτον ἄνθρωπος πενήκοντα ἐτῶν, ἐπιδεικνύμενος ζωηρότητα, ἀλλ' ὅστις κατ' ἀλήθειαν ἦτον δόλιος καὶ στρόφις, ὅσον οὐδεὶς ἔτιρος ἀγρονόμος. Οἱ χονδροὶ ὀφθαλμοῦ του, συσκιαζόμενοι ὑπὸ πυκνῶν βλεφάρων, τὸ ἐρυθρὸν καὶ αἵματόχρουν πρόσωπόν του, τὸ στραβλὸν καὶ ἀσχημὸν στήμα του ἐξεφράζον τὴν διροσωπίαν ἐκείνην, ἥτις εἶνε ἡ μόνη εὐφυῆτινῶν χωρικῶν. Ἡ ἐνδυμασία του ἐπίσης εἶχε χαρακτηριστὰ τινὰ ἰδιαζόντια καὶ ἦτον ὅλως ἀντίθετος τῆς ἐπιμεμελημένης στολῆς τοῦ μέλλοντος κυρίου του. Ὁ Ραβινότος, εἴτε ἐξ ἰδιοτροπίας, εἴτε ἐξ ἀρχαίας ἐξέως ἔφερε μικρὰν, πρασινόχρουν ἀαζυρίδα, ἐσφιγμένην περὶ τὴν κνήμην διὰ ὀρειχαλίτων πορπῶν, ὑπενώτης με ἀπείρους γραμμὰς περιεκύκλου τὰ εὐρέα στέρνα του, καὶ ἱμάτιον με πλατέα κράσπεδα, χρώματος κυανοῦ, λευκανθέντος δ' εἰς τὰς βράφας, ἀπετέλουσαν τὸν ἱματισμὸν αὐτοῦ. Κνημίδες ἐξ ἐρίων, καὶ σινδάλια σιδηρῶν καρρα ἐκόσμουσαν περιπλέον αὐτὸν, περιλαίμιον δὲ τοῦ ὑποκαμίσου του φρικωδῶς μεμαζαλισμένον καὶ βαμβάκινης ἐρυθροῦς λαϊμοδέτης, κατεδασάννυον τὸν πώγωνα καὶ τὰ ὠτά του. Πρὸς ἐπίμετρον δὲ τοῦ καλλωπισμοῦ τούτου, κρατάλις ὠρολογίου ὑπέρμεγέθους βάρους, ἐκτύπων καθ' ἐκάστην κίνησιν τὴν κυλίαν του. Περιήρημον δὲ τι κάλυμμα τῆς κεφαλῆς ἐκ χονδροπεριούχου (ἀμπά) οὐδόλως ἀναμιμνήσκων τοὺς κομψοὺς πῖλους τοῦ Γιβοῦ, ἔκειτο ἐπὶ τινος ἔδρας, ἐκ σεβασμοῦ βεβχίως πρὸς τὸν οἶκο ἐσπότην.

Τοιοῦτος ἦτον ὁ ἄνθρωπος, ὅστις με ἀγκῶνας ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ με πόδας ἐσανρωμένους κάτωθεν αὐτῆς, διημφισβῆται μετ' ὑπομονῆς καὶ σπανίας ἰκανότητος τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἀνταγωνιστοῦ του, προτάσων τὰς ἰδικὰς του. Ἀναμφιβόλως ὁ Γρανσάμ δὲν εἶχε δυσκολίαν νὰ διακρίνῃ, διὰ μέσου τῆς πλημμύρας τῶν λόγων τοῦ ἀνταγωνιστοῦ του, τὰ κρύφια σχέδια αὐτοῦ· ἀλλὰ πρέπει νὰ εἴπωμεν ἐπίσης ὅτι καὶ ὁ ποικιλόχρους ἀγρονόμος, μ' ὄλην τὴν φαινομένην αὐτοῦ ἀνοησίαν, ἐμάντευε τὸν Γρανσάμ εἰς τὴν πρῶτον του λόγον· Ἐνωεῖται δὲ ὅτι εἰς τοιαύτην πάλιν αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις ἀμφοτέρων ἦσαν πολὺ ἀφηρημέναι, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ἐνωῶσι τί τὸ ξένον εἰς τὴν συνδιάλεξίν των.

Ἐν τούτοις οὐδὲν θετικὸν εἶχεν ἀκόμη συμφωνηθῆ, ὅταν ὁ Γρανσάμ ἀπέθεσεν ἐπὶ τῆς τραπέζης

τὸ μολυβδοκόνδυλον, δι' οὗ ἐκράτει σημειώσεις διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ὀριστικοῦ συμφωνητικοῦ, καὶ παρατηρῶν τὸν ἀντίζηλὸν τοῦ μὲ τὸ βλέμμα ἐκείνο τὸ ἀνήσυχον καὶ ἐπιαστικόν, ὅπερ κατέπλησσε πολλοὺς, τῷ εἶπε μὲ τόνον φαιδρὸν,

— Α! κύρ 'Ραβινότε, ξεύρετε ὅτι εἶσθε πανούργος; ἀκόμη δὲν ἐδυνήθη νὰ σᾶς ἀποσπάσω οὔτε ἐν να', οὔτε ἐν ὄχι. Λοιπὸν, προτείνετε τὰς συμφωνίας σας . . . Δὲν μοὶ φαίνεσθε διόλου ἐγγνώμων διὰ τὰς μεγάλας ὠφελείας τὰς ὁποίας σᾶς παραχωρῶ.

— Μὰ τὴν τιμὴν μου, κύριε, εἶπεν ὁ χωρικός ἐπιβεβαιῶν ἔλα τὰ ψεύδη διὰ τοῦ λόγου τῆς τιμῆς του, σᾶς ἠμύνω ὅτι δὲν καταλαμβάνω τίποτε ἀπὸ τὰς αξιώσεις ταύτας. Πολυλογοῦμεν δύο ὥρας τώρα, καὶ δὲν ἠβελήσατε ἀκόμη νὰ μοὶ εἴπητε τὸν τελευταῖον λόγον τοῦ πράγματος, ἐν ᾧ γνωρίζετε ὅτι δὲν θέλω τὰς λεπτολογίας ὅταν πρόκηται νὰ συμφωῆσω πρὸς τοσοῦτον καλὸν κύριον ὡς ὑμᾶς.

— Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ δὲν λεπτολογῶ τόσον, 'Ραβινότε, διότι τέλος πάντων ὁ Λαμβέρτος εἶνε τίμιος ἄνθρωπος, ὅστις ἐπλήρωσε πάντοτε καλῶς τὰς ἐκμισθώσεις του, ὅστις δὲν ἔχει ἐλαττώματα, ἐνῶ ὑμεῖς ἔχετε ἐχθροὺς, 'Ραβινότε, καὶ μοὶ ἐξέθεσαν πράγματα . . .

— Εἶμαι ἄνθρωπος τίμιος! ἀνέκραξεν ὁ 'Ραβινότος, φέρων τὴν χεῖρα πρὸς τὸ στήθος μὲ θεατρικὴν χειρονομίαν. Μὲ συκοφαντοῦσιν οἱ κακοὶ γέροντες.

— Βέβαια! ἀλλὰ γνωρίζετε τί λέγουσιν; ὅτι εἶσθε μέθυσος.

— Βᾶ! νὰ πῆ τίς ἐν ἡ δύο ποτήρια, ὅταν τοῦ τύχουν, εἶνε κακὸν αὐτό;

— Ὀκνηρός!

— Γνωρίζω ἐγὼ νὰ κάω τοὺς ἄλλους νὰ ἐργάζωνται, καὶ ἰδοὺ τί ἀπαιτεῖται δι' ἕνα καλὸν ἀγρονόμον.

— Χερτοπαίκτης! προσέθηκεν ὁ Γρανσάμ μὲ ἰδιάζοντα τόνον, καὶ ἤκουσα ὅτι ἐχάσατε μίαν ἡμέραν καὶ αὐτὰ τὰ ἐνδύματα τῆς ἀσθενούσης γυναικὸς σας.

— Καὶ δὲν πρέπει τίς νὰ διασκεδάσῃ καὶ ὀλίγον; Εἶπεν ὁ 'Ραβινότος μὲ ὕψος ἀδιφορίας. Ὅταν συναντᾷ ἕνα φίλον εἰς τὴν πανήγυριν, τί νὰ πράξῃ ἀφοῦ συνέφαγον ὁμοῦ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον; Πιάνουν τὰ χεῖρα, νὰ διασκεδάσωσιν ὀλίγον. Ἰδοὺ, αὐτὸ δύνασθε νὰ πράξητε καὶ ὑμεῖς.

Ὁ Γρανσάμ δὲν ἐδυνήθη νὰ ἐμποδίσῃ ἐλατρὸν

τίνα μορφασμὸν, διεγερθέντα ἐκ τῆς συγκρίσεως ταύτης.

— Ἄναμφιβόλως, ὑπέλαβεν, ἀλλὰ δὲν θὰ παίξω χρήματα ξένα, καὶ μοὶ διηγήθησαν . . . Τέλος, 'Ραβινότε, μὴ σᾶς κακοφανῆ, ἀλλὰ θὰ σᾶς εἶπω ὅτι πρέπει νὰ σκεφθῆ τις καλῶς πρὶν σᾶς ἐμπιστευθῆ κτήμα τοσοῦτον εὐρύχωρον ὡς τὴν 'Ὀζεραίνην.

— Λοιπὸν τότε διατί μοὶ τὴν ἐμπιστεύεσθε, ἀφοῦ δὲν πιστεύετε εἰς τὴν τιμὴν μου; ἠρώτησε πονηρῶς ὁ ἀγρονόμος. Νομίζετε ὅτι δὲν βλέπω ὅτι ἔχετε λόγους δι' αὐτό; Εἶπατέ μοι εὐλικρινῶς. Εἶμαι ὁ ἄνθρωπός σας, ἰδοὺ!

Ὁ Γρανσάμ ἐταράχθη κατ' ἀρχὰς ἐκ τῆς ἀγχονομίας ταύτης, ἥτις ἐδεικνυτο διὰ τρόπον τοσοῦτον ἀγροίκου, ἐκλείσει λοιπὸν πρὸς στιγμὴν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ ὑπέλαβε μετὰ δισταγμοῦ.

— Λοιπὸν! ναὶ 'Ραβινότε, ἂν πρέπη νὰ ὀμιλήσωμεν εὐλικρινῶς, περιμένω ἀπὸ σᾶς πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν δύναμαι νὰ ἐλπίσω παρ' ὄλων τῶν ἀγρονόμων, σᾶς νομίζω δὲ ὑπέρτερον τῶν κοινῶν προλήψεων, καὶ . . .

— Τὸ ἐγνωρίζον, εἶπεν ὁ χωρικός πλησιάζων πρὸς τὸν κύριόν του. Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν περὶ τίνας πρόκειται.

Ὁ Κάρολος ἐλυπεῖτο ἀναγκαζόμενος νὰ ἐξακολουθήσῃ συνδιάλεξιν, ἀρξάμενη μετὰ τὸς αὐτῆς οἰκειότητος πρὸς κατώτερόν του, διότι τὰ πάντα κατέπλησσαν τὸ χαῦνον καὶ δὴσπιστον αὐτοῦ πνεύμα. Ἐν τούτοις, μετὰ μίαν στιγμὴν, καθ' ἣν παρετήρησε καταλεπτῶς τὸν 'Ραβινότον, ἔμελλε τέλος νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν λόγον, ὅτε σκιά τις διήλθε ταχέως ἐμπροσθεν τοῦ παραθύρου τῆς αἰθούσης καὶ ἐγένετο αἶφνης ἄφαντος. Εἰς τὰς κρισίμους περιστάσεις τὰ πάντα λαμβάνονται ὡς πρόφασις ἀναβολῆς διὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Γρανσάμ, ὥστε ἠγέρθη καὶ ἔτραξε πρὸς τὸ παράθυρον μετὰ σπουδῆς.

— Νομίζω, ὁ Θεὸς νὰ μὲ συγχωρήσῃ! ὅτι μᾶς ἀκούουσιν εἶπε μετὰ προσπεποιημένης ὀργῆς ἤθελα νὰ μάθω ποῖος εἶνε ὁ τολμηρὸς ἐκεῖνος ὅστις μᾶς κατασκαπτεῖ οὕτω.

Καὶ ἐκλίνε πρὸς τὸ παράθυρον, ἀλλ' οὐδὲν εἶδε δυνάμενον νὰ διεγείρῃ τὰς ὑπονοίας του, ὥστε ἐπέστρεψε πρὸς τὸν χωρικόν, ὅστις τὴν ἐλαχίστην συγκίνησιν δὲν ἔδειξε.

— Δὲν γνωρίζετε τίσον οἱ ὑπηρετᾶται αὐτοὶ εἶνε περιεργοὶ, εἶπεν ὁ Γρανσάμ, καθήμενος ἀπέναντι

(ἰκολουθεῖ)